

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

I. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, 1871, OKTÓBER 5.

40. SZÁM

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egy évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztői iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

„A kolozsvári egyetem, mint kulturai szükséglet.“

(Hason című sajtó alatt levő mű bevezetése.)

(Folytatása és vége.)

Egy tekintet a társadalmunk osztály-viszonyait mutató statisztikai kimutatásra, s Magyarország, s a külföld tanügyének egybevetése cáfolhatlanul meggyőznek afelől, hogy társadalmunk főtanodában szegénységünket mily érezhetően sajnálja, s hogy a magyar lakosok, illetőleg a magyar humán középtanodák számához mérten, mily kevés e földnek egyetlen-egy universitas.

Poroszországban 2.068,071 lakóra, 728 □ mértföldre, 24 human középtanodára, 6,486 középt. tanulóra; Ausztriában 3.291,053 lakóra, 951 □ mértföldre, 16 gymnasiumra, 5,105 középtan. tanulóra; Angliában 2.442,266 lakóra, 480 □ mértföldre, 70 középtanodára, 5000 középt. tanulóra; Belgiumban 1.182,689 lakóra, 134 □ mértföldre, 11 középtanodára, 1,945 középt. tanulóra; Spanyolországban 2.275,470 lakóra, 1,660 □ mértföldre, 10 középtanodára, 2,147 középt. tanulóra; Italiában 1.153,645 lakóra, 244 □ mértföldre, 17 középtanodára, 1054 középt. tanulóra; Romániában 2.021,510 lakóra, 1,135 □ mértföldre, 45 gymnasiumra, 729 közt. tanulóra; Görögországban 54,845 lakóra, 450 □ mértföldre, 51 középtanodára, 3,500 középt. tanulóra, elvégre Magyarországon csakis 14.609,000 lakóra, 5,853 □ mértföldre, 164 középtanodára és 30,000 középtanodai tanulóra esik egy egyetem!

S míg középtanodáinknak a lakókhoz arányított számára nézve Francia- és Spanyolországot is magunk megett hagyjuk, human főtanoda dolgában még Románia, a civilizációnak ez éppen nem elsőrendű mintaországa (!) is hétszerte jobban áll nálunknál.

Vedd ehhez országunk anyagi szegénységét, az egyetlen magyar egyetem székhelyének, Budapestnek, Európaszerte pártját ritkító drága voltát, s nem fogod csodálni, hogy hozzáférhetlensége miatt 30 magyar

középtanodai tanulóra csak egy egyetemi hallgató esik. Érteni fogod, hogy akkor, midőn taaulóink nagy száma studiumában a középtanoda végeztével megreked, miért annyira az országban a semidoctus, és oly kevés a szakember. Tudni fogod, részben hol keressed társalmi osztályaink káros socialis viszonyokra mutató aránytalanságának okát?

Tanügyünk e nyomorának visszatükrözött vonásait ott látod az ország kulturképét mutató választási táblákon. Az 1869-iki képviseléválasztás hivatalos adatai szerint a politikai tényezőknek Magyarországon 12, Erdélyben 67 százaléka anyagi s szellemi tekintetben egyaránt proletár nemesség, Magyarországon 65%, Erdélyben 13% a birtok, Magyarországon 65%, Erdélyben 3% a kézmű, Magyarországon 9%, Erdélyben 08% a jövedelem, Magyarországon 2%, Erdélyben 04% a kereskedelem, Magyarországon 0076%, Erdélyben 06 a gyárpar; és végül Magyarországon csak 5, Erdélyben csak 13 százalék az értelmiség contingense. *)

— E számok kiáltó tanui állításunknak. Ékes szószólói ez ország kulturszükségletének. S bizonyosságok arra, hogy Erdély társalmi viszonyain tanügyünk e félszegsége, egy második főtanoda hiánya még határozottan észlelhető, mint Magyarország anyaföldén.

S ez nem is csoda. Míg egyrészt az erdélyi részekre nézve geographiailag is legtávolabb eső, s szegény lakóira legnehezebben hozzáférhető az ország

*) E számításom éppen nem önkéntes, de sőt fájdalom nagyon is megbízható, hivatalos adatokon alapul. Im itt közlöm rövidletben az ország választóiról a „Budapesti Közlöny“ által adott tabellát.

Qualificatio	Magyarországon	Erdélyben
Nemesség	94,243	74,134
Birtok	532,896	14,495
Adó	— — —	11,684
Kézmű	46,032	3,699
Füstök	— — —	3,258
Értelmiség	39,455	1,421
Jövedelem	65,447	866
Kereskedelem	14,012	431
Gyár	654	12
Választók összege:	792,799	110,000

egyeteme, Szent-István országának épp Erdély területi része az, melyben aránylag legtöbb az egyetemi oktatás alapját megvető humán középtanoda, s legtöbb a humán középtanodát végzett ifju, kinek műveltségi igényeire nézve az egyetemi oktatás élet-szükség.

Az ország nemzetközi viszonyait is tekintetbe vevő utolsó népszámitás szerint Magyarország lakóinak száma 13.227,681, kik közül az anyaföldre 11.126,143, Erdélyre 2.101,588 lélek esik.

Vessük ez adatokkal a középtanodáink számviszonyait hánylatba.

Érdemes statistikuskunk Konek Sándor *) a magyar államterületre, 1866-ban 61 fel-, 74 al-, összesen 135 gymnasiumot számít, összesen 29,015 tanulóval. E humán középtanodák közül az anyaföldre 41 fel-, 61 algymnasium és 23,637 tanuló, Erdélyre 11 fel-, 11 algymnasium és 3578 tanuló esnek.

Beer és Hohegger **) nek az európai kulturállamok tanügyének haladásáról irt munkája szerint a magyar anyaföldön 106 gymnasium áll fenn, s így egy gymnasium 36,75 □ mértföldre, 49,937 férfi lakóra jut, Erdélyben 22 gymnasiumról tud, s így nálunk 45,34 □ mértföldre, és 46,620 férfi lakóra esnek.

A „magyarországi középtanodák névkönyve“ (***) az anyaföldi összes gymnasiumok számát 113-ra (48 fel- és 65 al-), az erdélyiekét 28-ra (16 fel- és 12 algymnasiumra) teszi.

Végül Schwarc Gyula, kinél tanügyünk körül e hazában többet ki sem buzgolkodott, az egész Magyarországról 164 gymnasium adatát gyűjté egybe, melyekben — átlagszámitással — évenként mintegy 30,000 ifju nyer oktatást.

Hogy mily tévesek és kedvezőtlenek a fensoroltuk tudósoknak Erdélyre vonatkozó adatai, kimutatja az itt következő sommás táblázat, melyet az erdélyi középtanodáknak általam az illető tanodai igazgatók szives segélyével egybegyűjtött, leghitelesb adataiból állítottam össze.

*) L. Az ausztriai magyar monarchia statistikai kézikönyve 1868. c. műve 467 oldalát.

**) L. Adolph Beer und Franz Hohegger „Die Fortschritte des Unterrichtswesens in den Culturstaaten Europas“ 1867. I. Band. 616 old.

***) A magyarországi középtanodák névkönyve 1869. tanévre. Szerkesztették és kiadták Bartl Antal és Felsmann József tanárok. Pest, 1869.

Az erdélyi középtanodák sommás táblázata.		Az érettségiek nemzetisége?			Erettségit tettek?	Nyolcadik osztályba jártak?	A tanulók nemzetisége.			A tanulók össze-száma?	Az összesített tanév.
		magyar	német	román			magyar	német	román		
1860—1861	147	22	11	49	264	1245	3400	5922	5922	1860—1861	
1861—1862	142	11	51	51	243	1192	3814	6010	6010	1861—1862	
1862—1863	140	39	54	54	244	1209	4248	6040	6040	1862—1863	
1863—1864	174	20	62	62	335	1398	4120	6372	6372	1863—1864	
1864—1865	199	25	64	64	317	1434	4143	6435	6435	1864—1865	
1865—1866	200	24	62	62	331	1509	4047	6626	6626	1865—1866	
1866—1867	202	23	76	76	347	1666	4244	6906	6906	1866—1867	
1867—1868	180	23	35	35	314	1794	4529	7095	7095	1867—1868	
1868—1869	201	16	62	62	350	1841	4454	6090	6090	1868—1869	
1869—1870	156	50	48	48	351	1395	4397	7099	7099	1869—1870	
1860—1870	1573	439	502	502	3053	14117	38107	64894	64894	1860—1870	

Íme tehát Erdély 29 humán középtanodájában átlag számitással évenként 6489 ifju nyer gymnasiumi oktatást. S míg Schwarc szerint az egész Magyarországon a gymnasiumok száma 164, s a tanulók össze-szege 30,000 levén, körülbelöl 35 □ mértföldre $\left[\frac{6843}{164} = 35\right]$ és $\left[\frac{147800}{30000} = 492\right]$ 492 lélekre esik egy gymnasiumi tanuló, s egy gymnasiumra átlag 182 tanuló jut $\left[\frac{30000}{164} = 182\right]$ Erdély területén minden 34,7 □ mértföldre $\left[\frac{997}{29} = 34,7\right]$ jut egy gymnasiumra, 323 lakóra egy gymnasiumi tanuló $\left[\frac{2095215}{6489}\right]$ s minden gymnasiumra $\left[\frac{6489}{29}\right]$ 209 tanuló. S még mennyivel kedvezőtlenebbül üt ki Magyarországra nézve az arány, ha abból Erdélyt levonva, az Erdély nélküli anyaföld és Erdély közt vonjuk a paralellát! Vedd még számitásba Schwarc adatát, mely szerint Magyarországon 30,000 tanuló közzül csak 860 végzi el a középtanodát, tehát csak 31,3 gymnasiumi növendékre esik egy abituriens érettség is, míg Erdélyben az általunk felölelt évtiz alatt 64,894 tanulóra 4053 érettség is jutott, s így 21,2 középtanodai növendékre esik egy absolvált gymnasista.

S a középtanodából kilépő ez ifjak azok, kiknek további képzésére nézve az egyetem valódi szellemi szükségletté válik. S ez ifjak száma, mint mathematica kimutattuk, Magyarország egy területén sem ak-

kora, mint Erdély földjén. Erdélyben legnagyobb e szerint egy egyetem szükséglete is. Vedd még számitásba távolát Budapesttól, közlekedésének nehézségeit, szegénységét, s nem fogod csodálni, ha az egyetem nélküli Erdélyben ma anynyi középtanodát végzett ifju elméje fensőbb tanulmány hiján elcsenevész, a nemzetre nézve szellemi talajának anynyi jóltermő része kultiválatlan parlagon marad, s az egyetem felállításának vétkes halogatása által elodázott éveket ifjabb nemzedékünk anynyi tagja Sybilla visszaidézhetlen könyvének örökre kárbament kincsekint siratja.

Mátrai Ernő.

A „kepe“ kérdéshez.

Harangláb, aug. 25-én, 1871.

(Folytatása és vége.)

A Thun Leo miniszterségének ize még most is számban van. Jaj lenne nekünk, ha a kormány intézkedne féltett egyházi ügyeinkben, mert ekkor, ha közvetlenül nem is, de közvetőleg mi is alá lennénk vettelve a titkos vatikáni politikának, melynek célja láthatatlan világosság, az az örök sötétség, azon elvből indulva ki, a ki fizet, a z rendelkezik

Ekkor lennének közöttünk igazi jesuita papok, kiket az abszolút fészek nevelne magának, milyen volt Kuzmányi. Ezek fonnák meg a Péter hálóját jó erősre, de nem azért, hogy a Diogenes embercit fogják, hanem hogy halászszanak zsiros koncokat, avult eszméket, vakon hívő és engedelmeskedő szolgálkat, sötét éjben gyönyörködő baglyakat és denevéreket.

Isten mentsen! az ilyen államban ne rendezze a kormány a magyar protestáns papok és tanítók fizetését — hiszen ugy sincs miből — saját fentartására szükséges pénz-erővel sem bir, hanem

rendezze maga magát a m. protestáns anyaszentegyház ekképpen:

1. Minden egyházmegyében a közgyűlés nevezzen egy bizottmányt papokból, iskolai tanítókból, és értelmes buzgó s a vallásos érdekeket szívöken hordozó hivekből, kik minden egyházban a kepe-fizetésre képes contingens irják össze birtok aránylag, kik nincsenek a kepezők sorába; irják be, kik tul vannak terhelve, arányosítsák a birtokhoz, állítsák meg a minimumot — mely lenne 500 frt, mert enynyi nélkül élni nem, csak is nyomorogni lehet; a melyik egyház ezt az összeget ki nem tudja állítani és az iskolai tanítónak 300-at, az csatoltassék más egyházhoz, hogy igy inkább az iskolák felvirágzására legyen fektetve a fösuly; mert egy pap gondozhat 2—3000 lelket, legalább el lesz foglalva, midön a tanítóra a legkisebb gyülekezetben is égető szükség van.

2. A kalangyával és mustali való kepezés töröltessék el, mint a mely a csalásnak sok ezer fortélyait rejti magában; e helyett legyen meghatározva a szemül való fizetés: hány véka tisztabuza, rozs, eleybuza, törökbuza, zab sat., minden kalangyára két kis vékát számitva, ezzel meg lenne a pap és tanító a csipelés alkalmatlanságától is mentve, mi

a részt és élelmezést felvéve, nem kis momentum; a mustot fizessék pénzüli szüreti árráu, ebből az illetők vehetnek próbás mustot.

3. A kurátor gyűjtessen bé a gabonát magához, és ő mérje bé a a papnak és tanítónak, hogy ez által kerültesék ki a papnak és tanítónak minden személyes érintkezése a néppel. Sőt még békés alkura is csak a kurátor léphessen a díj levél alapján, piaci árban számitva a gabonát.

4. Jégverés nem számit, miután mindenki biztosítja gabonáját.

5. A kurátor felelős mind a minőségről, mind pedig a menyenyiségről.

6. A kepe minden kepe-fizetőre telekkönyvileg betáblázandó, eladása esetében a jószáguak, mint terü megy vele.

Jegyzés: igen természetes, hogy az egyházak központosítása az 500 frt. fizetési értékig csak akkor és azon egyházra nézve valósítható, hol a pap meghalt, vagy más egyházba lépett át.

7. A kanonika portiokat miveljék és trágyázzák az egyház-tagok, mint tulajdonosok, mert a papok és iskolai tanítók azokat a szolgálatért használják, a föld pedig csak addig használható, mig annak termő ereje a trágyázás és mivelés által gyarapittatik, azon tul nem felel meg annak a feltételnek, hogy a kepe összegét kiegészitse.

8. 10—12 hold birtoknál több egy papnak és iskolai tanítónak ne adassék, mint a kiknek ekéje az íróasztal, a szellemi élet, s a hirdetett igazságok gyakorlatias alkalmazása; s e pontnál alkalmat veszek magamnak ollene mondani azoknak, a kik a kész kepe földdeli megváltásának előharcosai; mert ha a pap és tanító tulterheltetik fekvő birtokkal, akkor sem pap, sem tanító többé. Mert a gazdaság, ha azt szakértőleg folytatja, minden idejét felemészti, s különösen a mostani cseléd-rendszer mellett még a sok boszuság kiveszi nyugalmából, megrontja kedélyét, bizalmatlankodová válik, s a magas cselédbér és szüntelen nevedő napdíjja a munkásoknak anynyira kiszivattyuzza a jövedelmet, hogy utoljára is számadásának rovatalát a cselédbér, s a munkások díjjazása tölti be; hát a béruházás honnan telik ki, mi nélkül a gazdaság vérig kinzó nyomoruság, melyen betelik, hogy a ki örömmel vetett, sirva arat.

Maradjunk meg hát jól rendezett autonamicus kész kepénk mellett, legyen az rendezve és biztosítva, akkor megélhetünk a magunk erején is.

Jónak látnám az olyan egyházakban, hol az egyháznak nagy értékü erdeje s fekvő birtokai vannak, azokból a kepeit kiegészíteni, legalább ott, hol hiányzik az 500 forint minimum, és az iskolát is kiemelni a mostani tehetetlen állapotból, s ha a kerületi gyűlés az anyaszentegyház közös vagyonából egy középponti pénztárt állítana fel, melyből segíyezhetni a gyengébbeket az erősebbekéből; hisz az első keresztyének javai is közösek valáuak, s ha nem is abban az értelemben, hogy egymással javainkat megoszszuk, mely most a communismus gyűlöletes eszméjére vezetne, de a protestantismus közös céljának előmozdítására egy

magos célt mégis a központi pénztár hí kezelése által el lehetne érni. Mind ezeknek elodázhatatlanul be kell foglaltatni a szevezkedés keretébe.

Elismerem azonban, hogy ezen eszmék fejtegetése hiányos, s ha valaki jobbat talál ki, érettebbet hoz a nyilvánosság elé: meghajlok előtte, polemiaiba nem fogok eresz-

kedni, mert elvem az, hogy győzzön a jobb. Csak azt akartam ez által, hogy szóljanak ezen tárgyhoz az avatottabb, és több gyakorlatias észleléssel bíró tollak is.

Benedek Ferenc,
küüllői esperes.

TÁRCA.

Néhai Páncél Zsigmond életrajza.

(Született 1788. okt. 29. Meghalt 1870. jul. 30.)

Páncél Zsigmond született Dobokamegyében, Kendi-Lónán, 1788-ban, október 29-én, akkor kendi-lónai lelkész, az irodalmi téren is ösmeretes Páncél Pál és Babos Ágnes szülöktől. Első nevelését nyerte a szülői háznál tudós atyjától. Tanulmányait folytatta, s kitűnően végezte a kolozsvári főtanodában.

Theologiai pályáján a híres Herepei János tanártól nyert oktatást. Végezve a theologiai tudományokat, 1813 elején Krasznára ment rektornak; hol miután négy évet töltött, 1817-ben tanulmányai öregbitésére, a bécsi prot. hittani egyetemre ment, hol édes atya testvére, Páncél Dániel, az akkori „Magyar Kurir“ című első magyar lap szerkesztőjénél volt szálláson és kosztón; minek az a jó eredménye lett, hogy úgy is igen szerény pénzbeli jövedelmét egészen szellemi kiképzésére fordíthatta. Az egyetemen különösen az egyháztörténelem, és természettan voltak kedvenc tanulmányai.

Egyetemen egy évet töltött; honnan haza jövén, 1819-ben a karai egyház hívta meg lelkészének. Itt 12 évig hirdette Isten igéit. Ez idő alatt lépett házasságra a szelid lelkű, és angyali jószágú Ambrus Zsuzsánnával, Ambrus Gedeon előbb hosszufalvi, azután örményszékesi lelkész hajadon leányával.

Karai papságáról ezeket hagyta emlékezetben: a karai egyházat akkori esperes Ince Sámuel ajánlotta nekem, hogy a 30 évig pap nélküli egyházból egy virágó ekklezsia válhassék. Maga parancsolta meg nekem, 1818-ban ősz felé, hogy minél hamarabb Karába költözsem. Én tehát 1819. február 7-én oda költöztem. Hivatalos kötelességem folytatása után látok. Szólnak a harangok, gyűlenek a hallgatók mindenünnen: Apahida, Dezmér, Szentmiklós omlik Karába, hallgatni a 30 év óta elnémult ígét.

1830-ban, a már három év óta hivatalát nehezen folytatható öreg, beteges atya mellé hivatott Kendi-Lónára, következési joggal, segéd-papnak. Hol édes atyjának 1831-ben bekövetkezett halála után rendes pap lett.

1833-ban az akkor itt nagy mérvben dühöngött forrónyalva (típhus) elragadván hí és gondos nejét, másodszer lépett házasságra Luka Rákhel hajadonnal. Nyolc évi boldog házasság után, elveszté második nejét is. Harmadszer lépett házasságra Némethi Rózália özvegy nővel, kinek hí gondozása alatt szüntek keservei, miket az élet zivatarai ütöttek rajta, miután szerencsésen választott harmadik nője nemcsak gazdaszszony, hanem valódi gazda is volt. Ekkint az élet gondjaitól is fölmentre, biztosan és háborítás nélkül adhatta magát kedvenc olvasmányainak, miket oly kitartással, és szenvedélylyel üzött. Különösen a világ eseményeit szerette figyelemmel kísérni; ezért a lapok olvasása, melyeket Teleki Miksa gróftól kapott, kiváló kedvenc foglalkozásai közé tartoztak. Nem fáradt bele tizenkettőnek, sőt többnek is az olvasásába, s a nevezetesebb pontokat mind eszében tartá. Ez ál-

tal többször szolgálatot tett másoknak, ha valamely tárgy említésbe jött.

A 48-ik évi megrendítő események őt is kizaklaták békés lakából. Nagy része volt a szenvedésekben. Darabig bujdokolt többi lelkészársaival, és jóbarátaival együtt; de a felbőszült oláh-ság által tartozkodási helyük fölfedeztetett, s elhurcoltattak Válaszútra Urbán osztrák parancsnok eleibe, az úton mindenütt gynyolva, és bántalmazva. Urbán követte el rajtuk a legsértőbb gnyunt, midőn parancsolá, hogy a velök hozott nemzeti lobogót egyék meg; de Páncél Zsigmondot humoros kedélye itt is kiségité szorongatott helyzetéből, midőn mondá: „Nincs fogunk, excellenciás uram!“ „Nó hát téppjék körmeikkel-összse,“ szolt a bösz Azzal haza bocsátá őket, miután átlátta ártatlanságukat. De itthon házát feldulva, mindenéből kirabolva találta, és sok idő kellett, mig ujra kiépülhetett szenvedéseit, s háztüzét újból rezedezhetette. Hoszszu éltében négy nagy vihart látott, részben hazáján, részben hazája mellett átvonulni, mint a francia háborut, a pestist, a lengyel és magyar szabadságharcot; sőt hozzá tehetjük az ötödiket is: a 15—17-beli nagy éhséget, melyekről mily érdekes részletezőssel tudott elbeszélni, hoszszas lenne itt mind elősorolni.

Viselte szivből szeretett szent hivatalát erélylyel, és apostoli buzgósággal 1867-ik év február 12-ig. Ekkor saját kérelmére nyugalomba helyeztetett. Hozatott melléje félfizetésre rendes papnak fia, Páncél Ferenc, ki e családban harmadizben folytatja a kendi-lónai ref. papságot, a menyinyiben az 1786-dik év augustusa 6-án beköszöntött Páncél Pál óta folytonosan e családbeli papok szolgálnak itt.

Nyugalmozatása után még élt négy évig, Istentől jó erővel, és egészséggel megáldatva. Ezen nyugalom éve alatt is gyakran szolgált. Az uri szent vacsorát pedig mindig ketten fiával osztották, mialatt a hallgatóság szemeiből örömkönnyek peregtek, látván agg lelkészöket fiával teljesíteni a szent szolgálatot.

Végre elközelgetett a hoszszu élet fáradalmainak nyugtató estéje. Meghalt a buzgó, hí pásztor 1870-ik év julius 30-án, 82 éves korában, övéitől és hallgatóitól szivből megsiratva. Az ur a maga anyaszentegyházának hí sáfárát magához szölitotta, hogy azt, a ki kevesen volt hív, többre bizza ezután a maga menyinyei országában. (Máté 25, 21.)

És így, miután Krasznán volt rektor 4 évig, Karában pap 12 évig, itt Kendi-Lónán nyugalmazott éveivel együtt 40 évig: szolgált a anyaszentegyházat 56 évig.

A mi hivatalát illeti: hatásos és épületes szónok, erélyes és igazságos egyházi kormányzó, bölcs és tapintatos tanácsadó, a legválságosabb időben is nyájának valódi öre volt. Hívei szeretettel csüngtek rajta, valódi lelki atyjokat tisztelték benne. Humánus és szilárd jellemű férfin volt; hasztalan ígért volna neki valaki egy országot: az igazság és törvény útjáról el nem tért volna. Midőn felsőbb rendeletet kapott, hogy 23 éves korig az ifjakat

összszeszeketni nem szabad: még az órát is kiszámította, s ha csak egy óra hiányzott a 23 évből, addig meg nem eskette.

A hit tárgyaira nézve rationalista volt, minden méjjebb bölcsészi feszegetés nélkül. De az isteni gondviselés hite kiirthatatlan méjj gyökeret vert lelkében; ezen dogmát méjj hittel és szilárd meggyőződéssel vallotta. A hon cselszövőiről, reactionariusairól ezt szokta volt mondani: „Majd utoléri Isten sujtoló keze! Nem mehet e földön örökké a gonoszság, az isteni gondviselés egyszer mindennek végét szakasztja!”

Hazáját egész szenvedélylyel, teljes szivéből szerette. 48—49-iki egyházi és halotti beszédei, imái mind forradalmi színezetűek. Halála előtt néhány nappal a papiház zsindelezése alkalmával számos beszédeit, imáit találtuk meg a fedél gerendái alatt, melyeket hazánk szerencse csillagának lehanyatlása után a szívtelen poroszlók motozása elől rejtegetett oda, s ott felejtett. Ezek tele vannak az osztrákház és kamarilla ostromozásával, az isteni igazság büntetésül felhívásával. Ezen megtalált irományokat említettük aztán az öregnek, s egész lelkesedéssel suttogva, mert már ekkor nagyon elgyengült volt, mondá: „Keressetek még, mert van több is.” Kerestünk, és találtunk még valami forradalmi kiáltványokat, s egyéb irományokat, de az egerek által anynyira összerongyolva, hogy haszonvehetetlenek.

Társaságban finom modoru, előzékeny, adomákban kifogyhatatlan volt; vig kedélyét agg korában sem veszíté el. Kórágán is felvillanyozá környezőit kedélyes tréfáival, humoros megjegyzéseivel. Bizalmas levelei föl vannak fűszerezve elmés ötletekkel, élcekkkel, gunyoros észrevételekkel. Anyanyelvén kívül nagy jártassággal bírt a latin, német, és francia nyelvekben.

Családi életét illetőleg: mint gazda szorgalmas és takarékos, mint apa gondos volt. Kötő gonddal nevelteté gyermekeit; kik közül első nejétől született életben levő gyermekei: Károly, fogarasi lelkész; Ferenc, utódja a kendi-lónai papságban; János, belső-szolnokmegyei aljegyző; második nejétől: Dániel, becsületes iparos; harmadik nőstülése gyermektelen volt.

Páncél Zsigmond az öregségnek csak örömeit élvezte. S el lehete rá mondani az irás szavait, hogy „az öregség az élet koronája.” Róla nemcsak azt lehete elmondani, hogy nem a hosszú, hanem a jól töltött élet kedves Isten előtt; hanem azt is, hogy hosszú; és jól töltött élete volt. Meg lehete a tisztasággyantától tanulni az életet becsülni. Az életbölcsölők elméletileg irott mondásait P. Zs. hosszú életének tetteivel bizonyítja be. Ő megérteté mindenkivel, hogy „az életnek legfőbb java az élet!” és hogy „az idő mindig szép, míg az ember él, s perceit értékesíteni tudja.”

Élete hasonló volt a csendes folydogáló patakhoz, a melynek olykor-olykor megvoltak ugyan vihar-zaklatta áradatai, de mihelyt megszűnt a duló vész: újra tovább csörgedezett vidáman szerény medrében.

Fájdalom, hogy még tovább is nem bírhatók őt! Kihült a nemesen dobogó sziv. Az övéért önfeláldozó családapa, hű férj, nemzetéért, vallásáért, honáért hön lángoló kebel életfáklyája kialudt! Hült tetemei, saját kívánsága szerint, hivi társaságában, a köztemetőben nyugosznak.

Békén pihenjenek nemes hamvai!!

Kendi-Lónán, február hóban, 1871.

Páncél Ferenc,
kendi-lónai ev. ref. lelkész.

A hercegprimás körlevele

a csalhatatlansági dogma ügyében.

A „Magyar Állam” közli a hercegprimásnak f. évi sept. 8-áról kelt latin főpásztori körlevelét, melynek tartalma két állításnak bizonyításából áll; először, hogy a római pápa csalhatatlan tanítósa iránti hit hazánkban állítólag ősidőktől fogva fennállott; másodsor, hogy az új dogma semmi olyasmit nem tartalmaz, mi veszélyes lenne az államra. A körlevél fő pontjai következők:

Először figyelmezteti a papságot, hogy a római pápa csalhatatlansága csak a hit és az erkölcs kérdéseire, és nem egyszerűen más ügyekre nézve áll fenn, és hogy a csalhatatlanság még nem vétekmertesség (impeccabilitas), mely két fogalom különböző. Figyelmeztet továbbá arra, hogy a szentírás szavai szerint „az írástudók és pharizeusok szavára ne hallgassanak.”

E tan, ugymond, gonosz értelemben elferdítették, és mint új, eddig nem hallott tüntették elé ezen egyházmegyében is. Pedig az alább hozandó bizonyítékokból — ugymond — világos, hogy a római pápa csalhatatlan tanítósa iránti szóltan Magyarországon ősi idő óta hirdettetett. E tan hagyományszerűségére nézve hazánkban számos bizonyosságok léteznek.

A vatikáni határozatnak alkalmoszerűségét a dogmának megállapítása előtt lehetett vitatni, és azon zsinaton — ugymond — ez általunk, magyar püspökök által, is meg lón vitatva. De most minden vitatkozás felesleges és haszon nélküli, mert az ügy el van döntve, be van fejezve. A történeti bizonyítékok közt említés történik a magyar papság 1681. okt. 24-iki határozatáról, melyben, Szelepcsényi György esztergami érsek elnöklete alatt, a híres négy gallikán pontot, köztök a pápa csalhatatlanságának tagadását is, elvetette.

Erre a körlevél hioszszasan felsorolja a primás által összegyűjtött adatokat, melyekből azt igyekszik bebizonyítani, hogy e tan hazánkban egyházi és világi férfiak, írók és államférfiaknál hiedelemre talált. E nyolc ivre terjedő történeti dissertatiót a „Magyar Állam” most nem közli, hanem olvasóinak megígéri, hogy azt külön „gondos magyar kiadásban” (az eredeti latinul van szerkesztve) fogja szétküldeni.

E bizonyítékok felsorolása után kérdi, vajjon lehet-e ujnak nevezni azon tant, melyet hittek és hirdettek; Oláh Miklós († 1568.), Pázmány Péter († 1637.), Eszterházy Miklós nádor († 1645.), Szelepcsényi György primás pedig 1682-ben az ország valamennyi főpapjaival azon gallikán doctrinát, mely a pápai csalhatatlanságot tagadja, elveti, mint újat, azelőtt Magyarországon soha sem hallottat.

Hamis azon állítás is — ugymond — hogy e tan ártalmas az államra nézve. E tan nálunk évek hosszú során talált hiedelemre, és vajjon idézett-e elő lázadásokat és felkeléseket? Vajjon a nevezett férfiak nem voltak-e mindnyájan jó hazafiak?

A pápa tanszerű végzéseit nem meritheti másból, mint a szentírásból és az apostoli hagyományból, és senki sincs, ki előtt ismeretlen az, hogy a szentírásban és a szent hagyományban sem foglaltatik semmi olyas, miből az államra veszély háramolhatnék.

A körlevél zársoraiban Hunyadi Jánosnak V. Miklós pápához intézett következő szavait idézi: „Azt hisszük, hogy az apostoli szentszék alkalmas és illetékes elintézni és elhatározni azt, mi a keresztény erkölcsiség módját és jogait illeti. Ugyanis a földön csak ez határozza el az emberi erkölcsöt és jogot, és mint ilyent jog és rend szerint ügyeink alkalmas bírójának ismerjük, ki tudja, mit kell, és mit nem kell mondani.”

A széki ref. egyházmegye szamosmenti kerületéhez tartozó egyházakról.

(Folytatás.)

Tőkepénze van közel 500 frt, melynek kamatján kívül föld- és ház-haszonberek teszik jövedelmét. Mult évi bevétele, a veszélyeztetett tőkék is felvételén, 630 frt volt, melyből 200 frt tartozást és egy évi kamatot törlesztett, s 235 frton pedig az egyháznak jövedelmező fekvőséget vásárolt.

Kepetörlesztési magtárja 636 véka szemes törökbuza volt 1871 január 1-én; kepetörlesztési pénzalapja pedig 228 forint. Van még egy kis magtárja iskolai célokra, mely 39 véka szemes törökbuzát teszen.

Iskolája fel van szerelve, s tanult benne 60 gyermek, kiknél vizsgáló bizottságunk szép előhaladást tapasztalt.

Hogy a jó példa hat, ezt tapasztalni itt is, midőn Nemegeye példájára, ennek egy kis leány-egyháza, Kőfarka is, ugy szólva, új életre támadt. Itt egyetlen ref. család volt, Sipos nevezetű, kik most már mintegy 4—5 külön családot alakítván: vallásuk és nemzetiségük fenttarthatása tekintetéből templomot emeltek, mintegy 7 év előtt; 50 frtnyi tőkét kezelnek, s magtárukat 90 véka szemes törökbuzára nevelték fel.

Azonban szükség-e mondanom, hogy e leány-egyházat dermedt álmából ugyan csak fögondnok, mltgos Földvári József ur rázta fel? De ki, miután életre hívta, és gondoskodott róla mind ez ideig, alig hiszem, hogy rossz neven venné, ha reá tekintene, bár egy futó pillantással, a mltgos egyház főtanács is. Mindenesetre jó lenne, valami aton, csak egy ideiglenes tanító eszközése is, hogy vallásos és nemzeti életünk fennállása biztosíthatnák, a szintén Naszódvidékkel tőszomszédos, jelenben 41 lelket számláló kis egyházban is.

12. Árpástó, anyaegyház, 349 lélekszámmal; 800 forintot meghaladó tőkepénzzel, melyből azonban közel 200 frt veszélyeztetve van, a menyinyben az adós a tartozást elismerni, és kamatját fizetni nem akarja. Itt már nincs más, mint perelni, mi annál sajnosabb, mert mivel uri emberrel szemben kell ezt tenni. Tőkéjén kívül még föld- és ház-haszonberekből veszi be 250 frtot meghaladó jövedelmét.

Egyházi épületei meglehetősek, papilakja csak a közelebbi időben épült.

Iskolájáról nem mondhatni, hogy nem hagy fenn kívánni valót, különösön a részben, hogy nem járják rendesen a tankötelezettek, mert 40 kötelezettből igen sok, ha 19 hiányzik. Vizsgáló bizottságunk szigoruan intézkedett e részben, mi valóban szükséges is volt ott, hol a már 80 éves lelkész második gyermekkorra jutott.

Kepetörlesztési magtárja megalakulva, és szépen felszaporodva van.

13. Magyar-Décse, 1476 lélekszámmal, népes egyház, templom gyakorló tagokkal.

Nagyon szép egyház volna, ha benne mindenk ékesen, és jó renddel lennének; de van biz itt hiány, mert szegény az egyház, szegények az egyháztagok.

Tőkepéze csak kevéssel több 300 frtnál, melynek kamataihoz adva kevés föld- és házbéreit, csak is 60—70 frtnyi évi bevétele van. Van ugyan még valami állampapírja a mltgos egyház főtanács kezelése alatt; de mit tehet, ha mindjárt minden évben rendesen kapja is ki a kemény zár alatti kamatokot, midőn oly nagy a szükség?!

Iskolája nincs; mert iskola-e 201 tanköteles gyermekkel szemben, egy legfeljebb 50 gyermekre való tanterem? Tanítója nincs; mert 201 gyermekkel — és pedig fiukkal és leányokkal együtt — bajlódni egy embernek, falusi iskolában, hol minden gyermek egy külön osztályt képez? Ily esetben egy tanító annyira, mintha nem is volna! Iskoláztatás nincs, mert a gyermekek nem férnek be a tantermekbe, s kik beférnének sem járnak rendesen, hanem felmennek belőlök, ha a körlelkész a külhatósághoz folyamodik, vagy ha hallják a vizsgáló bizottság közeledtét; szóval, csak akkor, ha büntetéstől félnek.

Igy az egyház, melytől legtöbb joggal lehetne mindent várni: a vidéken leggyengébben felel meg legfőbb teendőjének, szellemi előhaladása eszközlésének.

És itt mint lehetne a dolgon segíteni? Az egyház sokkal szegényebb, mintsem a kellő számú tantereket felépíthesse; az egyháztagok sokkal szegényebbek, mintsem elegendő tanítót fizethessenek; és végre, vajjon eszközölheti-e az előjáróság az iskola rendes gyakoroltatását, úgy, hogy a tűzhely közelében levők az elérhetőnek kitéve ne legyenek? Ily körülmények között, mind a mellett is, hogy a községi iskola elvének általánosságban barátja nem vagyok, nézetem szerint nincs más, mint a tiszta magyar ajku községben, a fiukat illetőleg, a tanügyet a kormány gondjaira bízni, állíttasson itt községi iskolát; a leányok pedig hadd járjanak fel az egyház tulajdonában megmaradt iskolába, a kántor-tanító keze alá.

Ez ügy oly nevezetes, hogy érdemes anyaszontegyházunk legfelső kormányzó testületének kiváló figyelmére, anynyival is inkább, mert a község a Dézs-Naszód-Beszterce közti völgy partjain fekszik, s ez egész völgyet bebarangolni szerető lakosai, kellő miveltég mellett, nem minden siker nélkül fordulnának meg az eloláhosodáshoz oly közel álló Szamosvölgy ref. vallásu magyar községeiben.

Kepetörlesztési magtárja ez egyháznak szépen áll; 1871 január 1-én 656 véka szemes törökbuzából állott; s ugyan ily rendeletű pénz tőkét 1426 frtot kezel. A kepe-törlesztést, bár egy részben, már megkezdeni óhajtanák.

Vizsgáló bizottságunk, itt léto alatt, az ugynevezett egyházi zsellérekkel új egyezményre lépven: az eddigi taxát kétanynyira emelte fel.

14. Kudu, anyaegyház, 248 lélekszámmal; már csaknem egy évtized óta beteges lelkészszel, omlatag templommal, kerítés nélkül, mely ha romba dől, nagy kérdés, nem fog-e az egyház is utána dőlni?

Az egyháztagokban, ugy látszik, volna akarat az önfentartásra, mit mutat az is, hogy nem nagyon régen új papilakot építettek, s 280 frt. államkölcsonüket az egyház javára ajánlották fel; de szegények lévén, többre aligha lehetne birni, s így legfeljebb egy kis munkávali segítségre lehetne számítani a halasztást nem igen szenvedhető templom-építés körül. De miből kezdje meg ez építést? 500 frt. tőkéjéből? ezzel még az anyagot sem szerezheti meg. És aztán, ha ez elfogyott, mit tud tovább tenni? Csak kellő segélyezés mellett építhet a már rom-templom helyett, egy egész alapjában újat.

Kepe-törlesztési magtára meg van alakulva; 1871 január 1-én állott 32 véka szemes törökbuzából.

Iskolai ügye, az újabb időben, fögondnok mltgos Földvári József ur, és a Bethlenben lakó mltgos Bethlen grófok pártfogása mellett lendületet vett, s már harmadik éve, hogy rendesen foly

az oly sokáig szünetelt iskoláztatás, egy ideiglenes tanító vezetése mellett. Vizsgáló bizottságunk 21 gyermeknél kielégítő haladást talált.

Az öreg és beteges lelkész nyugalomba kérezvén, jelenleg körözve van az itteni papi állomás, egyelőre csak félfizetésre. Ha a szerencse kedvezne ez egyháznak, s egy tevékeny lelkészt nyerhetne: úgy hiszem, hogy rövid idő alatt nagy előhaladást tenne anyagilag, s biztosítva lenne vallásos és nemzeti élete is. Egy melegen dobogó új szív élénkebb lüktetésbe hozná az egész vérkeringést.

15. Fel-Őr, anyaegyház, 465 lélekszámmal; a rendezettebb egyházak közül.

Épületei jók. Iskolaháza csak kevés év előtt épült; paplakját sok változtatással, kényelmesebb, és célszerűbb beosztással, közelebbről javította ki; s midőn építésével egészen kimerült: felajánlotta 1000 frtot meghaladó államkölcsönét, a miből 580 forintot, mint tőkét kezel, takarékpénztárilag.

Kölcsön magtára meg van alakulva, kepe-törlesztési célra; 1871 január 1-én volt 111 véka szemes törökbuza.

Iskolája a jobbak közé tartozik; a tél folytán azonban a sok rossz idő, s ebből kifolyólag a betegség, ruhátlanság és mezőn lakás miatt, 67 tankötelesből csak 46 járt fel, kiknél kellő siker tapasztaltatott.

16. Alsó-Ilosva, 160 lélekszámmal; szegény, de előhaladni törekvő egyház. A hallgatók nagyobb része szegény nemesekből áll, de kik a tehetősebbekkel kezét fogva, közösen igyekeznek építeni az ur egyházán, a reájok is könnyen felférhető nemesi regale-jog jövedelmét önmaguktól elvonván; s az egyház részére ajánlván fel azt. Így a regale-jog jövedelméből vettek már harangot; abból volt 25%-ra kiadva 179 frtjok, építési tőke címen, melyhez csatolva a folyó évi regale-jövedelmet: kifizetni remélik a már meg is alkudt célszerű papitelket, s a rajta levő, könnyen átváltoztatható épületeket; a mikor aztán a mostani rozzant ház helyett tisztességes lakot adhat papjának.

Magtárja van, kepe-törlesztésre; 1871 január 1-én állott 106 véka szemes törökbuzából.

Iskola-tanítója nincs, hanem a lelkész folytatja a tanítást. Ez iskolai évben szép eredménnyel tanult 13 kötelezett közül 12 tanuló.

Van ez egyháznak egy kis pere is, már több mint két éve, ügyvédi kezen; és az illető ügyvéd ur még mind eddig semmit nem tett, az ügyvédi előleg felvételén kívül. Ennek következtében megrendeltetett a kebli előljárásnak, hogy a pert elvevén, bizza hűségesebb kezekre azt.

17. Baca, 279 lélekszámmal; anyagilag nem szegény, de gazdagnak sem mondható anyaegyház.

Aktiv állása 800 frton felül van, és ezen kívül 210 forint iskola tőkéje. Évi rendes bevétele 100—120 véka szemes törökbuza, mint kamat, s 50—60 frt. földbér; ezek a 200 frtot rendszeren meghaladják.

Egyházi épületei közül leggyengébb a paplak: de egy újnak építése el van határozva, s ez év folytán már hozzá kezd az anyag beszerzéséhez, hogy a közelebbi tavasszal kezdhesse meg az ópitést.

Magtárja van egyházi és kepe-törlesztési célra; 1871 jan. 1-éni állása volt 124 véka szemes törökbuza.

Iskolája nagyon kedvező arányt mutat fel, mert 279 lélekszámú egyházban 61 tanulót soknak lehet mondani, mely 61-ből csak is öt volt más felekezetű. E kedvező arány onnan van, mert

a szülők jó szívvvel adják iskolába gyermekeiket; és feladják a még nem köteleseket is, a mint ők mondják: hogy legalább szokjanak; de kik a szokás mellett tanulnak betűzni, számolni, és mindenekfelett, mi a Szamos mentén oly igen szükséges, magyarul beszélni.

18. Csicsó-Mihályfalva, Bacához tartozó leány-egyház, 123 lélekszámmal, kevés, de rendszeren kezelt tőkepénzzel; évi bevétele 60—70 forint.

Kölcsön magtárja már 1869-ben megkezdte a kepe-fizetést, és így két év alatt 160 véka szemes törökbuza képét adott. A nagyobbára szorgalmi úton alapított magtár 1871 január 1-én 215 véka szemes törökbuzából állott, melynek gyarapítására a múlt év őszén is 3 véka rozst vetett.

Iskolájába járt 8 gyermek egész a tavasz kezeledtéig, a mikor a tanító közbejött betegsége miatt, ki később meg is halt, megszűnt a tanítás.

19. Szent-Margita, 235 lélekszámmal. Csak nem rég épített kényelmes paplakot, és hogy egyéb szükségait is fedezhesse, az egyháznak adták a hivek államkölcsönüket, s ebből újból zsinde-lyezték a múlt évben templomukat, s iskolaházukat.

Tőkepénze va 260 frt, melynek kamatain kívül föld-haszonbérből veszen be 50—60 frtot. Van egy kis adóssága is, melylyel lelkészének tartozik még az építési költségekből, de mely után kamatot nem fizet, hanem évenkénti apróbb részletekően törleszti.

Magtárja van, kepe-törlesztési célra; 1871 január 1-én 250 véka szemes törökbuzából állott.

Iskolájába 21 tanuló járt fel, kik — tekintve az öreg tanító gyakori betegeskedéseit — meglehetősen sikerrel tanultak. Nagy baj azonban, hogy nincs iskola-tanítói fizetési alap, úgy, hogy a tanítónak mondhatni semmi fizetése sincs. De talán segíteni fog e bajon később, a már is szépen felszaporodott kölcson magtár.

20. Sajó-Udvarhely, 110 lélekszámmal; inséggel küzdő egyház a már kihalt, de régebben buzgó ref. vallású gróf Kemény-család birtokán. Templomát évek előtt kezdte javítani, de még be nem végezte; paplakja összeomlott, és a romokat eladta; a pap saját házában lakik, és csak is az az egy szerencséje az egyháznak, hogy gazdag papja van, ki tulajdon házában lakhatik, mert különben nem tudom, hol adhatna papjának szállást. Vagy talán, ha papjának nem lett volna tulajdon háza, hol több kényelemmel lakhassék: kénytelenek lettek volna a rozzant paplakot javíttatni, s ha már nem lett volna javítható, a szükség reá kényszerítette volna, hogy az utolsó gróf Keménytől minden bizonynyal segítettve, új és célszerű paplakot építsenek? Alig ha nem!

Iskolaháza meglehetősen, de ez évben, tanító nem léte következtében, haszonbérbe adatott, s iskoláztatás nem volt, mert az előregedett lelkész, gyengesége miatt, nem folytathatta a tanítást.

Ez iskolaház 25 frt. évi haszonbéréből, és a papiház romjainak elárverezéséből bejött 31 frtból csinált magának az egyház egy kis tőkét; ennyiből áll minden vagyona. Hogy magán segíthessen, kéregetési engedély eszközzésére kérte fel vizsgáló bizottságunkat: de ez úton kevés kilátás lehet a templom javítás bevégszére, és egy paplak építésére.

Kölcsön magtárja, kepe-törlesztési célra, 1871 január 1-én 81 véka szemes törökbuza volt.

(Vége következik.)

Diószegi Lajos,
aljegyző.

KÜLÖNFÉLÉK.

— Tegnap a következő táviratot vettük Pest-ről: **A reform-egylet a kolozsvári program által ajánlott cím alatt és intenciók szerint megalakult. A heves, de érdekes vita folytán nem hiányoztak a jelentős részletek. A részvét nagy és élénk volt az egész ügy irányában. Istennek legjobb áldása a nemes törekvésen!**

— A Reform-egylet gyűléséről szóló tudósításunk oly későn érkezett kezünkhöz, hogy jelen számunkban a legjobb akarat mellett sem foglalhat már helyet. Így hát csak tömört kivonatban közölhetjük t. olvasóinkkal a tanácskozás első eredményét. Az egylet e hó másodikán tartá előértekezletét, mintegy 100 személy jelenlétében. Az elnök, T. Nagy Gedeon, néhány szóval megnyitván a gyűlést, a különböző indítványozók nyújták be alapszabály-javaslatukat; és pedig Kovács Albert és Szász Domokos a már ismert formában; Litkay Péter esperes „Magparhoni testvérek egylete“ címén humanistikus intézményt kíván létesíteni, míg Nagy Gusztáv, sárospataki tanár, javaslatában a theologiai irodalom fejlesztésére kívánja a főszlyt fektetni, s így „vallás tudományi egyletet“ akar alapítani. Mind négy indítványozó kifejtván a maga álláspontjának indoklását, a délután is folytatott értekezlet abban állapodott meg, hogy a négy indítványozóból és Szeremley S., Szász Gerő, Fördös Lajos, Nagy János, Laukó Károly és Szász Károly tagokból álló bizottság küldessék ki, mely a másnapi tulajdonképi közgyűlésre egyeztető tervet dolgozzék ki, melynek alapján compromissio tétetvén a négy párt közt: a közgyűlés végmegállapodásra juthasson. — Az előttünk fekvő tudósításból láthatólag már az előértekezlet is igen érdekes vitákra szolgáltatott alapot, melyekből, mint tulnyomó irányzat tűnt ki az, hogy a pestiek (Kovács Albert és társai) indítványa kisebbségben fog maradni, míg a sárospataki és kolozsvári indítvány tulnyomó többségre számíthat, s a megállapítandó alapszabályok e két javaslat egyesítéséből fognak kikérülni.

— Kissé megkésve, de tömegesen érkeznek be az ország-rész különböző vidékeiről, sőt a Királyhágón tulról is t. elvbarátaink nyilatkozatai szerkesztőségünkhöz az iránt, hogy a Reform-egyletre vonatkozólag lapunk álláspontját magukévá teszik, s a 38-dik számban közreadott tervjavaslatot aláírják. E nyilatkozók nevei ugyan nem szerepelhetnek ezúttal a közgyűlésre benyújtott javaslat támogatói között: ránk nézve azonban mégis megnyugtató az a tudat, hogy quasi ellenzéki állásunkban nem vagyunk elhagyatva, sőt oly tekintélyek szellemi támogatásában részesülünk, kikkel egy sorban, még kisebbségben maradni is megtisztelő.

— A cultus-miniszteriumnak is registrálhatjuk elvégre egy derék tettét, s mi nem vagyunk azok, kik elősmeréssel ne fogadnók a bármily csekély jót, akármely részről jöjjön az. Ugyanis Kócsi Károly, kolozsvári főtanodánk boldogult tanára, mint lapunk olvasói is tudják, éppen „Községi Faiskola“ című jeles művének

kiadása közben hunyt el; az erdélyi gazdasági-egylet a már közkezen forgó művet aztán segélyezési ajánlattal terjeszté föl a miniszteriumhoz, s ez most, az egylet kértére, 400 frtnyi segélypénzt utalványozott az özvegynek és árváknak, a mű 50 példányának beküldése mellett. Jobb helyre nem is fordíthatta volna ez özszeget!

— De a fény mellől az árny sem hiányzik! A hivatalos lap utóbbi két száma közli a Pauler miniszter által kidolgoztatott gymnasialis tantervet, mely az állami tanintézetekben már ez iskolai évben érvényesítették. Magához a tantervhez is lesz talán alkalmoszerűleg egy pár szavunk, de most két megjegyzést el nem hallgathatunk. Egyik az, hogy kissé későn ébredt föl Pauler ur — szokása szerint — hogy a már ma vagy holnap életbeléptetendő tantervet alig pár nappal adta közre az iskolai év megnyitla előtt, s így szakszerű megvitatása kárbaveszett fáradság lenne, holott ahhoz közvetve nekünk, protestánsoknak is, lenne egy kis szólnk, miután, akarva, nem akarva, a mi tanodáinknak is az államiakhoz kell alkalmazkodniok. Másik az, hogy tudunkra még a b. e. Eötvös törvényjavaslatot nyújtott be az országgyűléshez, a középtanodák szervezése iránt; a javaslat — Eötvös sok más tervezetével együtt — a tanügyi bizottsághoz útasított, s Pauler, ki ama bizottság elnöke, a helyett, hogy összehívna azt s így útját egyengetné a törvényhozás végérvényű intézkedésének: imé, elkésett, s jól meg sem fontolt rendelet útján intézi el a dolgot. Az alkotmányos érzelmű miniszter más út is választhatott volna.

— A kolozsvári egyetem anynyit emlegetett kérdése is mozog. A királyi biztosság már fölterjeszté az oktatásügyérséghez véleményes jelentését az iránt, hogy az ország-házat miként lehetne célszerűleg fölhasználni, illetőleg átalakítani egyetemi épületté. Talán csak még is lesz valami belőle! . . .

— Mai számunk egy kicsiny részével az Üstökös buzájába vágtuk sarlónkat. Simor János ő hercegsége 8 ivre terjedő pásztori levélet bocsátott ki kegyes báránykáihoz, melyben napnál világosabban bizonyítja be a pápai családkozhatlanságot; e levél tömört kivonatának olvasásától nem akartuk megfosztani t. előfizetőink azon részét, kik a jó tréfának nem elrontói. A tréfa ugyan akkor lenne teljes, ha az egész levelet adhatnók szószerint, de ez esetben nyolc egész számunkat venné igénybe ő eminentiája, mit pedig még talán ő sem kívánhat tőlünk, ő, a ki a római comoedia alkalmával dühösen harcolt e dogma ellen, most pedig doctum opust ír mellette. Hja! mundus vult decipi, ergo decipiatur! .

913—1871.

KÖRÖZTETIK:

A n.-sajói káptalanban a sz.-cegői iskolatanítói állomás. Fizetése jelenben 120 forint, de biztos kilátás van reá, hogy egy pár év múlva 250 frtra fog növekedni.

Pályázati határnap november 10.

A folyamodványok t. t. dékán Vályi Elek aához Kentelkére (u. p. Somkerék) küldendők.

Kolozsvárt, september 30-án, 1871.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

I. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, 1871, OKTÓBER 12.

41. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egy évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztői iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

Viszzatekintés a magyarországi prot. egyület közgyűlésére.

A ki az egyházi reform-egylet eszméje által megindított mozgalmakat, s irodalmi vitákat figyelemmel kísérte, bizonyosan várákozással nézett a f. hó 3-ikára kihirdetett alakító közgyűlés elébe.

Most, miután a közgyűlés megtartatott, s az egyület megalakult, szabad lesz talán annak is, ki még az egyület körén kívül áll, de a ki a közgyűlésnek egyik figyelmes hallgatója vala, egy szelid viszzatekintést szentelni a közgyűlésre, s annak már a lapok útján eléggé ismert eredményére.

Hogy a megpendített egyület sajátképeni célja iránt, az irodalmi viták folytán nyújtott tájékoztatás dacára is, a közönség ingadozásban volt: ez alkalmasint az eszme megindító előtt sem lehetett egészen titok. A közgyűlés legközelebbi feladata volt, az alakítandó egyület céljának minden félreértést kizáró szoros körvonalozása.

Ez nem éppen könnyű munka volt; mert a benyújtott és tárgyalás alá vett négy alapszabályzati tervezet—bár mint volt is hangsúlyozva azoknak belső összhangzása, s egy közös végcélra irányuló törekvése—nem csekély vonásokban tért el egymástól.

A pesti eredeti tervezethez szellem, irány és cél tekintetéből legközelebb állott a sárospataki; éppen azon tervezet, mely a pestit, mellékelt emlékiratában, legélesebben ostromolta. A Litkei-féle tervezet az előbbi kettővel ugyanazon elvi alapon készült, csak hogy más csatornán kívánta volna az előteremtendő életnedvet az egyház testének vérédényeibe bevezetni. E három tervezet ellenében az erdélyi mintegy ellenzéki állást foglalt el, nemcsak annyiban, hogy az egyület működési körét a protestánsokra kívánta szorítani, hanem annyiban is, hogy az egyház irányában a kihívó állás-foglalást gondosan kívánta távoztatni.

Ballaginak nagy tetszéssel fogadott programmszerű felolvasása után azt kelle hinni, hogy a pesti tervezet nagy többséggel fogadtatik el; mert ezen

felolvasás legkevésbé illet az erdélyi tervezet bevezető nyitányául, s leginkább célzott a pestinek indokolására, habár annak fejtegető része éppen a sárospatakinak hajtotta malmára a vizet. Ballagi beszédében adva volt egy alakítandó theologiai iskola tervrajza, éppen azon legszűkebb, legkeskenyebb alap, melyre a sárospatakiak tervezetüket fektették. S tán mintha felolvasó maga is tudatára jött volna annak, hogy így az egyület teljességgel nem nyerhet oly nagy mérvű kiterjedést, mint az a pesti tervezetben számításba volt véve; mert akkor a társulásból még a tudósok közül is a más theol. iskola hivei kimaradnának: a bevégző pontok teljesen a pesti tervezetnek megfelelőleg szerkesztettek.

Ballagi beszéde után, mindamellett hogy az tulajdonilag a rom. katholicismus ellen volt intézve, s a prot. egyház hitfelekezeti tudatát, egy-két passus kivételével, inkább csak általános kifejezésekben érinté, azt is lehetett vélni, hogy a tárgyalások egyenesen a theologiai discussio színezetét fogják magukra öltetni. Ha ezen eset bekövetkezik: aligha sikerül bármely syakretistai törekvés; mert mikint a történelem is igazolja, a közvetítés, s a többség akarata előtti meghajlás csak társadalmi kérdéseknél jogosult; ellenben a tudomány terén, s általában ott, a hol elvekről van szó, alkudozásnak helye nem lehet, miután az elvek az egyéni meggyőződéssel együtt állnak vagy esnek, és csupán a többség akaratát ítélőbiróul el nem ismerhetik.

A tartott felolvasásnak, csodálatos! sem az egyik, sem a másik várt, vagy legalább vélt eredménye be nem következett. A közgyűlés sem a pesti tervezetet nem tette egészen a magáévá, sem a theologiai vitatkozás terére nem ment át.

A kérdést a többi hozzá szólók mind társadalmi szempontból fogták fel; s ezen szempontot aztán mind Ballagi, mind általában a pesti tervezet legtöbb pártolói elfogadván, e téren lehetővé tétetett, minden elvi megtagadás nélkül, a különböző tervezetek egyeztetése, s a különböző álláspontoknak egymáshoz közeledése.

A benyújtott tervezetek vezérszónokai: Kovács Albert, Szász Domokos, Nagy Gusztáv és Litkei Péter, mind érdekes és körmönfont beszédekben adták elő az indokolást, s mind ők, mind általában a vitatkozásokban részt vett többi férfiak inkább az eszmétől hevülő lelkesültség, mint a polemiai keserűség nyelvén szóltak a tárgyhoz. Volt ugyan éle a beszédeknek, különösen, midőn Ferenc József, Nagy Lajos és Simén Domokos az egylet címe felett folyt vitatkozásokban felléptek: de a viadal ekkor is eléggé bölcs előrelátással, mintegy vivó keztyükben folytattott, úgy, hogy bár lehetett hallani a villogó fegyverek csattogását, az intézett vágások mégis elevenre nem találtak, s vért nem eresztettek. Az elnökség is dicséretesen megfelelt tisztének, úgy, hogy e szerint az egész közgyűlés kellő komoly méltósággal, s még arra nézve is, ki a közgyűlésnek tagja nem volt, figyelmet érdemlő érdekes hatással lefolytnak nevezhető.

A négy tervezetből, az erdélyihez való közeli-téssel, egy közös készített. A cím, melylyel az egyleti mozgalom megindított, egy szűkebb fogalmi körű, de annál tételesebb jellemű címmel cseréltetett fel. A tervezett „egyházi reformegylet“ a közgyűlési megállapodás keresztségében a „magyarországi prot. egylet“ nevezetét vette fel.

Sokan e címkérdést közönyös dolognak kívánták tekinteni. Én azt hiszem, még sem lehetett az egészen közönyös dolog, a mi felett anynyi kitűnő férfiú közel két óra hosszáig vitatkozott. A felvett címben adva van a lehetőség azoknak is az egylethez való csatlakozásra, kik eddig attól magukat távol tartották; le van téve az alap, melyen ez egylet biztosabb jövője felépülhet, csak hogy még erre nézve nem csekély aggodalmak is foroghatnak fenn!

Miben keresendő ez aggodalmak kuforrása? Szabad legyen, ezt majd a jövő számban érinteni.

Filó Lajos.

Az egyházi reformegylet közgyűlése. *)

(Okt. 3.)

Az egyházi reformegylet tagjai a tegnapi tartott megismerkedési értekezlet után, ma a megyeház nagy termébe gyűltek össze, hogy a köz-, vagyis inkább alakuló gyűlésen megrakják azon alapot, melyen egy országos egyházi reformegylet épületét lesznek emelendő. A tagok csak jóval kilenc után, mely órára a gyűlés kezdete határozott, gyülekeztek egybe, de fél tizkor az egész terem meg-

*) Miután elhatározott, hogy az egész gyűlés lefolyása a gyorsírói jegyzetek után köztudomásra lesz hozva, úgy hisszük, eléget teszünk olvasóink érdekeltségének, ha a „Reform“ után ez elég részletes tudósítást adjuk.

Szerk.

telt már, úgy hogy sokaknak állniok kellett. A jelenváltak közt nagyobbára protestáns egyházi férfiakat láttunk, országunk királyhágón tuli részéről is s különösen Kolozsvárról Szász Domokost s Szász Gerőt; továbbá több hittanárt a pesti, kecskeméti, nagyenyedi, sárospataki s más nevezetesebb ref. főiskoláktól. A hallgatóság többi részét a fiatalság képezte s főn a karzaton is látni lehetett, de csak elvétve egy-két férfialakot. Pontban fél tizkor Ballagi Mór fölszólitotta a gyűlést a korelnök választására, mire közfelkiáltással megválasztott Basa Mihály, nagy-nyedi esperes, ki éljenzések által kísérve, el is foglalta a korelnöki széket s egy rövid beszédet tartott, melyben megköszöni a gyűlésnek nem személyébe, hanem korába helyezett bizalmát s reményét fejezi ki, miszerint áldás fog teremni a hazának e gyűlés határozataiból, ama gyűléséből, melyre oly nagy feladat vár, mint a minő korunk vallási ziláltságának, ha nem is megszüntetése, de legalább enyhítése. Végül magát a gyűlés nagybecsü kegyeibe ajánlja.

A korelnök fölhívja ezután a gyűlést a rendes elnök választására.

Litkei Péter ref. lelkész Fördös Lajos, kecskeméti esperest ajánlja elnöknek, ki közfelkiáltás utján megis választatik, s a gyűlést megnyitottnak nyilvánítja, kéri pedig a tárgyalásokat a lapokban közölt program szerint fogatba vétetni.

Erre Ballagi Mór olvas föl értekezést, melyben a keresztyénség eredetére, a vallási fogalmak keletkezésére vet visszapillantást, azután pedig mindinkább jobban elharapodó közömbösség ellen fordul, mely vallási dolgokban uralkodik s emelkedett hangulatu munkálatában kimutatja szükségét annak, hogy az egyház terén, ha a közömbösséget nem akarjuk állandósítani, kell, hogy gyökeres reformot idézzünk elő. Beszédét azzal végzi be, hogy fogadja, miszerint minden erejéből azon lesz ő és a gyülekezet, hogy e téren munkálkodjanak, „Isten őt úgy segítse.“

Szólót fölolvasása pregnansabb helyein éljenzések s a helyeslés kitörései jutalmazák.

Bernát Zsigmond javaslata, hogy Ballagi kitűnő értekezését, melyben önmagát s a várakozásokat fölülmulta, nyomattassék ki nagyobb körökben való elterjedés végett, s főleg tekintettel nagy németországi protestánsokra, német nyelven is, a jelenváltak elfogadják azon hozzátétellel, hogy szláv nyelven is történjék ez. Weisz Bernát, városi képviselő bejelenti, hogy gondoskodott arról, miszerint Ballagi beszédje a „Pester Lloyd“ hasábjain mielőbb folyékony német fordításban megjelenjék.

Elnök előadja, hogy a gyűlés elé az országos egyházi reformegylet alakításának módját illetőleg négy különféle javaslat érkezett be, s terjesztetett a tegnapi előleges gyülekezeten a gyűlés elé, ezek a pesti reformegylet, az erdélyi protestáns-egylet, a sárospatakiak s Litkey Péter javaslata.

A három első javaslat alapszabályait Laukó Károly olvassa föl. Erre nézve megjegyezzük, hogy a pesti javaslat, melynek készítője Kovács Albert helybeli ref. hittanító inkább általánosságra törekszik s minden vallásfelekezetet keblébe fogad; az erdélyieké szoroson protestáns akarván maradni, mindamellert hason célra törekszik; végre a sárospatakiak „vallástudományi társulatot“ terveznek évi köz-

gyűlésekkel, a „természettudományi társulatok“ mintájára, közegétől tehát az irodalmat választanák. Mindezekből lényegesen eltér a Litkey-é, ki a nevelésügyre akar főgondot fordítani, s ez alapra fekteti javaslatának alapszabályait.

Most a pestiek javaslatának indokolására Kovács Albert lép föl, miután a sárospatakiak alaptervezetét Nagy Gusztáv a sárospataki kollegium tanára, utalva a külföld hasoncélú intézményeire, hosszabb beszédben védi. Szász Domokos indokolásában az erdélyi javaslatnak azt emeli ki, hogy a mozgalom, ha sikeres akar lenni, szükségképp egy szervezett egyházból kell hogy kiinduljon, s e célra a protestáns egyház legalkalmasabb. Ő a létező állapotot nem akarja lerontani, hanem azon építeni törekszik s nem szeretné, ha e tekintetben az erdélyiek által tervezett társulat címén a „protestáns“ néven megütköznék valaki. A társulat csak azon szellemet fogná követni, mely a protestantizmusban küldetésnél fogva rejlik. Végül a Litkey-féle javaslatot, javaslat szerzője ajánlja. Az eddigiek, úgy szól Litkey, az elméletben vesznek el, ő a gyakorlati tételre közvetlenül akar átlépni s a gyökeres reformot in medias res kezdeni, gyermekeknél. Sajnálattal veszi észre, hogy az eddigi javaslatok oly szűk téren mozognak, sőt kizárólagos protestáns szempont az egyiknek irányadója; míg a másik a sárospatakiaké, kiválólag az irodalomtól akarja a reformot várni. Ő kész a katolikusokat ép úgy, mint a zsidókat társulata keblébe fogadni, s hazánkban csak is így remélhet egy újabb, vallásosabb, de egyszersmind emberszeretőbb nemzedék létrejöttét. Az agg szónokot hosszasan megéljenzették.

Nagy Gusztáv rövid replikájára, melyben az irodalom-közeg fontosságát még egyszer kiemeli, Dobos János emlékezik még meg a nap fontosságáról, s végül indítványt terjeszt elé, mely szerint a négy különféle javaslat számos példányban kinyomattassék, s ezek összeegyeztetésére bizottság választassék. Indítványa elfogadtatik, mire elnök a gyűlést az idő is már igen előhaladott lévén, $\frac{3}{4}$ 1 órakor délutáni 4 órára elhalasztja.

A délutáni gyűlés $\frac{1}{4}$ 5 órakor nyitott meg Fördös elnök által. A tagok ismét teljes számmal jelentek meg.

Vagy harmincan jöttek Ballagi Mór házából, ki vendégszeretőleg nagy ebédet rendezett számukra.

Elnök fölhívja Szász Gerőt, hogy a megválasztott bizottmány nevében mint bizottmányi előadó olvassa föl a kész alapszabály-javaslatot, melyet a bizottmány a négy beadott javaslat alapján készített.

Szász Gerő az idő szűkvoltára hivatkozik, mely a bizottmányi tagok rendelkezésére állott. De a ma reggel történt beható indokolások s a munka buzgósága megkönnyíté föladatát. A javaslat, melyet fölolvast, majdnem egészen az erdélyiek mintájára készült s általános feltűnést okozott mindjárt is, a leendő egyesület nevének „a reform-egyesületnek“ a „protestáns-egyesület“ névre való átváltoztatása. A „magyarországi protestáns-egyesület“ új elnevezés körül csakugyan, mint várni lehetett, két órai vita támadt.

Miután elnök kérdést intéz, vajjon elfogadja-e a közgyűlés a jelen javaslatot megvitatás alapjává s a gyűlés e kérdésre igenlőleg válaszol, első szóval föl a cím-vitában:

Nagy Lajos, kolozsvári unitárius tanár. Örömet fejez ki ugyan, a mozgalom megindulása iránt, de kénytelen sajnálkozását bevallani a cím illetén megváltoztatása fölött. E címnél az egyházi „reform-egyesület“ eltört ama jelszótól, melyet zászlójára irt. Ő a program szerint egy „reform-egyesület“-be lépett, de nem egy protestáns-egyesületbe. Ez előbbi neven szerzett ő tagokat az egyesületnek a katolikusok táborából is, kiket „protestáns“ nevezet kétségtelenül vissza fog riasztani. Az egyesületnek a felekezeten kívül kell állania, másképp szűk körben mozog, s magasztos föladatának nem felel meg. Ajánlja a „reform-egyesület“ név visszahelyezését a nagy ügy érdekében.

Nagy Gusztáv, mint a sárospataki javaslat képviselője kijelenti, hogy miután az egyesület az új címmel egészen más tételre, a szűkebb protestáns tételre csapott át, kénytelen mint olyan visszalépni s ha az ügyszó szólan fog, csak még mint magán tagja a gyűlésnek teheti ezt.

Dr. Kovács Ödön szintén pártolja Nagy Lajos indítványát; a „reform-egyesület“ cím egyedül képviseli az egyesület tulajdonképi föladatát, a miért megalakult, a melyet kitűzött magának. „Ő nem akar protestálni, hanem reformálni.“

Ferenc József, kolozsvári unitárius lelkész szintén az új cím ellen szól; ez a régit nem helyettesítvén, szűkebbre szorítja az egyesület működése körét s így életét is, úgy szólván, megrövidíti. Az egyesület célja közös kézfogás; az új cím úgy változtat a dolgon, mint ha valaki azt mondaná: mi nem akarunk az országgyűlés, hanem megyegyűlés lenni. A kiindulási pont is eltévesztett az új cím által. Azonkívül ez az alapszabályok azon tételével is homlokegyenest ellenkezik, mely azt mondja, hogy az egyesület tagja a haza minden lakosa lehet.

Ballagi Mór nyelvészeti szempontból szól a kérdéshez, a szók értelme s jelentősége változik az idővel, a „protestáns“ név e címben jelenti az összes hazai hitfelekezetek protestálását Róma tulkapásai ellen. Hogy ki, bárminő felekezetű legyen, beléphessen az egyesületbe, arról gondoskodva van ugyanis az érintett alapszabály által. Az új cím mellett szavaz.

Fejes István, sátoralja-ujhelyi lelkész, Ballagihoz csatlakozik.

Basa Mihály korelnök szintén pártolja Ballagi javaslatát s az új címet elfogadja. A ki elég szűkkeblű a címre nézve, az ugysem halad őszintén az egyházi reformmal. „Elég nekünk“ — így szól — „a magunk háza előtt söpörni, a kinek nem tetszik a szemetes ház, átmehet ugyanis a tisztához.“

Szekeres Mihály nem osztja az előtte szólók nézetét; az új címben egyenesen veszélyt lát az egész vállalatra nézve. Százakat, ezereket riaszt ez az egy szó „protestáns“ vissza, ha pusztán áll. Indítványozza, hogy a cím legyen „protestáns reform-egyesület.“

Még többen szólnak az új cím ellen s mellett. Szavazásra kerülvén a dolog, nagy többséggel elfogadtatik a „protestáns“ elnevezés.

Az alapszabályok egyes pontjait a gyűlés egyhangulag elfogadja a bizottság módosítása szerint, csak igen lényegtelen módosításokkal.

Elnök az idő előhaladottsága tekintetéből ajánlja a

gyűlés még hátralévő teendőjét, az egylet tisztviselőinek választását, az ügy fontosságánál fogva, holnapra hagyni, mely ajánlatot az őszi gyűlés elfogadja s esti 7 órakor szétoszlik. A tisztviselők választása holnap 9 órakor a református főiskola nagytermében fog végbe menni.

(M á s o d i k n a p.)

A mai zárgyűlés csekélyebb számú közönség előtt a ref. főiskola termében $\frac{3}{4}$ 10 órakor nyitott meg Fördös elnök által, kinek indítványát, hogy a gyűlés jegyzőkönyvének hitelesítése a megválasztandó bizottságra hagyassék, a gyűlés elfogadja.

Kovács Albert fölolvassa a megalakult „magyarországi protestáns-egylet“ alapszabályait. (Alább közöljük. Szerk.)

Dr. Ballagi Mór figyelmezteti a gyűlést, hogy az egylet minden egyházi kormányzáson kívül állván, a miniszterium által megerősítést várja, mit az kétségkívül meg is fog adni.

Szász Gerő tudomás végett az egyes superintenciáknál bejelentetni kívánja az egylet megalakulását. Elfogadtatik.

Erre Laukó Károly indítványa körül, hogy az egylet, mint olyan, üdvözlő-táviratot küldjön a jelenleg Darmstadtban ülésező német „protestáns-egylet“ ötödik nagygyűléséhez, vita támad. Kovács Albert a függetlenség szempontjából ellene van; Litkey pedig időelőttinek mondja, mert az egylet nincs is még „megkeresztelve“; Ballagi Mór határozottan az indítvány mellett szólal föl, melyet a gyűlés magáévá is tesz, és a távirat fogalmazásával Ballagit bizza meg.

Elnök fölolvass egytáviratot, mely a krasznamegyei fiókegyletből érkezett be; s melyet a gyűlés éljenekkel fogad.

A gyűlés elé két tárgy terjesztetik: a tagsági díj és az egyleti választmány székhelyének meghatározása.

Az elsőt illetőleg némi vita után a gyűlés abban állapodik meg, hogy az első egyleti évre, vagyis a jövő közgyűlésig, minden tag teszés szerinti díjt rohat le, a tagdíj végleges meghatározását így a jövő közgyűlésnek hagyván fön.

A választmány székhelyeit a gyűlés az egylet első három évre Pestet határozza, hol az egylet közlönye is kiadatni fog.

Míg az ajánlandó választmány 30 tagjának névsora kiosztás végett lemásoltatik, Szeremley Samu olvassa föl már bejelentett értekezését a vallási reformok szükségességéről, melyet sok helyütt zajos helyeslések szakítottak meg, s a hallgatóságra a legjobb benyomást tette. Szabatos moderban körvonalozza az a vallási reform mikénti életbeléptetését, s fölírni akarja a szabadelvű laikusokat, kik most „méltóságuk alatti“-nak tartják azt, hogy a vallás ügyeivel foglalkozzanak. Itt akarja ő a leggyökeresebb változtatásokat. Az egyházban mindenki illetékességét kell, hogy fölhasználja; végre a vallást a külső tekintélyre való támaszkodásától egészen megakarja szabadítani, mert „ez a vallás legveszélyesebb mótelye.“

„A régi romok elhordandók a tér tisztogatandó, az út egyengetendő. Most még csak az előkészületek aerájában vagyunk, de annyit már most is tudunk, hogy a hit,

mely így fog keletkezni igaz, egyszerű, s természetes lesz, a népek szeretetének igazi evangéliuma.“

Ballagi Mór a fölolvassat kitűnőségénél fogva lapjába a „Protestáns egyházi és iskolai lap“-ba vezércikknek ajánlkozik fölvenni. Átadatik. Az értekezés elnök indítványára szintén német és szláv nyelvekre fog lefordíttatni. A nyomtatási költségekre Tolcsvai Nagy Gedeon 20 frtot ajánl.

A tisztviselők és a 30 tagu állandó bizottság választásához Kovács Albert indítványozza, hogy az elnök választása a jövő közgyűlésre halasztassék; s ideiglenesen csak alelnök választásával érné be a gyűlés. Az indítvány egyhangulag elfogadtatott, s a gyűlés miután a szavazatszedőket kinevezte, az utóbbiak munkájának elkészülteig fölfiggesztetik.

A szavazatok összehívottván, a „magyarországi protestáns egylet“ alelnökének Fördös Lajos, az első gyűlés elnöke s kecskeméti ref. főesperes, titkárának pedig Kovács Albert, pesti ref. hittanár, pénztárnoknak Somogyi Rudolf választott meg, melléjük pedig egy 30 tagu bizottság. Választmányi tagok: Dr. Arányi Lajos, Ballagi Mór, Basa Mihály, Batizfalvi István, Borcsa Mihály, Buzogány Áron, Csiskó János, Demeter Samu, Dobos János, Édes Albert, Farkas József, Ferenc József, Kandó József, Dr. Kovács Ödön, Kriza János, Laukó Károly, Mándy Bertalan, Tolcsvai Nagy Gedeon, Papp Károly, Polgár Mihály, Szász Domokos, Szekeres Mihály, Szeremlei Samu, Trsztyenszky Gyula, Tanhoffer Pál, Weber Samu, Dr. Vécei Ferenc, Weisz Bernát, Zelenka Pál, Zsivora György. A gyűlés délutáni fél két órakor záratott be Fördös elnök rövid zárbeszédével.

A „magyarországi prot. egylet“ alapszabályai.

1. A magyarországi protestáns egylet az evangelium alapján alakul meg azok körében, kik a vallás-erkölcsi életnek a Jézus szellemében és az őszi müvelődéssel összhangzásban való megújulására törekednek.

2. Ezen alapon a keresztyénség sulypontját a vallás-erkölcsi életközösségre igyekszik visszahelyezni.

3. A theologiai tudományok terén minden komoly és erkölcsi irányu vizsgálódást jogosítottnak ismer el, és a vallástudományi irodalom felvirágzására munkálkodik.

4. Az egyházi kormányzás körében a képviseleti elv teljes keresztyüvitelére törekszik.

5. Támogatásában részesít mindenféle irodalmi és humanistikus vállalatot, mely a különböző felekezetek tagjai közt a kölcsönös szeretetet, a szeretet müveinek gyakorlását, s általában a nép vallásos-erkölcsi javát és tökélyesedését előmozdítja.

6. Állapít és fentart egy céljainak megfelelő néplapot.

7. Az egylet semmiféle politikai pértállást nem foglal el.

8. Az egylet tagja lehet a magyar királyságnak minden lakosa, ki a fentebb kijelölt célok előmozdítására közreműködni kész, s erről az egytetemes egylet, vagy fiók-egyletek titkárait értesíti. Minden tagnak jogában áll az egylet közegénél teendő bejelentés által minden indokolás nélkül is kilépni.

9. Az egylet kész a hazában létező, vagy ezután alakuló rokontörékvésű egyletekkel szerves összeköttetésbe lépni, érintetlen hagyván azok önelhatározási jogát minden oly ügyben, mely helyi viszonyaikból foly.

10. Az egylet működési közegei: közgyűlés, választmány, és fiók-egyletek.

A) Közgyűlés.

11. Az egylet a magyar birodalom nagyobb városai-ban évenként egyszer nyilvános vándor-gyűlést tart, melyben résztvehet s szavazattal bír minden egyleti tag, ki személyesen megjelent.

12. A közgyűlés a különböző prot. felekezetek lelkesei által felváltva tartandó isteni tisztelettel nyitattik meg.

13. A közgyűlés tárgyai:

a) Titkos szavazattal választ egy évre elnököt a legközelebbi gyűlésre; alelnököt, ki az elnök akadályoztatása esetében a közgyűlésnek, rendesen pedig a választmánynak elnöke; három évre titkárt, ki az egylet irományait kezeli, és a választmány előadója; ugyancsak három évre pénztárnokot, ki az egylet bevételeiről, s kiadásairól évenként számadást nyújt be a választmányhoz; egy évre harminc tagu választmányt, mely az egylet ügyeit vezeti; a közgyűlésre a szükséges jegyzőket az elnök nevezi ki.

b) Az egylet működési körébe tartozó korszerű értekezések, s azoknak megvitatása.

c) Választmányi előterjesztés a fiók-egyletek évi működéséről, s azoknak alapján a fiók-egyleteknek esetleg adandó egyes útasítások.

d) A választmányhoz előlegesen beterjesztett indítványok tárgyalása.

e) Az egész egyletet érdeklő határozatok hozása.

f) A tagsági díj megállapítása.

g) A választmány székhelyének három évenként meghatározása.

h) Az alapszabályok módosítása.

14. Mind a fiók-egyleteknek, mind a közgyűlésen jelenlevő minden egyleti tagnak jogában áll indítványt előterjeszteni. Az indítványok a gyűlés megnyitása előtt legalább két héttel az elnökhöz írásban nyújtandók be.

B) Választmány.

15. Ülései az egyleti tagokra nézve nyilvánosak.

16. Intézi egyik közgyűléstől a másikig az egylet folyó ügyeit, s eljárásáról minden évben kimerítő jelentést terjeszt a közgyűlés elé.

17. Meghatározza a legközelebbi közgyűlés idejét s helyét, és azt két hónappal előbb közhírré teszi, megállapítja a közgyűlés tanácskozásának tárgyait, s azok sorrendjét, kijelöli a jelentéstevőket, értekezőket, és az istentiszteleti szónokot; a benyújtott indítványok felől véleményt nyilvánít.

18. Az egylet lapjának szerkesztéséről, és kiadásáról gondoskodik.

19. Ha a választmány a közgyűlés összehívását lehetetlennek, vagy az egylet érdekében károsnak tartja, ezt indokolva közhírré teszi.

20. Érvényes határozatok hozására a választmányi tagok legalább egyharmadának jelenléte szükséges; de ha a közgyűlés elhalasztásáról van szó, a tagok kétharmadának szavazata igényeltetik.

C) Fiók-egyletek.

21. Az egylet céljainak minél nagyobb körben megvalósítására, az ország különböző alkalmas pontjain községi, s vidéki fiók-egyletek alakulnak, melyek az általános egylettel összeköttetésben állanak.

22. A fiók-egyletek működési köre:

a) a helyi viszonyok szerint szervezik magukat;

b) a vallásos és erkölcsi tárgyú előadásokat tartanak, s megismertetik a közönséget a napirenden levő egyházi kérdésekkel;

c) a népnevelési és humanistikus célu intézetek alapításában, fentartásában, szükölködő egyházak támogatásában az illető egyházi hatósággal közreműködnek, s e végett adakozásokat gyűjtenek.

A hasznos ismereteket terjesztő olvasmányokat megkedveltetik, s általában a nép értelmi, erkölcsi és vallásos fejlődését elősegítik.

c) Működésükről évenként a közgyűlés előtt egy hónappal részletes jelentést tesznek a választmánynak, a titkárhoz címezve.

TÁRCA.

Az egyházi főtanács üléseiből.

Kolozsvár, okt. 3.

A mai ülés menetét igen nyugodt és békés hangulat jellemző, ellentétben a mult ülésével.

A tárgyalás alá került és ellátott nevezetesebb ügyeket ezekben soroljuk föl:

A cultus-miniszterium a csik-udvarhely-háromszéki tanfelügyelőség fölterjesztése alapján részint a tanhelyiségek szükvolta, részint a taneszközök hiányossága, a testgyakorlati tér hiánya, részint pedig mivel a gyermekek tankönyvekkel nincsenek ellátva, az 1868. XXVIII. t. c. értelmében első fokú megintéssel illeti a zabolai, bodoki, étfalvi, zoltáni, zaláni, lisznyói, feldobolyi, fotomartonosi, komollói, kálnoki, kőrispataki, árkosi, gilafalvi, angyalosi, ikafalvi, szotyori, feltorjai, bikfalvi, málnási, oltszemi, albisi és rétyi egyházközségi iskoláinkat. Az egyházi főtanács azon meg-

hagyással közli az illető egyházi hatóságokkal a megintő iratot, hogy a kitett hiányokon teljes erejükben igyekezzenek segíteni.

Karácsony Mózes, a sz.-kereszturi leánynövelde már e helyen érintett ügyében megteszi a kívánt fölterjesztést, és pedig oly értelemben, hogy a nevezett növelde elhanyagolásának oka egyedül a gondnokságon feneklik. Miután viszont a gondnokság az egyházat illeti ily váddal: a főtanács a homlokegyenest ellenkező két fölterjesztésen el nem igazodhatván, a sajnos ügy kitisztzására Nagy Lajos, Benkő János és dr. Jenei Viktor személyében bizottságot nevez ki; egyszersmind értesíti Kún Károlina ottani nevelőnőt, hogy általa követelt állítólagos fizetés-hátraléka ügyben — a beperelési fenyegetés dacára — sem határozhat a most kinevezett bizottság munkálatának bevétele, és elintézése idejéig.

A sepi-szent-györgyi egyház szálas-erdejének eladására engedélyt nyer, meghatározott eladási föltételek, s annak kikötése mellett, hogy az eladásból nyert összeg tőkésítették.

Viski S., a b. e. Bod Benedek egyenes ági rokona, fia számára kérelmezi a n.-enyedi főiskolánál a Bod-alapítvány kiadását. A n.-enyedi főisk. előjárósága azonban megtagadja e kérését, mivel a nevezett fia r. katolikus. Viski most ez ügyet a főtanács elé fölbbevezén, ez — az alapító végrendeletből szerzett meggyőződés alapján — kimondja, hogy a n.-enyedi főisk. előjáróság érve — az idegen vallásra hivatkozván — nem bír alappal, kikéri azonban előbb amaz előjáróság véleményét, s csak azután dönt véglegesen e kérdésben.

A bölöni egyház 43 holdnyi erdején levő szálfaínak háromnegyedét — templom és hidépítési célra — eladhatja, az eladási feltételek meghatározása és azon kikötés mellett, hogy az így nyert bevétel hova és hogyan való felhasználása iránt a főtanács külön engedélyét nyerve ki.

A nagy-enyedi főiskola előjárósága — főtanácsai kérdés-tesztés következtében — jelenti, hogy az érettségi vizsgákra főtanácsai biztosul még f. é. júniusában fölterjeszté Fosztó Ferenc algonok urat; ez azonban időközben elhalván, hogy fennakadás ne történjék, b. Kemény István vállalkozott biztosul, mit f. é. júliusában föl is jelentett az előjáróság, jóváhagyás végett. A titkár, és a postakönyv tanúsága szerint azonban az előbbi fölterjesztés egyáltalán nem; a július havi pedig csak szeptember közepén érkezett ide (a posta-bélyeg sept. 9-ikére mutatja postára adását.) A főtanács utólagosan jóváhagyja a b. K. I. biztosságát; jövőre azonban elvárja a n.-enyedi előjáróságtól, hogy ilyes sürgős ügyek expeditiójában nagyobb pontosságot tanusít.

A n.-enyedi főiskola előjárósága különben egyebekben is sajátos nézetekkel ékeskedik. Így a főtanácsnak értésére esvén, hogy Lechner László ama tanodánál, minden fensőbb engedély kikérése nélkül, érettségi vizsga tételére bocsáttatott: kérdést tőn ez iránt. Most a méltóságos előjáróság meglehetősen főhangon tartott fölterjesztésben tudatja a főtanácscsal, hogy igen is érettségi vizsgára bocsátá nevezett L. L.-t, „minden józanészű előtt elfogadhatóknak tetsző bizonyítványok“, és az előjáróság „késébevonhatlan jogának“ alapján. A főtanács aztán meggyőződve a fölterjesztett bizonyítványokból, hogy L. L. (volt kath. pap) qualificált az érettségi vizsga letételére, bizonyítványát érvényesül ismeri el, figyelmezteti azonban egyszersmind amaz előjáróságot, hogy mind az eddigi szokás, mind a szervezeti törvény a főtanács felügyelete alá rendeli összes tanodáink érettségi vizsgáit, s annyival inkább a rendkívülieket, s nem csak ezekre innen adatott mindig esetenként az engedély, hanem még az iskolai rendes tanulók, ha érettségi vizsgára valának lépendők, mindig följelentetnek a főtanácsnak, mely magát külön biztos által képviselteti e vizsgákon.

A nagy-enyedi főisk. előjáróság kikért véleménye alapján Zsombori Gézának és Hatytyasi Lajosnak megengedtetik az érettségi vizsga időn kívüli letétele, oly feltétellel, hogy a gymnasium azon osztályainak tantárgyaiból, melyeket nem abszolvtak, előbb vizsgát álljanak.

Néhány apróbb pénz-kérdés, meg számvetőségi jelentés mellett fölmerülvén, hogy a Wesselényi-örökösök, többszöri föl-szólítás dacára, maig sem nyilatkoztak a makkfalvi iskola tőkájének befizetése, vagy biztosítása iránt: Dombi, sz.-szolnoki esperes, megbizatik, hogy az örökösöket személyesen találja meg nyilatkozás tételre — mielőtt a főtanács, kötelességéhez mérve, a törvény útjára lépnek.

A felső-szálláspataki egyházi iskola kiközösítése iránt még a b. e. Eötvös alatt szerződési javaslat készítettvén, oly értelem-

ben, hogy az iskola telke és 3500 frtnyi alapítványi tőkájé az államnak átengedtetik, ez pedig kötelezi magát célszerű iskola-épület emelésére; állandó tanító beállítására; a magyar tannyelv főtartására, s arra, hogy ha valamely következő kormány e szerződés bármely pontját megszegné, az iskola s az átbocsátott tőke — minden kártalanítási igény nélkül — visszaszáll az egyházra: a főtanács a maga részéről is elfogadja e kötést, oly feltétellel azonban, hogy a kiállítandó szerződés egy eredeti példánya a főtanács levéltárban deponáltassék; az egyház pedig nyilatkozzék az iránt: miként gondolja az iskolában a ref. vallást taníttathatni.

A mocsolyai egyház megjobbitott papi bérlevele tudomásul vétetik, az egyház kérelmét azonban, hogy az így 1-ső rangúvá emelkedett papi állomásra 2-od rangú egyházra jogsított pályázók is concurrálhassanak, a főtanács nem tartja megadhatónak.

A v.-hunyadi esperes föl-szólíttatik, hogy a gr. Gyulai Lajos-féle alapító-levelet, melylyel a m.-kövesdi egyháznak 10,000 frtot hagyományozott, terjeszse föl, hogy így kitűnjék: kitől követelhetni az alapítvány kamatait, miután a Gyulai-comtess csak egy részét fizette meg az eddig esedékes kamatoknak, a más rész fizetését a Wass-comtessekre utalván.

Benedek Ferenc, kuküllői esperes, föl-szólítás folytán, föl-ígéskötést ad, hogy a boldogfalvi egyház megerősítés végett fölterjesztett bérlevelei közt az egyik tévesen szól az iskola-épület bérbeadásáról, miután az ott nevezett épület egy rozsoant zsellérház. A főtanács sajnosan értesült e fölterjesztésből arról, hogy a boldogfalvi lelkész — díjlevele kikötése dacára — sem hajlandó az iskolai tanítást folytatni, s e helyett ama zsellérházat, hol egy részeges csizmadiának, hol egy kiszolgált katonának adta használatba, s ezek voltak aztán a boldog (!)-falvi iskola-tanítók! Az esperes azonban igéri, hogy a lelkészt vagy kötelessége betöltésére, vagy állomása elhagyására fogja szorítani, iskola helyiségül a paplak hátsó része szolgálván. A főtanács el is várja ezt az esperestől, a bérlevelet pedig megerősíti.

Fülöp Sámuel, a főtanács kérdésvetése folytán, nyilatkozik, hogy lemond titkár-segédi állásáról.

A sztánai egyházközség vasuti kisajátítása tudomásul vétetvén, a főtanács kérdést tesz, hogy mekkora összeget vett be az egyház a kisajátítás folytán, s hogyan helyezte el azt?

A nagy-enyedi ref. egyházmegye rendkívüli közgyűlése.

A nagy-enyedi ref. egyházmegye szeptemb. 26-án Felvincen rendkívüli közgyűlést tartott.

A kitűzött időre közép számmal egybegyűlt egyházi és világi képviselők arcáról feszült várakozás tükröződött; a város értelmisége érdekeltséggel csoportosulva várta nt. dr. Kovács Ödön n.-enyedi hittanár urat, ki szives volt magára vállalni a gyűlést megelőző egyházi beszéd tartását. Mig azonban nt. tanár ur megérkezék, a gyűlés — időnyerés tekintetéből — jónak látta munkálkodását megkezdeni. E célból:

elnök a gyűlést megnyitván, előterjeszti a tárgysorozatot, és elsőben is a t. Ince János egyházmegyei volt közügy-igazgató szászvárosi pappá lett megválasztatása által megürült közigazgatói állomás betöltését tűzi ki. Itt hosszabb eszmecsere fejlett ki a felett: vajjon a közigazgató, mostantól kezdve, három évre választassék-e, vagy csak a tavaszi közgyűlésig, mikor a három évi ciklus bevégezödve, általános tisztújítás lesz. Az utóbbi értelemben megválasztott közigazgatónak Sándor János, miriszlói pap.

Ez alatt nt. prédikátor ur is megérkezvén, igen szép felvilágosító, meggyőző, és megható beszédet tartott Ján. 4. 23-ból kiindulva. Beszéde körülbelül a következő eszmék körül forgott: A szépnak, a magasztosnak sajátága, hogy bármely oldalról tekintsük, egyaránt szép, magasztos. A keresztyén vallás bármely szempontból nézve szép, de szépsége leginkább kitűnik, ha annak alapját vizsgáljuk. Ez alap: az isteni szellem. Ebből kiindulva: kimutatja az anyagiasságot a vallásban, mi nem egyéb, mint — ha bizonyos hitcikk elhívésétől, kötelességek teljesítésétől reméljük és várjuk nyugalmunkat, üdvösségünket; okát adja: miért ragaszkodunk annyira ezen anyagiassághoz? Önzésből, mert nem óhajtunk és nem akarunk mások, jobbak lenni, mint a milyenek vagyunk. Lelki kételyeink közt kísérik a kéznél levő hitcikk; végül, a szellemi vallás lényegét mutatja fel a tiszta szívben, és abból folyó emberi hivatásunkkal és méltóságunkkal megegyező nemes cselekedetekben. Halvány vázlata ez annak az eszmedús beszédnek, melyet a legelősebb figyelemmel, és lelki haszonnal hallgattunk végig. A tudós szónokhoz méltó beszéd megfelejtette: miért vártuk oly nagyon megérkezését.

Ezután a gyűlés működését folytatva: több felsőbb rendelet és leirat felolvasása után, egy bizottság neveztetett ki a körlelkészség újbóli rendezése, és az iskola vizsgálók teendőinek megállítása tárgyában. S miután még, az ez évi közzsinnattartási költségek számadása megvizsgálatott: következtek a perek.

Végül: a gyűlés reform-egyleti értekezleté alakult. Ez értekezlet eredménye lett, hogy hosszasabb, felvilágosító, kételyeket eloszlató, igen érdekes eszmecsere után, a Krisztus szellemébeni vallásos-erkölcsi élet terjesztésére, felerlevenítesére a reform-egylet egyház megyénkben megalakult. Kísérje óhajtott, és meg is érdemelt siker, a tiszta jó szándékot, nemes akaratot!

Nem hagyhatom említetlenül, hogy az egész gyűlés folyamata alatt egy öszszekötött csomócska volt közzsémleire kitéve, melyet, mint képét, mutatványképpen állítottak ki. Az ott voltak bizonyosságot tehetnek, hogy bár egy közönséges kéve nagyságu volt, az egészben nem találtattott 10, mond, tiz gabona szál.

A széki ref. egyházmegye szamosmenti kerületéhez tartozó egyházokról.

(Folytatása és vége.)

21. Szász-Bréte, 182 lélekszámmal. Szegény egyház, gyenge épületekkel, kevés tőkepénzzel, csaknem semmi jövedelemmel, felszereletlen iskolával. Lelkésze egyházmegyénkben legöregebb; tanítói állomása csak most, az újabb időben alakult, de tanítója, ki állandó lett volna, még nem volt, úgy, hogy minden évben más-más vette át a tautítás gondjait. Ily körülmény mellett csak is anynyi gondozásban részesülhet, mennyit az egyházmegyei előljáróság a távolból fordíthat rá; de a melynek rendeleteit nincs ki pontosan vétesse teljesedésbe. Hasonló az árvához, kit távol levő rokonok idegenekkel gondoztatnak.

Van 11 frt. egyházi, s 16 frt. templomi tőkéje, öszszesen 27 frt. Föld-haszonbéréből veszen be 3 frtot. Kevés perselypénz, s ha nagy a szükség, 4--5 frt. egyházi rovatál: ezek teszik kevés bevételét. Még eddig csak tengette magát, a hogy lehetett, mert fizetettek be a tőkepénzből is; de miután ez már ugy lepadt: jövőben éppen nincs, honnan fedezze kiadásait. Itt alapot kell teremteni, hogy miből? azt fel lehet találni, csak legyen, ki tudjon buzditni, mert a melyik egyház, ily kevés számmal, és rövid 3—4

év alatt, kepe-törlesztési magtárát 209 vékára tudta felvinni, azt nem lehet terméketlen sziklának nevezni. Csak egy jó munkásra volna volna szükség, ki a munkának terhét akarja is, tudja is hordozni.

Iskolában tanult 12 gyermek.

22. Sárvár, 42 lélekszámmal; kevés népességű egyház, elég kedvező anyagi helyzetben.

Tőkepénze 407 frt. 10% kamatozás mellett. E kamatokon kívül még 46 frt. föld-haszonbért vesz be.

Épületei közül a papilak új, ugy szintén a papi telkeni gazdasági épületei is jó karban vannak. Temploma fedést igényel, mihez a kellő anyag már megvéve, s a mesterember megfogadva van.

Meg van alakulva a magtár is, kepe-törlesztési célra; 1871 január 1-én állott 49 véka szemes törökbuzából.

Iskolai ügye nem oly kedvező. Tankötelesek száma 15, kil közül felsőbb iskolában tanul 3; házi nevelésben részesül 3; iskolát kerül 7; és így a helybeli ref. iskolában tanul 2.

23. Szász-Fellak, Sárvárhoz tartozó leány-egyház, 99 lélekszámmal. Csak hat éve, hogy lévitai állás nyílt meg benne, és így új egyháznak mondható. Épületei nem rég a tűz miatt elhamvadván: új lévitai lakot építettek, melynek egyik szobája imaháznak használtatik. Tőkepénze van 97 frt. Magtára is van iskolai célra: 1871 január 1-én volt 50 véka szemes törökbuza. Iskolájában tanul 6 gyermek.

Mint méltó sérelmet panaszolta ez egyház, hogy a falut illető kurta-koresmajog jövedelmét a fellaki románok saját egyházuk javára ajánlották fel; és az ottani ref. hivek, az őket illető részzel hasonlólag akarván tenni: semmiképpen nem tudnak annyira menni, hogy azt a románoktól kikaphassák; és ez ügyben a t. szolgabírói hivatalnál tett panaszuk is sikertelen volt. Vizsgáló bizottságunk a közgyűlést kérte fel, hogy e tárgyban tegyen kellő lépéseket.

Van még Sárvárnak egy kised leány-egyháza, Sajó-Keresztur, csak 12 lélekszámmal, de számadás mellett kezelt vagyonnal. A gondnokot azonban már 4 éve, hogy nem lehetett számoltatni, a miatt, hogy a számadásos jegyzőkönyv, valami peres ügyben, Besztercén van. Vizsgáló bizottságunk megrendelte a sárvári lelkész atyánknak, hogy saját felelőssége terhe alatt, a számadásos jegyzőkönyvet haza kerítvén, a számadást a gondnokkal hozza rendbe, és a vizsgáló bizottsággal magát érintkezésbe tevén: a vizsgálat megejtését még ez év folytán, lehetővé tegye, mert vizsgáló bizottságunk a mulasztás hibáját egy részben eddig is neki tulajdonítja.

24. Retteg, 513 lélekszámmal, virágzó egyház, a Szamosvölgy közepén, az egész egyházmegyében legszebb templommal.

Egyházi épületei mind jók — iskolaháza kivételével — különösen papilakja, mely az újabb időben épült, tömör kőfalai közt sok kényelmet nyújt. Iskolaháza, egy egészen önálló épület; elég tágas, sőt tán még kelleténél is nagyobb; de egy kissé avult, nem annyira régisége, mint rossz anyagból készült volta miatt. E helyett egy másnak építése tervben van.

Tőkepénze 180 frtnyi, kötlevel mellett kiadva; van még 1400 frtja urbéri papirban, 200 frtja államkölcsön-kötvényben, és 100 frt. iskola tőkéje. Évi bevételeit, a kamatokon kívül, teszi még regale-jog és földhaszonbéréből jövedelem, évenként mintegy 360—400 frt.

Kölcsön-magtára 1871 január 1-én 750 véka volt, mely csak 4 éve hogy alakult, a mikor a helybeli lelkész nyitotta meg

a gyűjtést 50 véka szemes törökbuzával, mit a hivek 200-ra egészítettek ki.

Iskolája virágzó állapotban van, melyben még az országos iskolai törvények keletkezése előtt, rég időtől fogva, már a 8 havi rendszeres tanítás volt folyamatban, s tanult benne ez év folytán is több gyermek, kik szép eredménnyel gyakorolták az iskolát.

Enynyit kívántam röviden, és mégis a lehető legrészletesebben megemlíteni, a bizottságunk által meglátogatott 24 egyházzól. És még csak annyit mondok, hogy habár helyen-helyen van, mi elszomorító: mégis általánosan több örvendetést lehetett észlelni, Nevezetesen:

1. Az iskolai ügy szép lendületet vett. Az iskoláztatás rendezetlenebb folyt; a tankötelesek több számmal jártak fel; az előmenetel észrevehetőbb volt, mint a múlt években. És ebben sokat tett a kormány azon szívesége, hogy tanfelügyelő mltgos Boér Károly ur eszközzésére, csaknem mindenik iskolának, tanszereket ajándékozott.

2. A magtárak mindenütt meg vannak alakulva, s több helyen szépen felemelkedve; miben kiváló érdeme van főgondnok méltóságos Földvári József urnak, ki egyházmegyénknek gondnoki kerületébe jutott minden egyházába, hol 3 év előtt a magtár még megalakulva nem volt, személyesen szállott ki, és több helyt ő maga nyitotta meg az adakozást ez üdvös célra.

3. Az egyházi építkezések haladnak, és már több helyen van új papilak, iskola stb. épületek, vagy pedig a régiéek jó módal ki vannak javítva.

4. A tűz elleni biztosítás, az egy Bréte kivételével, mindenütt életbe van lépve.

5. A népesség, nem sokkal ugyan, de mégis általában nevedett.

Adja Isten, hogy jövőben még több örvendetést lehessen találni.

Diószegi Lajos,
aljegyző.

KÜLÖNFÉLÉK.

— Fábrián Dániel, szilágy-cseli lelkész-társunk nevében szívesen kérjük fel mindazokat, kik „Imáira“ aláírtak; a példányokat elfogadták; de kötelezettségüknek eleget tenni elfeledték, hogy árát — muzeumi könyvtárnok — Stein János urhoz mielőbb beküldeni ne terheltesse. Két éve már, hogy a könyv megjelent; s előttünk majdnem megfoghatatlannak tetszik, hogy ily nemű tartozásokra nézve, hogyan várhat valaki figyelmeztetést. Így nehezen fogja valaki magát elhatározni, hogy irodalmi uton lendítsen tehetségéhez mérve az egyházi élet terén. — Reméljük, hogy e felhívásunk nem fog hiában elhangzani.

— Ez is jellemző. A reform-egylet közgyűlésén egyik kolozsvári szónok nagy elragadtatással beszélt a mi javaslatunk címe ellen; s hogy ő „az evangyeliom alapján“ mindenkit befogad az egyletbe vallás- és személy-válogatás nélkül, s ajánlotta a tágabb „Reform-egylet“ elnevezést. E sok szép dologt egy ember nem tűrhetette el megjegyzés nélkül, s így szólott: „ez urak közül egy némelyik sok furcsa dolgot beszél; különösen az az ur minden embert be akar vinni, de az evangyeliom alapján. Már én ugyan bele nem megyek; mert nekem az evangyeliomotok nem kell.“ Ez az ember az egyik gyorsíró volt, a ki történetesen éppen — zsidó. Azoknak, kik általános reform-

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

egyletet akarnak, ennél jobb bírálatot senki sem mondhatott. „Söpörjen kiki a maga háza előtt“; ismételjük mi korelnökünkkel, Basa Mihályval: mert maholnap nem kell a dogma; azután a Krisztus; majd az evangyeliom s végre, valami olyant is detronisálni fogtok, hogy utána ott marad a — nihilismus, meg a csalhatatlan ultramontanismus.

— A „magyarországi prot. egylet“ alakuló közgyűlésének gyorsírói napló-jegyzeteit pesti könyvárus, a jó hitellű és buzgó kiadó Petrik Géza vette meg, s néhány hét alatt meg fog jeleni. Ugy hiszszük, olvasóink sietni fognak ez érdekes kötetet megszerezni, mely elég illustratioja lesz a már lefolyt közgyűlésnek; s gazdag kárptólás a csak kivonatossan és nem egy helyütt hézagossan és hibásan közlött töredékekért.

— Mátrai Ernő „A kolozsvári egyetem, mint kulturai szükséglet“ című röpiratát, melyből lapunk is közlött terjedelmes kivonatot, a Kolozsvár városi képviselő-testület 500 példányban megvette, hogy egyrészt az országgyűlési képviselők között kioszsa, másrészt a törvényhatóságoknak megküldje, midőn az egyetem ügyében az országgyűléshez intézendő fölíratát pártoló csatlakozás végett a törvényhatóságok elé terjeszti.

— Kiss Áron, nagy-körösi tanítóképezdei igazgató, előfizetési felhívást tett közzé ily című munkára: „A neveléstörténet kézikönyve“, különös tekintettel Magyarországra. Kézíkönyvével tanügyünk kiáltó szükségletein óhajt szerző segíteni; s fölhívja azért a hazai tanférfiakat, s mindazokat, kiket oktatásügyünk érdekel, legyenek szívesek vállalatát pártolni, s munkájának mentől nagyobb kellendőséget biztosítani. A munka körülbelől 12 8-rét nyomott iven, diszes kiállításban fog megjelenni s a jövő 1872-ik év első havában az előfizetőknek, és megrendelőknek szétküldetni. A t. megrendelőknek utánvét mellett fog a munka kézbesítettetni. Az előfizetési pénzek, vagy aláírások akár Pestre Rosenberg testvérek könyvkiadó-hivatalába (egyetem utca, 2. sz.), akár szerzőhöz Nagy-Körösrre küldendők. Előfizetési ára 1 forint 20 kr. o. é. Bolti ára magasabb leend.

959 1871.

KÖRLEVÉL.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter ur ő nagyméltósága mult hó 28-ról 12.804. sz. alatt megújítja 1867 december 4-én 14.634. sz. alatti azon rendeletét, mely szerint a magyar-osztrák, és belga kormány között létrejött egyezmény következtében a magyar-osztrák birodalom területén elhalálozott belga alattvalók halotti bizonyítványai minden megkeresés, halasztás, vagy költség nélkül kiállítandók, és az illető kormányhoz átküldendők.

Az ily halotti bizonyítványok hivatalból (tehát bélyegmentesen) állítandók ki, és melléjük az egyházi hatóság által kellőleg hitelesített latin fordítás csatoltatván, az illető t. esperes útján hozzám küldendők, hogy további intézkedés végett a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumhoz felterjeszsem.

E rendelet pontos megtartására az illető t. t. aa.-kat ezenel hivatalosan felkérem.

Kolozsvárt, okt. 9. 1871.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

965—1871.

KÖRÖZTETIK:

Sepsii egyházmegyénkben a szotyori kántor-tanítói állomás; javadalma tisztességes szállás, és 150 frt. o. é.

Pályázati határnap november 15-ike.

A folyamodványok sepsii esperes t. t. Csizsér Gábor aa.-hoz Egerpatakra (u. p. N.-Borosnyó) küldendők.

Kolozsvárt, okt. 9. 1871.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

I. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, 1871, OKTÓBER 19.

42. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egy évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

Viszszatekintés a magyarországi prot. egylet közgyűlésére.

(Második közlemény.)

Mindjárt a közgyűlés végeztével többektől lehetett hallani azon észrevételt, hogy az egylet címe ugyan az erdélyieké, de az alapszabályok lényegesebb pontjai a többi más három, s különösen a pesti tervezetnek megfelelők.

Anynyi bizonyos, hogy az elfogadott alapszabályzat a négy tervezetnek mintegy fusióját képezi; s minden fusióból igen könnyen lehet konfusio. . .

Az egylet az elfogadott fusiójánál fogva, oly széles munkássági kört jelölt ki magának, hogy annak nagyon bő kothurnusában jó darab ideig nehéz lesz még a megindulás is, mennyivel inkább a biztos irányu haladás. A cél is oly nagy általánosságban van meghatározva, hogy ahhoz, elastikusságánál fogva, a hány különböző elvü és szellemü tagja lehet az egyletnek, ugyan anynyiféle utógondolatok csatolhatók.

Ha ily utógondolatok csakugyan léteznek, és azok az egyleti működés folyamában felszínre vetődnek: az alapszabályokban létrehozott traktatus csak olyan békekötés, mely bekövetkezendő harcokra és meghasonlásokra nyujtana szomorú kilátást.

Isten óvja ettől az egyletet !!

E néhány sorban, úgy vélem, az egylet jövője feletti aggodalomnak kutforrása eléggé felmutatva van; s most ennek előre bocsátása után helyén lesz elmondanom azt, a mit az egylet jövőjére nézve üdvösnek gondolok.

Nézetem szerint, igen helyesen történt az erdélyi tervezethez közeledés.

Ez állott valamenynyi tervezet között legközelebb a gyakorlati élet szükségéhez, a kivitel exigitáihoz, és ez foglalt magában, a szabadelvü tovább fejlődés hátránya nélkül, legtöbb conserváló mozzanatot is.

Lehetnek sokan azon nézetben, hogy az „egyházi reform-egylet“ helyesebb cím lett volna. Azon-

ban, ily címü egylet a létező egyházak körén anynyira kívül esett volna, hogy az éppen e miatt azokra a fejlesztő hatást kevésbé érvényesítheti; s reform eszméinek legnagyobb részét vagy az elmélet meddő méhébe kénytelen temetni, vagy ha azokat valósítani akarja, egy külön egyházat kellett volna létesítenie. Ha ez a cél lebegett a tervezők tekintete előtt: akkor az „egyházi reform-egylet“ cím feladását nem látom indokoltnak. De ha — mikint ők maguk is kijelenték — külön egyházat alkotni nem kívánnak: akkor a „prot. egylet“ cím a legszerencsésebben van választva. Ez által az egylet, ha nem is formailag, de tényleg éppen azon egyház talajában bir concret alappal, mely a tovább fejlődést és haladást ismeri életelvéül, s fejlesztő hatását is könnyebben, s biztonságban gyakorolhatja a cimben egybeforrtn egységnél fogva egyházunkra, mintha az általános hangzásu egyházi reform-egylet címe mellett marad meg.

Jól tudom azt is, hogy a szababelvüség jelen izgalmas korszakában, igen sokak előtt mily rosz hangzásu név a conservatismus, orthodoxia és confessio. Mégis, tartozkodás nélkül vélem kimondhatni azon nézetemet, hogy egyházunk, s vallásunk szellemi birtokában igen sok olyan öröklött drága kincs van, a melynek conserválása éppen oly életkérdés, mint a folytonos fejlődés és haladás eszközlése. Vajha, korunk a vallási s egyházi téren teremteni képes legyen! De én e hitet, s bizalmat korunk iránt nem táplálom. Elég, ha ő csendesen, vigyázva gyomláljat az egyház kertében, nehogy a conserválandó gyökérszálakat is kitépje. A 16-dik század nagy reformációja után, ha csak a tejszét az evangyeliom gyökérére is nem kívánjuk intézni, legalább egyházunk földében, a tisztogatásra nem a legszerencsésebben választott eszköz lenne az irtó kapa, vagy fésze; elég ott a vigyázva kezelendő kertész-kés is. Az a conserváló irány, mely a szabad fejlődés útjába mesterséges gátakat nem vet, de mindjárt a trombita első zengésére sem tekinti Jerikó falait leomlottaknak, s az időnek rohanó árja által magát egyszerre elsodortatni nem engedi: egyházunkra, s vallásunkra

nézve éppen oly üdvös és szükséges, mint a tovább fejlesztést sürgető szabadelvűség. S mivel e kettős elv egyezményére volt fektetve az erdélyi tervezet, azért az ahhoz lett közeledés tévesztett lépésnek éppen nem mondható.

Az egylet működése majd nem sokára határozottabb jelentést fog adni az alapszabályoknak, s ki fog válni, hogy e társulat címének megfelelőleg: valóban protestáns egylet akar-e lenni, békés viszonyban egyházunkkal; vagy pedig csakugyan egyházi reform-egylet, támadó iránynyal valamennyi fennálló egyház ellenében. Én csak az előbbi eset mellett reményelem az egylet felvirágzó jövőjét; és így akkor, ha az erdélyi tervezetnek nemcsak címe, de szelleme, s iránya is az egylet birtokába megy át, és ha az alapszabályok, melyeknek revisióját úgy is nem sokára maga a gyakorlat követelni fogja, ahhoz képest nyernek módosulást.

Az élet sokra meg fog mindnyájunkat tanítani, s azt hiszem, maga az első közgyűlés is szolgáltatott már némi anyagot a hasznos tanulásra.

Az „egyházi reform“-eszme még csak ezen közgyűlésen jött először érintkezésbe az életnek egy sugarával; s bár a közgyűlés tagjai a legrokonabb gondolkozású tudós, és mivel egyének valának: mégis már lehetett tapasztalni, hogy könnyebb valamely elméletet felállítani, s azt a béketűrő papirosra letenni, mint az életben minden egyes vonásaiban keresztül vinni. Valamint a fénysugár különböző rétegű átlátszó testeken keresztül bocsátva, az eredeti iránytól több-kevesebb szögüléssel hajlik el: úgy bármely eszme, rendszer és elmélet, míg az a gyakorlati élet különböző pházisait megfutja, sok oly idomulást nyer, melylyel az akkor, a midőn a tudós tolla alól kikerült, még teljességgel nem birt. Hátha még a tanácskozó terem falain kívüli életre gondolunk, mennyi metamorphosis várakozik ott sokszor kétszer kettő négy gyanánt tekintett legkecsegtetőbb elméletünkre is!! Én szerencsének tartom az egylet létrejöttét, már csak azon tekintetből is, hogy az irodalmunk sok kitűnő férfiára, s tudására nézve éppen úgy közvetíti az életet, mint a gyakorlat embereire nézve az elméletet.

Az egyházi reform-egylet tervrajza után nem alytalannak látszott azon remény, hogy ily egyletnek gazdag aratása lesz a rom. katolikusok között. S vártam én is, hogy a gyűlésen r. katolikus is fogja szavát hallatni; hiszen éppen az választhatott volna magának igen kedvező témát a leghatásteljesebb beszédre! És mégis, egy árva szó sem emelkedett azon

tábor részéről a gyűlés egész folyama alatt; sőt a jelenvolt protestánsok közül is, lelkészeken és tanárokon kívül, mások a főbb kérdések vitatásában részt nem vettek. E körülmény bizonyosan a vezérférfiak figyelmét sem kerü te ki, s rájuk nézve is intőjelül szolgálhat arra nézve, hogy a hódítási reményeket a vallási, s egyházi eszmék terén ma már nagyon magasra tennünk nem lehet. A mai miveltségek nagy része, mint egykor az athénei az apostolt, Pált, meghallgatja, a mi ujját, s meglepőt hallhat a szabadelvű theologustól, sőt tapsaiban örömet nyilváníttja azt is, hogy „ezután ismét akar e felől tőle érteni“; de aztán csak nagyon kevés Areopagita Dienesek, s Damarisok találkoznak, kik valósággal kövessék is az új Pálokat. . . .

A vallás, bármily theologiai alakba öntsük azt, többé nem oly mérvben világ-mozgató erő, mint csak a 16-ik században is vala; mert mióta az csupán az őt megillető térre kezd szorítkozni, nem is igényli, hogy az öszszes szellemi fejlődés egyedüli, és kizáró hordozója gyanánt tekintessék. Ez egyik főoka annak, hogy napjainkban a vallás-reformátori kezdeményezések nem oly áthatók, nem oly háládatos foglalkozások, s azokkal történetet csinálni ma már kissé bajosabb dolog. Ma, midőn a vallás tulnyomólag azon szempontból fogatik fel, hogy az mindenkinek saját legbensőbb egyéni joga, ügye és érdeke: ha az egyházi tantételek javításának szükségét érezhetjük, még inkább kell éreznünk azt, mennyire volna szükség az evangyeliom szellemét élővé tenni az emberekben; ma nem annyira a confessioikat kell reformálnunk, mint társulás, irodalom, s köznevelés útján azt, a mi szent, felébreszteni, s munkásítani az emberek egyéni világában. Ez szolgálna egyház, és vallás tényleges megújulására! De vajjon ezt elérhetjük-e az örökös éles polemiaival? Az orthodoxiának, a confessióknak, a lapok egy részében mondhatni napi renddé vált, osztorozásával? Én hinni nem merem.

Több türelem, több szeretet, több mérsékelttség: s közelebb leszünk az evangyeliom szelleméhez! A mai időben még az egyházi, s vallási reformok terén is könnyebben haladhatni a csendes meggyőzés megnyerő modorával, mint a legyőzni akarás elkeserítő fegyvereivel.

A theologia szabadabb mozgását, a vallási reformok emlegetését ne akarjuk mindjárt eretnekíteni; de viszont, ha valaki az egyház confessióját egyszerre mindenestől a régiség lomtárába nem veti, az is találjon még egy kis szíves megtűrést a prot. egyház kebelében! Azok az egyházi tantételek sincsenek egé-

szen a légből kikapva; a renanizmussal, vagy a Baur-iskolával nem tartó protestánsok is vallási nézetöket, s meggyőződésöket bizonyosan a bibliára fektetik. Meglehet, hogy öök hibásan magyarázzák a bibliát, s magok a reformatorok is, meglehet, tán nagyon gyarló exegeták valának: igazítsa ki öököt a helyesebben exegetáló ujjbkkori ker. theologia! De ily kiigazítás nem történik meg egyszerre sem csattanós hirlapi cikkek, sem csupa gyűlési szónoklatok által. Előbb theol. irodalmunknak kell a rá várakozó munkát, s feladatot csendesen, s alapos következetességgel elvégezni, s azután következik a tovább építés munkája. Hogy pedig theol. irodalmunk ezen feladatát teljesítse, ebben azt egyházunk minden confessiója mellett is, egyáltalán nem gátolja.

Vegyük még tekintetbe azt is, hogy Németországban a theologiai irodalom egész gazdag kincstára van felhalmozva, s mégis a reformációnak ezen hazájában is eddigelé prot. egylet alkotásánál tovább nem haladtak; a történelmi alapot el nem dobták; és az ujjbkkori theológiának ugy nevezett vivmányaival azokat a régi confessiókat az egyház oltáráról le nem szoritották. Vajjon lehető, hasznos és kívánatos volna-e hát nálunk, hol még a föld a közönség lelkében annyira megmunkálva, s előkészítve nincs is, az egyházi tantételeket, s hitcikkeket mind felborongatni, hogy azok helyére a külföldi új theol. iskoláknak munkáiból excerpált tantételeket, mint valamely új reveláció igéit egy felbuzdulás pillanatában egyszerre oda állítsuk? E kérdésre bármely elfogulatlan elme könnyen eltalálja a helyes feleletet.

Mondják, hogy a vallásosság hanyatlásának, s különösen a mivelt osztály egyháziatlanságának oka a tudomány mai fejlettségével össze nem egyeztethető egyházi tantételekben keresendő. Én azt hiszem, ha ma a confessiókból mind kihuznók is azon cikkeket, melyeket a modern theologia a tudomány mai állásával összeférhetőeknek nem tart, egyéb körülmények hozzájárulása nélkül, egyháziasság, és vallásosság tekintetében csak ott volnának, a hol vagyunk. Sőt attól tarthatnánk, hogy midőn az a confessió protestantismus, és az a lenézett orthodoxia a hívők buzgosága által semmiből egyházakat alapított, s iskolákat létesített: ma azon szabadelvű theologia alapján, mely a bibliával, s Krisztus személyével is oly könnyen bánik el, csak egy-két új imaházat, vagy theologiai iskolát állítani is nehéz lenne. Más, nálunk előre haladottabb népek is hisznek még feltámadást, hisznek szentháromságot: s a tapasztalat bizonyítja, hogy közöttük azért a vallásos és egyházi élet jó-tékony melegsége ki nem hült. Mi örökösen emleget-

jük a vallás reformálásának szükségét, harcolunk az orthodoxia, confessió, és dogma ellen; úgy szólunk saját egyházunk tanairól is, mintha azok az igazságnak merő középkori elferditései volnának: és az ily általános vész-kiáltásokkal, s insinuatiókkal meggyengítjük hitelét még azon vallási igazságoknak is, melyeket érinteni nem kívántunk. Csak köszönettel tartozunk, ha a tudomány minket felvilágosítani, s igazsághoz vezérelni akar: de becsüljük, kiméljük, és méltányoljuk főleg korunkban a hitet, akármilyen theologiai formában jelenik is az meg; és ne gondoljuk, mintha mindazok, kik nem a szabadelvű theologia kívánalma szerint prédikálnak, már oly hazugságot hirdetnének, mit maguk sem hisznek. Egyházunk lelkeszei nem váltak még egészen augurokká; és azon alap, melyen egyházunk áll, sokkal erősebb, mint sokan gondolják. Mindenesetre egyházunkban, s vallásunkban több az, a mit conserválnunk, mint a mit módosítunk, vagy éppen eldobnunk kell.

Ha a megalakult magyar prot. egylet nem kíván kizárólagos modern theologiai iskola lenni; ha az nem kíván egyházunkkal, s általában a tételes kereszttyénséggel szakítani; ha az türelmet, és szeretetet fog tanusítani az igazságot őszintén kereső, s a vallás-erkölcsi életet emelni törekvő bármely theologiai gondolkozásmód iránt; és ha az a vallási kérdések boncolgatásánál, a hit tárgyai körül, a vallásosság ébresztésére ugy is okvetlenül megkívántató igazságszeretetet a gyöngéd kimélettel, s kegyelettel — mi még Renánban sem hiányzik — párosítani fogja: ekkor — de a mi csak a további működés folytán válik el — azt hiszem, a magyar prot. egyletnek azok közül is sokan tagjaivá lesznek, kik eddig még az egylet körén kívül állanak.

Filó Lajos.

Az egyházi vagyon kezelése.

A vallásos-erkölcsi élet egyik legbiztosabb támasza, feltétele: a pap és hallgatók közti egyetértés, bizalom, és szeretet. Ha valahol, ugy az egyházi élet mezején igaznak marad: concordia parvae res crescunt; discordia maximae dilabuntur. Ezért óhajtánám, ha minden olyan ok megszűnne, a mely ezen egyetértést megzavarja, a bizodalmat megingatja, és a szeretetet gyűlölséggé változtatja. Ezért keresem és mutatom fel a sebeket, melyek megbénítják, és gátolják az egyházi életet a maga szabad haladásában.

A botránkozások kövének egyike a kepe; másika, melyről ez alkalommal szólni kívánok: az egyházi vagyon kezelése.

Egyházi törvényeink szerint, a pap nem lehet kezelője az egyházi vagyonnak. E törvénynek elég is van téve névleg, mert minden egyházban van külön számadó. De

ugyancsak törvényeink és a dolog természete szerint is, a pap felügyelője, ellenőrzője a vagyon kezelésnek; az egyház ládája, s ezzel együtt kassája a papnál van; és mint-hogy igen sok egyházban az úgy nevezett számadók sem írni, sem olvasni egy betűt sem tudnak: a pap vezeti a bevételi és kiadási naplót, ő készíti el a számadást, ő nevezi meg az adósokat, s mivel az ő nógatása nélkül senki egy lépést sem tesz: ő hajtja fel a hátralékokat. Ehez járul, hogy az egyházi törvényeket egyedül ő ismervén: ő kell, hogy korlátozza a nép egoismusát, határt szabjon a szabad kéz működésének. Így aztán nem csoda, ha a nép a papot tartja az egyházi vagyon kezelőjének. Régebben az is volt, s tényleg még most is az.

Arra az eszmére pedig, hogy a közvagyon nem egyéni tulajdon: a mi népünk még felemelkedni nem tud. Szerinte az egyház vagyona, ha egyedül van: „az enyém is”; ha többen vannak, akkor: határozottan „a miénk.” Nem úgy nézi, mint az egyház fennállásának egyik nélkülözhetetlen támaszát; hanem mint olyan forrást, melyből válogatás nélkül mindenkinek jogában áll, szükségeiben segítyt meríteni. Ezen jogukkal élnek is, és ismételve akarnak élni. A hol az egyháznak van egy kis tőkéje: ott az egyháztagnak nagyobb része adós; és méltányossági tekintetből, jól elosztják, hogy jusson mindenkinek. Így van aztán csekély tőkéről 80—100 kötlevel, van kiadott tőke a legcsekélyebb összegig, egész — a krajcárokig.

A jobb módúaknak csak pillanatnyi szükségeik vannak, s az ilyenek a vagyonuk által kölcsönzött állásuk egész méltóságával mennek a paphoz egy pár heti kölcsönért, az egyház kassájából. S ha a pap, hiven a törvényekhez, még akkor sem hajlandó kivánságuk teljesítésébe beleegyezni; ha az egyház előjárósága úgy határozta: egyszerre feltámad büszkeségök és sértett hiuságukban, bosszút tervelnek, hogy a pap vagyonukban meg nem bízott. A szegényebbek már évenkénti kamatozásra kérnek pénzt, s ha nem kapnak: lesz familiaris lárma, anynyira, hogy a papnak még utcán mentében is, utána kiabálva, bizonyítgatják, hogy: „de nekik a hoz joguk van”; s mintha maga a pap nem tudná legjobban: egész biographiáját elősorolják, elkezdve azon az egyetlen pálcán, melylyel hozájuk ment, egész azon bornyukig, melyeket ők a dtak nek i e. Hogy is rendelkezik az óvékben egy... (a legszeleidebben szólva) — i d e g e n.

És ha megharagszik, mivel áll bosszút a sérelmes a papon? Nem megyen a templomba; nem ad képét; úton, útfélen akadékoskodik; ellene bujtogat, és végre, keresztet indit templom-kerülő proselitáival.

Ezeken kívül, csaknem minden egyházban vannak kedves költelek: az áldomások. Ezeket próbálja meg hát a pap korlátozni!

Ilyen körülmények közt, a kevésbé szilárd jellem természetesen eltántorodik, és — alkut köt a népszerűséggel, a hivatali hűség és pontosság rovására. Ennek következménye aztán, hogy azok a keblet aggodalommal eltöltő, semmit nem biztosító kötlevelek, melyek majd minden egyházban találhatók, még inkább elszaporodnak; a hátralékok még nagyobb összegekre emelkednek, az egyház lassankint elkorhad.

Egyházi törvényhozásunk igyekezett segíteni e bajon, midőn elrendelte az egyházi tőkék takarékpénztári kezelését. De ez nem mindenütt kivihető. Némely egyháztól több mértföldre sincs takarékpénztár; némelyek érintkezése felemésztené a jövedelmet; a napi szükségek pótlása nehéz lenne; és még azt is mondják: hogy a buzgóság lankadna, ha az egyház vagyonából a hívek segítyt nem kapnának.

Véleményem szerint, célszerű lenne: az egyházmegyék különböző, távol eső vidékein, egy-egy népesebb faluban, a közelebb eső egyházak tőkéiből egy kis kiegészítő-pénztárt állítani, az ottani pap, és egy pár művelt ember vezetése alatt. A különböző egyházak vagyonáról külön számadások készítettven: vizsgálata könnyebb lenne; a hallgatók is segítyeztetnének; a pénz is biztosabban, s tán még magasabban kamatoznék, mint a központi pénztáraknál; mindenek felett pedig, a pap függetlenné tétetnék a pénz kezelésétől, s kamat szedéskor nem lenne már most az egyház adószedője, s háza a civódás barlangja.

Horváth Sándor.

Meghívás,

a kolozs-doboka megyei tankerületi néptanítók egylete megalakítása céljából Kolozsvárt, 1871-ik évi nov. hó 2—4-ik napjain tartandó néptanítók gyűlésére.

Az erőknök egyesülés általi tömörítése szolgál a haladás egyedül biztos eszközül.

E nézet érvényre jut a társadalom minden körében; naponkint szaporodik a különböző egyletek száma, s az ekkint egyesített erő csodás műveknek ad lételt.

De különösen mi — néptanítók — érezzük az egyesülés szükségességét; érezzük, hogy szemben a népnevelés terén fölmerülő, sokszor egymással ellentétes mozgalmakkal szilárd álláspontot kell elfoglalnunk; ki kell vívnunk, hogy ott, hol a népnevelés ügyéről van szó, első sorban a szakemberek véleménye vétessék figyelembe; ki kell vívnunk anyagi jobblétünket, önállóságunkat, de egyszersmint érdemeket kell szereznünk mindezekre, lépést kell tartanunk a korszellemmel, haladnunk, tőkélyesbűlnünk kell, nem feledkezvén meg arról sem, hogy leginkább mi vagyunk hivatva a népnevelési intézetek fölvirágzásának elősegelésére.

Mindezekre csakis egyetértés, egymás kölcsönös gyámolítása esetén leszünk képesek. Elszigetelve, elsöpör az áradat, eredménytelen tusává válik egyesek küzdelme, míg egyesülve urai leendünk a helyzetnek, tekintélyt, anyagi jóllétet vivhatunk ki, de egyszersmind hathatósan segíthetjük elő önképésünket, s a népnevelés fölvirágzását.

Napról napra szaporodnak hazánkban a néptanítók egyletei, ezek némelyike már is meglepő eredményt képes fölmutatni, s a néptanító, ki eddig egyedül állott, örömmel tapasztalja, hogy vele egy célra törekvő, ugyanazon ügyért buzgó társak veszik körül, s hogy a nagy eszme — mint közös tulajdon — közös erővel karoltatik föl az egyesülés által bátrakká, reménységben gazdagokká, kitartókká, s erélyesekké vált néptanítók által.

Az egyesülésnek az elmondottakban röviden fölmutatott szükségességét érezve, Kolozsvár városa összes nép-

tanítói a közóhajtásnak véltek eleget tenni, midőn az erdélyi részek középpontján, mintegy hazánk második fővárosa körében egy életerős néptanító-egylet létesítése céljából lépéseket tettek, s midőn ezen egylet szervezésének eszközlésére Kolozsvár városában f. évi nov. hó 2—4-ik napjaiban, a kolozsvári országos vásár folyama alatt, tartandó közgyűlésre Erdély buzgó néptanítóit, s tanítónőit, felekezeti különbség nélkül, valamint a népnevelés ügyének hő keblű barátait ezennel megnívjuk: hiszszük, hogy meghívásunk mindenütt szíves fogadtatásra találand.

Bár a megalakulandó egylet — több okokból — a „Kolozs-dobokamegyei tankerületi néptanítók egylete” címet viselend, mindazon által Erdély egyéb részeiben lakó üggyársaink csatlakozására is számítunk, anynyival inkább, mivel székhelyét itt a központban tartó, de több körökre oszló egyletünk, kellő támogatás esetén, egész Erdélyre kiható üdvös működést fejthet ki.

Buzgó nevelésügy-barátok, különösen sz. kir. Kolozsvár város érdemtéljes előljáróinak támogatását kinyervén, azon kedvező helyzetben vagyunk, hogy már az alakulást eszközlő közgyűlést is élvezetessé, s tanulságossá tehetjük; arról sem feledkeznék meg, hogy kinek-kinek saját személyére szállásokról és étkezésről gondoskodva, képessé tehesstük vidéki üggyársainkat a közgyűlésben nagyobb mérvű anyagi áldozatok tétele nélkül részt vehetni.

A közgyűlés programja következő:

November 2-án dél előtt és dél után a vidékről érkezők elszállásolása. E célból a szállásra igényttartók Szász Lajos néptanító ur lakásán (bel-farkasutca 76. sz. a.) jelenendnek meg.

Ugyanaz nap este 6 órakor előértekezlet a ref. főiskola helyiségében.

November 3-án d. e. 10 órakor közgyűlés a városház nagy termében. Ezen közgyűlés az alapszabály-terv megvitatása, az egyleti tiszviselők megválasztása, az egylet szervezése, s indítványok tárgyalásával foglalkozand.

Délben közebed. Dél után a helybeli tanintézetek, s egyéb látnivalók megszemlélése.

November 4-én dél előtt 8—10 óra közt minta-tanítások megszemlélése.

11 órakor zárközgyűlés, mely értekezések meghallgatása, s a mintatanításra tett észrevételek megvitatásával foglalkozand.

A gyűlés ügyrende az előértekezleten állapittatik meg, s tétetik közzé.

Gondoskodtunk arról is, hogy ez alkalommal az újabb taneszközökkel, s tankönyvekkel megismerkedhessünk. E célból t a n e s z k ö z kiállítást rendezendünk, mely a gyűlés napjain mindenki számára nyitva álland.

Fáradozásaink jutalmául csakis üggyársaink minél nagyobb számban való megjelenése szolgáland; ezt remélve, örömmel, s szíves üggyársi vendégszeretettel nézünk a rég óhajtott találkozás elé, fölkérve azon vidékieket, kik elszállásoltatni óhajtának, hogy ebbeli igényükről az illető albizottmány elnökét, Szász Lajos urat, legkésőbb október hó 28-ig bérmentes levélben értesíteni sziveskedjenek.

Kelt Kolozsvárt, a kolozs-dobokamegyei tankerületi néptanítók egyletét szervező bizottmány 1871. évi október 12-én tartott üléséből.

Szabó Endre,
bizottmányi jegyző.

Tóth Tamás,
bizottmányi elnök.

TÁRCA.

Egyházi élet Hollandban.

Utrecht, okt. 5. 1871.

A németalföldi synodus juliusban tartá nagy gyűlését. A megfordult tárgyak közt egyike volt a legnevezetesebbeknek a keresztelési formula kérdése.

Már a negyedik év, melyben e tárgy a legfőbb egyházi törvényhozó testület elé került, s kivált az utóbbi pár év alatt az egész egyházban élénk mozgalmat, s heves küzdelmet idézett elő. Az első lépést a konfessionalis egyesület tette meg, 1868-ban, egy feliratban megemlítve, hogy némelyik pap a kereszteléskor nem használja a szokásos formulát úgy, mint Máté 28. 19. megírva van: kéri a synodust, hogy az eltérést tiltsa meg, nem tekintethetvén a máskint történt keresztelés törvényesnek. E nyilatkozathoz még 12 classis csatlakozott. Akkor azonban a synodus nem vélte tanácsosnak ez ügy felett határozni, s még az eltérő keresztelés törvényes, vagy törvénytelen volta felett is tartozkodott ítéletet mondani; csak kifejezte, hogy minden oly keresztelést, mely jellemét elveszti, komolyan rosszal; s nemcsak kívánatosnak, hanem a jelen körülmények közt szükségesnek is tartja, hogy az a szokott formulával hajtassék végre.

E nyilatkozat korántsem elégité ki az illetők várakozását. Főleg a modern-irány ellenei békételenkedtek, mert szükségesnek álliták, hogy a synodus a papokat a formulához szorosan meg-

kösse. A konfessionalis egyesület felhivta az egyházakat, hogy anyakönyvükbe ne engedjék beírni azok neveit, kik a formulától eltérőleg kereszteltettek meg; s egyszersmind 1869-ben a synodus-hoz újabb feliratot intézett. A classisok részéről szintén több felirat küldetett be. A bizottság, melyet a synodus e tárgyban kiküldött, nem helyesli ugyan a feliratokat, mivel a synodus mult évi nyilatkozatából azt következteté, hogy csak a szokásos formula engedhető meg; mindazáltal nem tartja elégségesnek a roszalást, azért indítványozza: mondja ki a synodus a formula kötelező voltát, s egyszersmind nagyobb határozottság okáért, az egyháztanácsok számára kiadott szabályzat 14-ik cikke 1-ső pontjában, hol az egyháztanácsra van ruházva: az isteni tisztelet cselekvényeinek gondozása, különösen, „hogy a kereszttség kiszolgáltatása ne történjék minden héten, ha a község nagysága parancsolólag nem kívánja, és máskor ne, csak vasárnap, nyilvános összejövetelek alkalmával, s lehetőleg mindkét szülő jelenlétében, a legnagyobb hatást eszközlő módon“; e tétel után iktassa be: „a szokásos formulával, Máté 28. 19-ből meritve.“ Az indítvány elfogadtatott, s a provincialis kormányokhoz kiküldetett, hogy véleményeiket a következő synodusra megtegyék.

És most megindult a nagy mozgalom. A modern irány hívei a javaslat megbuktatásáért; ellenei a megtartásáért egész erőmegfeszítéssel küzdöttek.

Az 1870-ik évi synodusra beérkezett véleményekben a provinciális kormányok közül Utrecht, Zuidholland, Gröningen, és Limburg a javaslat mellett; Gelderland, Nordholland, Zeeland, Friesland, Nordbrabant, és a Wallon egyházi kormány ellene nyilatkozott. E kívül még a classisok (23 mellette, 21 ellene), egyházközségek, előljárók, egyháztagok, testületek, papok és körök részéről számos felirat ment, úgy, hogy száz meg száz, ezer meg ezer volt száma, kik egyik, vagy másik részre nevéket aláírták.

A javaslat mellett felhozták, hogy: 1868-ig csak egy formulát használtak mindenütt; az nem korlátozza a tanszabadságot, mert a keresztyénség lényegéhez tartozik; a synodus 1868-ban is csak ezt akarta fentartani; ha a synodus elveti: pártállást foglal el; a javaslat nem dogma, hanem az a tudat, melyben minden keresztyén községnek egyet kell érezni; ez a kereszteselési kellékek minimumát adja; a papságnak engedett szabadság a clérus felé vezet, és végre, e szavak a dolognak legszebb kifejezése. Némelyek aláírták, mert az ellenpárt is aláírást gyűjtött; mások elismerték ugyan, hogy a kereszteség lényege nem a szavakban van: mégis a jó rendért, a formula megtartását kívánatosnak tartják. Az ellenpárt nem vélte elfogadhatónak, mert e lépéssel a dodrechti synodus eljárása ujíttatnék meg, s csak sajnálni lehet, ha az 1868-iki nyilatkozattól eltérnek; továbbá, nem tartja sem kívánatosnak, sem törvényesnek, ellenkezvén az egyháztanácsok számára kiadott szabályzat 21. és 22-ik cikkeivel, hol a lelkeseknek az ily cselekvények körül a symbolikus könyvek alapelvei, s hallgatónak vallásos szüksége tekintetbe vétele mellett, teljes szabadság van engedve; s végre, a protestantizmussal merőben ellenkezik a tulságos ragaszkodás a hagyományokhoz. Voltak, kik megfontolandónak tartják e törvény kimondását, márt azért is, mivel az illető bibliai hely keletkezése és értelme igen kétséges. A kiküldött bizottság átnézvén ez iratokat is, a javaslat elvetését indítványozza; indokolván azzal, hogy: eltéréstől nincs tudomása, legfőbb a bibliai hely értelmezése különböző; de még keresztesítvitele veszélyes praecedensül szolgálna a protestáns szabadsággal ellenkező valamely törvényhozásra; végre, méltányolva a lelkesek jó érzelmét, a békét, és keresztyén szabadságot: sem szükségesnek, sem tanácsosnak nem tartja.

Azonban, ez a mozgalmat nem szünteté meg. A folyó évben is egyesek, mint testületek élénken foglalkoztak e kérdéssel; s számos felirat került ismét a synodus asztalára. De ez a feliratok tárgyalását sem kívánatosnak, sem szabadosnak nem tartá, kerülni akarván az újabb hiábanvaló nyugtalanság előidézését.

Hogy a kérdés már eldöntve volna, igen kétes; mert mint a pártok állásából következtethetni, a küzdelem még sokáig folyhat.

Több felirat érkezett be a papi fizetések felemelése tárgyában is. A synodus elismerte, hogy oly helyeken, hol gazdag pastoriálák nincsenek, általában csekély; s hogy kötelessége a szükséges lépéseket megtenni. Azon elvből indulván ki, hogy a községek lehetőleg saját erejükön emeljék; egy iratot bocsát az egyházi kormányzó és adminisztráló testületekhez, melyben a kellő útmutatást megadva, egy alap létesítésére felhívja.

Az egyházkormányzat reorganisatioja is szóba hozatott. Egyhangulag elismerték ennek is hiányos voltát; de azon kérdés felett: vajjon a jelen idő e munkára alkalmas-e? A vélemények eltértek. A synodus kimondá, hogy az előleges lépések tétessenek meg. Felhívja azért a synodalis bizottmányt, hogy a jövő évre a szakértők meghallgatásával, készítsen egy jelentést, hogy minő hiányokat lát, s az újjászervezésnél minő elveket vél követendőeknek.

Indítványozta valaki, hogy a kelet és nyugot indiai prot. egyházi bizottmány képviselője, kit a kormány nevez ki, a synodusból távolíttassék el. Tekintve azonban, hogy már a synodus e kérdésben régebben is nyilatkozott, s még, hogy a kormány az állam és egyház elválasztását ott is nemsokára átviszi: az indítvány elvetetett.

A múlt évben kérdést intéztek a vallástanítási szabályzat 38-ik cikke értelme felől, hol szó levén, hogy a tagok felvételét vizsga, és a hitvallás letétele előzi meg, ez áll: „... végezi egy tanító, bijgestaan (jelenlevén, vagy segítő) egy vagy több praesbyter.“ A synodalis bizottmány a kétes értelem eloszlatásáért ajánlja, hogy a „bijgestaan“ helyébe tétessék „in tegenwoordigheid“ — jelenlétében. A synodus nem akarván a praesbyterek jogát sem nagyobbítani, sem megszorítani: az ajánlott változtatást nem fogadja el, hanem az idézett helyet úgy értelmezi, hogy az egyháztanács felhatalmaz egy vagy több praesbytert: 1) segíteni a netalán felmerült erkölcsi nehézségek megítélésében, és 2) megvizsgálni, a pap vezetése mellett, hogy a felveendő a ker. hit- és erkölcsstanból, egyháztörténelemből stb. nyert-e kellő oktatást.

Nevezetes tárgy volt még az egyháztanácsok, és egyházi javakra felügyelő testületek kölcsönös viszonyának tisztázása. Az állam és egyház együttes élete alatt a javakat az állam kezelte. A kezelést az újabb szervezések alkalmával is magánál megtartotta, mívégre bizonyos kinevezésétől függő testületeket alakított. A közelebbi években az állam és egyház elkülönítését lehetőleg keresztesítvinni akarván a kormány: a kezelésről lemondott, s 1866-ban három évre a testületeket választás útján újra szervezteté, hogy ez úton egy végleges szabályzat jöjjön létre. Ez aztán nagy nehezen a múlt évben elkészült, jóllehet sok község, úgy a választástól, mint a szabályok végrehajtásától mind e mai napig visszavonult. E szerint az egyes egyházakban, provinciákban, és az egész egyházra kiterjedőleg bizonyos testületek (Collegien van het toezigt) vannak szervezve, egészen külön a más egyház-kormányzó testületektől. A sok surlódás a rendezés szükségét nagyon is igényli, miről meg levén győződve a synodus is: megbizza a synodalis bizottmányt, hogy vegye figyelembe, s a jövő évre készítsen véleményét.

A synodalis bizottmány bejelenti, hogy egy pár egyháztanácsnak, melyek felírtak, hogy a szokásos formulától eltérőleg keresztelteknek nevét anyakönyvükbe beírni nem engedik, azt felelte: az egyháztanács ily határozat hozatalára nem illetékes; tehát az törvénytelen. A synodus a feleletet helyeselte.

Ezekon kívül még több jelentése a synodalis bizottmánynak, indítványok és apróbb módosítások kerültek tárgyalás alá.

A synodus magatartásával a supranaturalisták sehogy sincsenek megelégedve. A kereszteselési formula kérdésében tanusított magaviseletet a modern irány tulsúlyának tulajdonítják; s roszszul esik azok nagy befolyása, kik az egyház sok — szerintök igen lényeges — hagyományos tanával nem sokat gondolnak, holott — mint némelyek mondják — tulajdonképpen az egyházban sem volna helyök. Vannak olyanok is, kik a modern-irányt egy „fata morgana“-nak tekintik csupán. Az ellenpárt sem hallgat; látja, hogy mind inkább érvényesíti befolyását, s nem késik már az egész supranaturalismust halottnak nyilvánítani, melynek életét védelmezői is csak elhitetni akarják. „Szerencsétlen supranaturalismus — mondja egy — legjobb barátaid a modernek, kik egész tisztelettel körülállják a sirt, melyben az emberi észnek azon sokszori törekvése, hogy kimagyarazza a véges és végtelen közt az össze-

függést, nyugszik eltemetve, s hová most téged is letesznek, miután sok hasznost téve, dicsőségesen elbuktál! Requiescat in pace!"

Hogy az ily nyilatkozatokat a supranaturalisták nem szeretik, igen természetes. Különösen megbotránkoztak a „hamis hír terjesztésén“, mert ők „léteznek, s létezésüket nem is tagadják.“

Ha nagy is a köz, mely a két pártot világnézletökben egymástól elválasztja, mégis testvéri egyetértéssel készülődtek e napokban (okt. 3. és 4-én) tartott háromszázados emlék-ünnepélyre Emdenbe. A protestáns egyház 300 évvel ezelőtt nem tarthatá meg gyűléseit az országban; e kis szomszéd város fogadá ölébe a katolicismus nyügéből menekülő lelkiismeret-szabadság védőit, s ada helyet a németalföldi prot. egyház 2-dik synodusának 1571 októberében, mely az egyenjogúság és lelki szabadság elvét irván zászlójára, az erősödő egyház szervezéséhez fogott. Kegyeletes emlék tekint a multa vissza, melyben e kis ország vallásos élete egy új, szilárdabb alapra helyezve, erőteljes fejlődésnek indult.

Nagy Béla.

VIDÉKI ÉLET.

(Elmélkedés a szeptember 26-án, Alamoron tartott egyházmegyei közgyűlés alkalmából.)

A mit a leghatározottabban állítunk, hogy „a protestantismus nem ismer hierarchiát“, csaknem minden egyházmegyei közgyűlésen meg van hazudtolva; a menyinyiben a gyűléseket a választott világi képviselők nem igen látogatják, s így a kebli ügyek felett csak az egyházi személyek intézkednek; ezeknek kell — akarva, nem akarva — intézkedni.

Nincs nagyobb örömrünk, mint mikor az egyházmegyei közgyűléseket a világi képviselők is jelenlétükkel megtisztelik, s az által elhárítják fejünkről a gyűlölt hierarchia nevet. Azonban, ez ritkán történik; de annál többször az, hogy az életben, munkálkodásaink közepette, a papi uralmat vetik szemünkre hallgatóink. Mi nem akarjuk: reánk erőszakolják; mi gyűlöljük: nyakunkon hagyják; mi kérünk, rimánkodunk, hogy jöjjenek, vegyenek részt tanácskozásainkban, egyházi kormányzatunkban a világiak is; támogassanak ismereteikkel, tapasztalataikkal: kiáltó szók vagyunk a pusztában; és mégis, ha egész testünk fül volna, sem tudnók a sok „h i e r a r c h i a“ gyanusítást felfogni.

Ezt érteni nem lehet, de bámulni annál inkább; ha e mellett világi hallgatóinktól még azon szemrehányást is kell hallani, hogy az erdélyi ref. papság akkor követte el a legnagyobb hibát, mikor kimondotta, hogy több gen. synodust nem tart. Tessék megérteni ezen okoskodást, „nem megyek egyházi gyűlésbe, mert hierarchia van; hanyatlak a vallásos élet, nincs buzgóság, áldozatkészség, érdekelttség az egyház ügyei iránt: mert több gen. synodus nem lesz!“ Mi falusi papok gyakran hallunk ily okoskodást, sőt ennél különbekeket is, mik aligha befolyást nem gyakorolnának a reformegylet működési irányára.

Hogy az egyházmegyei közgyűlésre megválasztott világi képviselő atyámknak ily gondolkodnak-e? sem nem állítom, sem nem tagadom; de az tény, hogy a folyó év sept. 26-án Alamoron tartott rendkívüli egyházmegyei közgyűlésen buzgó alagondnok, Kis Károly, atyámknán kívül csak Kis-Enyed világi képviselőjét volt szerencsénk tisztelhetni, s így az itt felmerült tárgyak: mint direktor választás, felsőbb leiratok tárgyalása, tudomásul vétele, nevelés ügy, közpénztár, számvéviszék feletti eszmecsere, özvegy-árvai pénztár, s más ezekhez hasonlóknak elintézése, a mi kezeink közé volt letéve.

Mondja hát valaki, hogy nem papok kormányozzák az egyházmegyét, s intézkednek kebli ügyei felett! Ti buzgó világiak, ti patronusok: miért nem szabadtíjatók meg magatokat a hierarchiától?!

t.—n.

Diosád, október 12. 1871.

Nagy tiszteletű szerkesztő ur! Kevés egyház van, mely alig egy évtized alatt annyira jelét adta volna egyházi életének, mint a 718 lelket számláló mocsolyai ref. egyház. Tornyát, templomát befedette, kitakarította; templomába diszes orgonát, tornyába órát állított; öt szobából álló diszes paplakot emelt; cintermét erős kőfalazattal zárta el, a pap és hallgatóság közti kellemetlenség kikerülése tekintetéből, képét megváltotta, s azt 600 o. é. forintra emelte fel; hogy templomának értelmes látogatói legyenek, iskolájára régtől fogva kiváló gondot fordított; s az iskolai ismeret tovább fejlesztésére, olvasó-egyletet alakított, hol egy-két politikai lap mellett gazdasági, s borászati szaklap is található. Itt érnek meg a községet és egyházat érdeklő nemes gondolatok; bortára kezelésére, mely egyedüli alapja jövedelmének, pincét csináltatott, mely 3—4 ezer veder bornak képes helyet adni. S mindezek csak a hívek buzgóságának, ez egyszerű protestáns perselynek csudás művei.

Most e nyáron iskoláját újból építette, s ennek felemelésére egyesek az alábbi ajánlatot tették:

Barta László és neje Veres Krisztina, magukra vállalták az iskola befedelezését, saját költségükön vásárolván be a fa- és cserép anyagot, fizetvén és kosztovván a mester-embereket, és napszamosokat; a költség mehet 4—500 frtig o. értékben.

Lukács László 9 frtot, Veres Mózes 5 frtot, Veress Elek 5 frtot, Bányai Gergely 5 frtot, Ölvédi Ferenc 1 frtot, Barta József 1 frtot, Katona József 1 frtot, Kincses János 1 frtot, Veress Mihály 50 krt. Kovács Gergely 50 krt; és izraelita testvérek: Lázár Dávid 1 frtot, Lázár József 1 frtot.

Hol az egyháznak, s a községnek ilyen tagjai vannak, ott az erkölcsi élet virágozik, s e virág meghozza a felvilágosodás, munkásság, és jóllét gyümölcseit.

Fogadják az illetők áldozataikért, nem csak az egyháznak, de minden jó, és nemes szíveknek hálás köszönetét.

Szabó Pál,

diosádi pap, mocsolyai adminisztráns.

S z e m l e.

— Azon ígérletünket, hogy a müncheni ó-katolikus mozgalom, s illetőleg kongressus, végmegállapodásáról értesíteni fogjuk t. olvasóinkat: tárgyalmaz miatt csak most válthatjuk be. Az eredmény az lett, hogy a Döllinger-féle javaslatot egész terjedelmében, mind a hét pontot, elfogadták, igen csekély módosításokkal. E hét pont, rövidbe foglalva a következő: ragaszkodás az ó-katolika hithez és kultushoz, az egyház régi alkotmányához; az egyház népszerű reformja, tekintettel a nemzeti egyediségre; a papság gondosabb képezetése, s a lelkészek állásának biztosítása; a pápa-teljhatalom hitcikkének elvetése; a jezsuiták veszélyes működésének megakasztása; az ó-katolikusok jogigényeinek fentartása a pápai egyház anyagi javára, és jogcimeire. A gyűlés továbbá külön ó-katolikus községek alapításának tervét is megpendítette. Döllinger ez ellen nyilatkozott, minthogy ezt a kath. egyháztól való elszakadás első lépésének tekinti, holott ő az érintett

reformokat annak keblén belől akarja elérni. A gyűlés többsége azonban elfogadta az indítványt, azon nézetből indulva ki, hogy csak külön hitközségek alapítása adhat a mozgalomnak szilárd támpontot. A gyűlés elhatározta azt is, hogy Bajorországban „a kath. reform-mozgalmat támogató együletet fog alapítani, melynek székhelye München lesz, tagja pedig minden katolikus lehet, ki az állam, s az egyház közti viszályban az egyház által veszélyeztetett politikai és vallásszabadsági vívmányokat megóvni akarja. Minden tag maga állapítja meg a tagdíj mennyiségét.”

Részünkről az egész mozgalomnak maradandó sikert csak azon esetben jósolhatunk, ha a megalakult reformpárt a pápasággal teljesen szakít, s egészen önálló felekezetté szervezi magát; mert mindaddig, míg a hierarchalis alapokat megtartja, gyökeres reformok eszközlése, a hierarchikus rendszer alapelveinél fogva, lehetlenné van téve. Ugy látszik azonban, hogy e merész lépésre a reformpártnak nincs bátorsága, legkevésbé magának Döllingernek, ki, úgy látszik, azon szép álomban ringatja magát, hogy szakadás nélkül is keresztül lehet vinni a reformokat a római egyházban. Csodálkozunk, hogy egy történetíró, kit ezred éves mult megtanithatott arra, hogy minden ily kísérlet hiábanvaló, éppen most táplálhat ily együgyű reménységet, midőn a pápaság konokabb cynismussal ragaszkodik a stabilismus elvéhez, mint valaha.

— A darmstadti német prot. egyület is megtartotta 5-ik gyűlését, e hó 4-ik és 5-ik napjain. Az infallibilitásra nézve kijelenté, hogy a menyinyiben e dogma arra szolgálna, hogy a jezsuitismus értelmében a modern állam, s főleg a német birodalom souverainitását a pápaság megtámadja, s Németország hitfelekezeti békéjét, a lelkiismeret szabadságát veszélyeztesse: a német nemzet kötelezve érzi magát, annak ellenszegülni, s a veszély elhárítására erélylyel működni. A jezsuitákra vonatkozólag azon óhaját fejezte ki, hogy azok a jogbiztonság, a törvények, s az állam hatalom tekintélye, a társadalom jólléte, a hitfelekezeti béke megóvása, s általában a szellemi szabadság, s miveltség érdekében Németországból az államhatalom által kiutasítandók; addig is pedig oda kell törekedni, hogy e párt emberei az iskolában és egyházban minden tevékenységtől, s befolyástól elzárassanak.

KÜLÖNFÉLÉK.

— A hirhedt magyar missionarius, Celder Márton, felső-bányai pappá lett elválasztatása alkalmából, a „Hon“ valamelyik közelebbi számában egy „A magyar protestáns közönséghez“ feliratu pronuntiamentot bocsátott közre azzal a dagályos irálylyal, melyet a hirhedt férfiutól már mindenki megszokhatott. Egy boldog férfiú szerénységével kiált fel, „hogy minden kormány üldözések és testvérárlások dacára“ bevégezte a nemzeti munkát. E testvérárlások mi vagyunk; kétségén kívül. A bevégezt munkát most oda helyezi „a magyarhoni főtiszteletű egyházkerületek hívő és buzgó gondjaiba; csak annyit tartván fen magának, hogy az összeülendő conventben az ügy általa tett viteléről számot adhasson; s azoktól, kik bele avatkoztak: számot kérhessen.“ Tehát, még ítélő bíró is akar lenni, a jámbor! Nő meg aztán, fenn akarja tartani a viszonyt azon egyházakkal és egyes hivelkel, kikért munkálkodott, hogy szükség idején lekipásztori tanácsait közölhesse. Más szavakkal: még akar — ha lehet — lázítani, és zavarokat előidézni. Aztán, atyai, apostoli áldását hinti szét a szélrözsa minden irányában a hazában és hazán kívül levő magyar protestánsokra. Igazán, nem tudja az ember szánakozzék-e, vagy elforduljon e farizeismustól, mely ama tények után, melyek hivatalosan vannak constatálva, így beszél és pirulni nem tud. Valóban, kívánatos volna, hogy egy convent végre-valahára leálarcozza ez urat, s háttart vessen határtalan elbizakodottságának!

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

— A kultusz-miniszterium a kolozsvári képezde mellett felállítandó minta-iskola igazgatójává a helybeli rom. kath. lyceumban elemi tanító G a z s i J ó z s e f e t nevezte ki.

— A városi képviselő testület a kolozs-dobokai tanító-egylet közgyűlése költségeire 100 frtot szavazott meg. Éljen!

— (Meghívás.) A küküllői ref. egyházmegyében köz- és házassági törvényszéki ülés fog tartatni M.-Sülyében, október 31-én dél előtt 9 órakor. Harangláb, október 11. 1871. Benedek Ferenc, esperes.

— Megjelent a Kovács Albert által szerkesztett „Egyházi Reform“ havi közlöny 9-ik száma, a következő tartalommal: 1. Egyházi reform-egylet alakító közgyűlése; 2. A magyarországi prot. egyület alapszabályai; 3. Menjünk be az iskolába; 4. Együleti értesítő; 5. A schweizi reform-egylet alakító közgyűlése; 6. Szemelvények; 7. Egyházi beszéd Csiskó Jánostól. Megalakult együletünk nevééről Kovács Albert így ír: „Nem ismerünk egyházi reform-egyletet, mely magát ezen általános néven hívna; hanem, mindenik részletesebbet vett fel. A „német prot. egyület“; a schweizi „szabad keresztyén egyület“ a mi protestáns együletünkhez teljesen, alapszabályaiknak még szavaiban is hasonló együletek sat. Sokak megnyugtatóján kívül, ezért is mutatkozott szükségnek az általános, félre érthető fogalmon belül szabatosabb nevet választani.“

— Schweiz rom. kath. cantonaiban hatalmasan terjed a protestantismus. Ugyanis a „Reformblätter aus der Bern. Kirche“ jelenti, hogy a cantonnak eddig élő 12 közséje, 17.987 lakóssal elvetette a rom. kath. hitvallást, és felvette a protestáns.

992—1871.

KÖRÖZTETNEK :

Sepsii egyházmegyénkben a komolói másod osztályú lelkészi állomás, melynek javadalmai :

1) tiz köből rozs; 2) 160 kalangya kepe-gabona, fele ősz, fele tavasz; 3) 4 hold 924 □ szántó használata; 4) fa-kepe, mely 16 frtra van becsülve; 5) oszpora, és kepe a leány-egyházból, mintegy 60 frt értékű; 6) a temetői fű; 7) stola, és szabad lakás.

Pályázati határnap november vége.

A folyamodványok sepsii esperes t. t. Csiszér Gábor aa.-hoz Egerpatakra (u. p. N.-Borosnyó) küldendők.

Kolozsvárt, október 16. 1871.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

996—1871.

Kolozs-kalotai egyházmegyénkben a körösfői isk. tanítói állomás; fizetése 208 frt.

Pályázati határnap november vége,

A folyamodványok kolozs-kalotai esperes t. t. Szakács István aa.-hoz Sz.-Lónára (u. p. Gyálu) küldendők.

Kolozsvárt, október 17. 1871.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

NYILTPOSTA.

58) N.-Borosnyó. B. A. urnak. Alkalom szerüleg, a menyinyit lehet, felhasználunk belőle.

59) M é r á b a. T. L. urnak. Mikor az emberek boldogok, ne feledkezzenek meg a tett ígéretekről; úgy tudjuk, hogy a hosszú őszi esték nagyon alkalmasok a munkálkodásra.

60) T.-S z á n t ó. K. F. urnak. Magán levelet írunk.

61) N.-B a c o n. L. L. urnak. A küldöttek jók, de elkéstek. A másikat várjuk

62) „Vidéki elmékedések“. Vettük, de nagyon is csak elmékedések. A vidéki tudósítások akkor felelnek meg a célnak legjobban, ha teljesen specialis érdekűek. Nem ajánlhatjuk eléggé mintául a lapunkban már Diószegi Lajos, és Nagy László barátaink által közölt leíró ismertetésekét. Az ilyen nemüeket azonnal közöljük; mert hasznosak minden tekintetben.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

I. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, 1871, OKTÓBER 26.

43. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egy évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztő-ségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

A protestáns-egylet, és a sajtó.

E lapok 37-ik számában, midőn bíráló észrevételeinket az egyházi reform-egylet alapszabály-javaslatára megtettük, a többek közt így nyilatkoztunk: „Minket biztat a remény, hogy a közgyűlés többségének higgadt megfontolása fölismeri a helyes utat, melyen biztosan lehet haladni, s az egész mozgalom sikerét kockáztató tulterjeszkedést, hogy ne mondjuk, túlcspongást a kellő határok közé szorítja, felfogva a helyzet követelményeinek egész fontosságát, s a felelősség nagy súlyát, mely elhatározása által rá nehezül.“

E reményünk nem csalt meg

A közgyűlés tulnyomó többsége a mozgalom kérdésében, kezdettől fogva elfoglalt álláspontunkat igazolta. De nem tartozkodunk őszintén kijelenteni, hogy a kedvező eredmény kivívásának oroszlán-része a mozgalom megindításának vezérférfiait illeti. Övék az érdem, hogy többséget nyerhetett azon fölfogás, mely szerint a létező felekezetek keretén belül való tömörítése a jóra törekvő erőknek egy protestáns egyletbe, az erkölcsi-vallásos élet megújításának nemes célja felé sokkal biztosabban vezérlő út, mint egy a felekezetek körén kívül szervezett reform-egylet, mely fejlesztő hatását egyházunkra, kétségen kívül, nem érvényesíthette volna

Készen valánk azonban arra is, hogy a hazai közvélemény általános helyeslésével a minket kielégítő eredmény sem fog találkozni. Hogy a „Magyar Állam“, s a fehérvári „Egyházi s iskolai lap“ gúnyolódásait, s idéetlen megtámadásait nem fogjuk kikerülhetni, ennek előrelátásához nem kellett profétai talentum. Nagyon természetesnek találjuk, hogy e t. kollégáknak sehogy sincs inyökre azon ébredés, melynek jelei prot. egyházunk beléletében jelentkeznek, s melynek egyik örvendetes simptomája a prot. egylet megalakulása is. Semmi sem vala rájuk, s illetőleg a római egyházra nézve a lefolyt háromszáz év alatt kedvezőbb, mint azon szétदारaboltság, melyben a ma-

gyarországi protestantismus sinlett; mint azon szomorú emlékü viszályok, melyek a prot. testvér felekezeteket egymás ellen zuditották, s anyaszentegyházunk testét emésztették. E szétदारaboltságban, e viszályokban rejlik egész titka a katholicismus ama diadalmainak, melyeket hazánkban, a 16-ik század végétől kezdve egyik mostanig, a protestantismus fellett kivivott. A kezdetben tömör phalanx megbomlott, s a keletkezett réseken könnyű lett a támadás, s győzelem. A tulsó tábor szeretné, ha ez örökre így maradna, és sehogy se tetszik neki, hogy a „jelek“ ellenkezőt bizonyítanak. Protestáns egyházunk különböző felekezeteiben, ime, a szellemi rokonság érzete, az együvé tartozás, s közös célra törekvés tudata, s ennek alapján az egymás iránti atyafiságos szeretet újra ébredezni kezd; a megalakult egylet által az eddig szétágazó erők szellemi uniojának alapja van megvetve; meg van nyitva annak útja, hogy hazánkban a protestantismus, mint szellemi tényező, megint azon magaslatra emelkedjék föl, honnan a kebelében dult meghasonlás, s felekezeti viszály miatt aláhanyatlott... Ezek mind oly jelek, melyek méltán aggodalommal tölthetik be az ultramontan üzelmek embereit. A mi rájuk nézve aggodalomnak, az ránk nézve örömmek forrása. Hadd, aggódjanak hát!

De, őszintén bevallva, váratlanul lep meg minket az, hogy a sajtó sorainkból is emelkednek a sajtó utján egyes hangok, melyek igen könnyen félremagyarázásokra, s alaptalan gyanúsításokra szolgálhatnak alkalmul, s ez által a közvéleményt — melynek támogatására minden jó ügynek elkerülhetlen szüksége van — tévutra vezérlik.

Ezek között első sorban megemlíti a „szabadclvü“ „Ellenőr“-t, s illetőleg annak egyik hirhedt vezércikkezőjét: M o c s á r i L a j o s urat, ki protestáns létére, úgy látszik, a legjózanabb előre haladásnak is ellensége, s a helyt állásnak esküdt hive. Megkondította a vészharangot, azzal vádolva minket, hogy egy oly egyletet alkottunk, melynek célja nem több, sem kevesebb: „m i n t a p r o t e s t á n t i s m u s é p ü l e t é n e k h a z á n k b a n l e r o m b o l á s a.“ Való-

szintűleg, a „lelkek órájában“ kísérteties rémlátásai közben vetette papirra a t. vezércikkhez e lesújtó vádat, s elfelejté aztán fényes nappal utánnézni annak, ha vajjon a valóságban létezik-e azon félelmes kísértet, mely a protestáns-egylet képében, különben csendes álmait megzavarta. Legyen nyugodt; a mit lát: üres visio, egyéb semmi. Egyletünk ily herostratusi dicsőségre nem áhítozik; mert meg vagyunk mindnyájan, legalább is oly méjjen — mint ő — győződve arról, hogy hazánkban „a protestántismus a felvilágosodásnak, a culturának, s általában a szabadságnak hathatós támasza, s kegyelettel ápoljuk lelkünkben azon szabadság-küzdelmek emlékezetét, melyeket a protestántismus küzdelseivel, s létezésével szoros kapcsolatban tüntet elő a hazai történelem.“ De másfelől, méjjen meg vagyunk győződve a felől is, hogy a jelenkor, s a jelenkorban első helyen éppen a protestáns egyháznak nem az a feladata, hogy a lezajlott szabadság-küzdelmek hősei által anynyi önfeláldozással szerzett babérkoszoruk örökzöld leveleiből magának nyugalmas ágyat vetve, a mult dicső emléken merengjen csupán; és nem az a feladata, hogy a 16-ik században létrejött intézményeit, az akkori formákban, minden áron conserválja még akkor is, ha azok közül egyik, vagy másik a jelenkor követelményeinek, illetőleg a protestántismus — ma már kitisztázott — alapelveinek nem megfelelő. Hanem feladata az, hogy a történelmileg létrejött alapokon tovább fejlődjék, s mindenek felett újra életre keltse önmagában azon szellemet, mely keletkezése, s a római egyházzal szemben vívott küzdelsei korában, oly bámulatos erőt kölcsönzött neki a fölvilágosodással párosult élő hitnek, az igazságra való folyamatos törekvésnek, az áldozatkész buzgóságnak, az atyafiúi szeretetnek azt a szellemét, mely nélkül a protestántismus, mint társadalmi institutio, legyen bármily tiszteletre méltó alkotás, de nem bír több értékkel, mint egy szépen formált emberi test, melyből elszállott az éltető lélek. Egyletünknek főtörekvése lesz, oda hatni, hogy a protestántismusnak ez a belső megújodása, az alvó, vagy éppen meghalt tagoknak új életre ébredése, mint a látnok mondá: a szétszort csontoknak nagy zugással való megelevenedése; az e célra törekvő erőknél egyesítése, s egymást költsönösen támogató buzgó munkássága által eszközöltessék. Mocsári nyugtassa hát meg magát; nem fogunk mi a protestántismus épületére üszköt vetni; de a nekünk adott erők mértéke szerint, munkálunk arra, hogy legyen újra azzá, a minék, magas hivatásánál fogva, lennie kell. Hadd merengjen ő a multa emlékein, mi nem fogjuk merengéseiben

megzavarni, mikint a hátra maradt nem zavarja meg az előre haladó.

Van pár szónk Baráth Ferenc urhoz is, ki a „Reform“ egyik közelebbi számában egyletünkéről egy hoszszu cikkben elmélkedik. Részünkről, nagy érdekléllyel olvastuk végig e cikket; kitünik belőle, hogy egy úgy nevezett „okos“ ember tollából foly, s elismerjük, hogy elmefuttatásában helylyel-közzel igen találó észrevételek is vannak. Az egész cikk azonban azt a benyomást tette ránk, hogy írója egy minden áron bírálni akaró, szigorún itélni szerető, a legjobb akaratú törekvéseket kicsinylő, egyszóval sceptikus lelkű ember. Cikkéből „a komoly, méjjen érzett, s éppen azért szükségképp magával ragadó meggyőződés merőben hiányzik; egy pillanatra sem vesszük észre benne azt a szív méjjéből jövő hangot, mely éppen azért a szívbe is hat, magával ragad, s megnyer; az ember, midőn olvassa, úgy érzi, hogy írója szerepet játszik, s minden pillanatban hajlandó nevetni a komédia komolyságán.“ E szavak: saját szavai, melyekkel az egész mozgalom, s a közgyűlés felett pálcát tör. Bocsásson meg, hogy e szavakat, mi rá alkalmazzuk, mert cynikus cikkét tekintve, sokkal inkább jellemzik őt, mint a megindult mozgalmat, s a közgyűlés folyamát. Avagy, nem a legtulzotabb cynismus nyer-e kifejezést, fitymáló, egyletünket a következetlenség, s nevetségesség színében feltüntetni törekvő, s curiosumként szóról szóra ide iktatott következő itéletében: „Az egylet mostani alakjában egy korcs-szülött, a melynek életben maradásához s derékká fejlődéséhez nem sok a reményünk; a mely homlokán megtartá a felekezeti nevet, és mégis derekában a liberális tanreformmal, s a katolikusokkal kacérkodik. Az ember nem tudja: hova néz, és mit akar. A Ballagi beszédében foglalt elvek kivételére sem elég bátorsága, sem elég komolysága nincs. Még legjobban tenné, ha szépen visszatérülne a felekezeti mederbe, a hol az erdélyiek kezdetben megindították. Ott némi csendes mozgást, és munkásságot, az egyház iránti nagyobb érdeklődést eredményezhetne, amazt papjaink, emezt a világiak között.“ Ha szabad kérdenünk, Baráth Ferenc ur, ki a közgyűlést előkészítő értekezleten a fenforgott kérdések vitatásában személyesen részt vett, miért nem igyekezett méjyre pillantó bölcsességével megakadályozni, hogy egy „korcs“ szülött, protestáns egyházunk szegyenére, napvilágra jöjjön? Mint protestáns emberhez, sokkal illőbb eljárás lett volna ez, mint most utólagosan, a nyilvánosság színe előtt, egyletünkkel gúnyt űzni. Korcs-szülött?... Igen, a menyenyiben korcs-szülött a németországi „Protestanten-

Verein“, s a miénkhez hasonló szerkezetű, s törekvésű más egyletek. Hogy életben maradásához, s derékká fejlődéséhez nem sok reménye van, arról nem tehetünk; de kérjük, függeszse föl ítéletét; rajtunk nem fog mulni, hogy az, idővel, kedvezőbb legyen. Megtartotta egyletünk a felekezeti nevet, mert címében is határozottan jelezni akarta azon irányt, melyet követni fog; s azon célt, melyet maga elébe tűzött, s ez által egyszersmind a katolikusokkal való kacérkodásnak még csak látszatát is eltávolította. A liberalis tan-reformot elő fogja készíteni, a sárospataki indítvány értelmében, irodalmi úton; s éppen ennél fogva nem is fog törekedni arra, hogy a Ballagi beszédében foglalt, s nagy részt csupán egy éni nézet jellegével bíró elveket azonnal átvigye az életbe. Végre, azon óhajtására a t. vezércikkhezőnek, hogy jobb lenne, ha szépen visszatérülne a felekezeti mederbe, a hol az erdélyiek kezdetben megindították: megjegyezzük, hogy ez már tényleg megtörtént, a menyinyben határozottan protestáns jelleget öltött, s ez által nyilván megmutatta, hogy „hova néz, s mit akar.“

Legközelebről a Filó és Sámii barátunk felszólalására teszünk néhány igénytelen észrevételt.

Szász Domokos,

(Még egy közlemény következik.)

Az iskolafelügyelet kérdéséhez.

Sz.-Udvarhely, okt. 16. 1871.

Örvendek, hogy lapunkban az iskola ügyről is kezdnek immár tüzetesen beszélgetni.

Ilyen örvendetes hangnak veszem pedig a kolozs-kalotai egyházmegye iskola-felügyeleti szabályait, mely dolgozat, mint nagy horderejű kezdemény — szerintem — rendkívüli köszönetre méltó; habár, mint minden emberi műnek, ennek is megvannak fogyatkozásai; de a melyből mégis születethik egész egyházunkra, illetőleg iskolakerületünkre nézve iskola-felügyeleti szabályzat, a mi pedig égető szükség.

Nézzük csak a szóban forgó szabályokat.

Négyféle felügyelő közegről szólnak e szabályok, t. i.

I. Helybeli, vagy beszolgáló lelkészről.

II. Az iskolalátogatókról.

III. Az iskola-körönkint kinevezett világi felügyelőkről.

IV. S mindezek törvényes fejről, az esperesről.

Részemről, örömmel megengedem, hogy a kolozs-kalotai egyházmegyének nem éppen alaptalan azon reménye, hogy megnevezett felügyelő közegei által lendíthet iskola ügyén. Még levén azonban győződve, hogy a fennirt szabályokon létező viszonyaink között is lehetne javítást eszközölni: bátorkodom, a jónál még jobbra célzó nézetemet elmondani.

I. Hogy a magyar reformált elemi iskolák keblifelügyeletét vezető hatóság élén ott kell állani az érdekelt egyházközség lelkészének, ezt magam is aláírom, fennálló viszonyaink parancsa szavára. A kéz alatti szabályok tehát a keblifelügyelő hatóság élére helyesen szemelték ki a tiszteletes papot.

Hanem, én éppen a keblifelügyelet minél eredményesebbé tehetése céljából óhajtanám:

1) Legyen a lelkész mellett az eddig szokásos presbyteriumtól egészen külön álló, úgy szólva, iskolai presbyterium, vagy keblifelügyelőtanács, akár egészen újból választva, akár a jelenlegi egyház tanácsból szakítva; csak hogy legyen, s e hatóság szokja meg, hogy ő nem tüzetesen egyházi, hanem tüzetesen iskolai célra levén állítva, az ő szemeinek az iskolán kell függeni, s mint ilyen hatóság nem is az egyház, hanem az ugyanazon tagokból álló iskolaközséggel áll szemben, attól vette eredetét.

2) A tanító, mint a ki az egész iskolának lelke, hivatalánál fogva, természetes tagja legyen az iskolai presbyteriumnak.

3) Azon iskolai jegyzőkönyv, melyről a felügyeleti szabályok szólnak, ennek a keblifelügyelőtanácsnak legyen rendes jegyzőkönyve, s abba senki egyéni jegyzeteket ne tegyen, mint a mely eljárás — szerintem — a jegyzőkönyv szokásos fogalmával ellenkezik, hanem jegyezzen kiki a maga céljaira készített külön naplóba.

Ha már óhajtásaimat indokolni kellene, körülbelől így tenném: hármassal óhajom elsője legalább is fel fogja ébreszteni az iskola-község érdekeltségét, a mire pedig első rendű szükségünk van. A második emelni fogja a tanítói hivatalt; a harmadik pedig egy tisztán hatósági jegyzőkönyvben megbízhatóbb történelmi forrást fakasztana, mint a hivatalos ugyan, de mégis csak egyéni följegyzések. E fölfogásom — úgy hiszem — nem bánt senkit, mert mindnyájan emberek vagyunk.

Szeretnék már szólni

II. Az irt szabályokban emlegetett iskolalátogatókról; de hogy ezek keblifelügyelő, vagy miféle felügyelő? a szabályokból ki nem vehetem. Eléggé érthető azonban

III. A körfelügyelő intézménye. Ez elvileg helyes, egészséges intézmény, s mivel szegények vagyunk, az iskola megyei felügyeletet valószínűleg még darab ideig ezekre kell fektetnünk. Hanem, mivel ez intézmény oly fontos, éppen ezért kell az ide állítandó egyéneket a lehetőségig megválogatnunk.

A kolozs-kalotai egyházmegye világi körfelügyelőket emleget. Én ezt a világi felfogást nem tartom helyesnek, mert iskolaügyi intézkedéseknél az érettkorú embereknek csakis két kategóriája szerepelhet: az érdektársaké, és a szakembereké. Érdektársak a szülék egyeteme; rendezett alakba véve nálunk: az iskolaközség, iskolamegye, és iskolakerület; szakemberek pedig voltaképpen csakis a tanárok, és tanítók, mert csak ezek foglalkoznak tüzetesen a neveléssel, de nálunk, ez idő szerint, az elemi oktatás körében szakembernek van tekintve a pap, és sok tekintetben igen helyesen.

Egyik óhajtásom tehát az volna a körfelügyelőkre nézve, hogy ezek kiszemelésénél ne az egyháziság, vagy világiság, hanem a szakavatottság jöjjön tekintetbe; mert félek azon eshetőségtől, a min hazánk egyik egyházmegyéje már átesett, hogy t. i. iskolai felügyeletére állított elébb öt körlelkészt; ezekkel nem boldogulván, mindenik körlelkész mellé még egyet állított; s ezek sem vezetvén célhoz, mind az öt állomásra helyezett még egy-egy világi tanácsbíró urat, sőt a szükség kényszerítvén, még ezeket is megpótolta egy-egy úgy nevezett körtanítóval, s mikor már mintegy harminc iskolájának volt husz felügyelője, akkor látta be, hogy bizony az instrumentum nem éri egy batkát, hanem gondolta: egy szakértő felügyelő, meg egy iskolamegyei gondnok, két-három szakértő járásfelügyelővel talán fogna segíteni, és — úgy cselekedett.

Másik ide vonatkozó óhajtásom az volna: ne beszéljünk iskolakörökről, mert a megyének századok óta járásai vannak, ezért az iskolajárás találóbbrév lenne.

IV. A kolozs-kalotai szabályok azt mondják, hogy az egyházmegye élén az esperes áll, a körfelügyelők ehez küldik jelentéseiket. Ez is természetes; de vajjon nem lehetne-e az egyházmegye kormányrúdjánál is valami kiegészítőt találni? Nézzünk csak szélylyel.

Istennek hála, vannak derék espereseink, hanem aztán vannak bajaink is! Eddig csak még az iskolaügy volt évek óta legnagyobb bajunk, hanem most már az a protestáns-egylet is akar valamit. Mindkét kérdés az esperes urakat zaklatja éjjel és nappal. Helyes-e azt követelni egy embertől: légy családfő; légy ordinarius lelkész, segéd nélkül; légy esperes; s mint ilyen, lehelj életet egyházmegyédbe; légy feje az iskolamegyének; tanulmányozd a keresztyén világ nevelésügyi törekvéseit; szóval: állj mindezekben az események színvonalán; semmit sem ügyelve arra, hogy te ötven, hatvan, hetven, vagy talán éppen nyolcvan éves vagy! Azt hiszem, figyelemre méltó tényálladék.

Részemről, lehetetlenséget az esperes uraktól sem kívánva, kész vagyok segítségükre lenni, meg levén győződve, hogy így egyfelől érdemes espereseinken segítünk; másfelől iskolaügyünknek is kívánt lendületet adunk az által, ha egyházmegyéink tanácsába állítunk egy-egy szakértő iskolafelügyelőt, s e mellé meglevő algondnokaink közül egy-egy iskolagondnokot, hogy a szakértő

iskola-felügyelő egységet hozván be a kör- vagy járási felügyelők munkálkodásába, az egyházmegye tanítói testületének is szellemi életadója legyen; az iskola-gondnok pedig az iskola-községek életének különösen anyagi oldalára ügyeljen; természetesen mindketten alatta állván az egyházmegye esperesének, és főgondnokának.

Az ilyen szakértő iskolafelügyelő és iskolagondnok a járási, vagy körfelügyelőkkel, mint állandó iskolai bizottsággal tanácskozva, képes lenne nemcsak hű képet nyújtani iskolamegyénk állapotáról, hanem a bajok gyógyszeréhez is hozzá tudna szólni vélemény alakban, s ekkor egyházmegyei tanácsunknak lenne, mit az egyházmegye asztalára tenni.

Nemcsak, hanem az ilyen szakértő iskolafelügyelőnek és iskolagondnoknak még a kerületi gyűlésen is lenne szükség esetében mondanivalója. S ha például, egyházkerületünk igazgató tanácsa iskolai bizottságot alkotván belőlük, tudni akarná az iskolamegyék állapotát szellemi és anyagi tekintetben, volna a kiktől megbízható tudomást szerezzén, s ha valamit a kerület, mint törvényt, vagy szabályt megállapítana, meg lehetne győződve, hogy mindenik egyházmegye tanácsában van legalább két olyan tisztviselő, kinek kizárólagos teendője a végrehajtás eszközése.

Tartozkodva ez uttal a többet mondástól, dióhéjba szorítom mondani valómat:

Örvendek a kolozs-kalotai egyházmegye fellépésén; magam is helyesnek tartom, hogy a kobli felügyeletben a papnak ez idő szerint nevezetes rész jusson; de óhajtánék:

- a) Önálló iskolai presbyteriumot.
- b) Ebben a tanítónak helyet.
- c) E hatóság számára saját jegyzőkönyvet.

Az iskolalátogatók mivoltát nem érthetvén, ehez nem szólnék.

A körfelügyelők intézménye egészséges dolog, ha ezek szakemberek lesznek.

Kívánatos volna, az iskolakörök helyett iskolajárásokról beszélni.

Az esperesi felügyelet kiegészítendő egy szakértő egyházmegyei iskolafelügyelővel, és egy iskolai gondnokkal, mert ezek nagy szolgálatot tehetnek egyfelől az iskolamegye tanítóinak, másfelől az iskolaközségeknek, úgy az egész egyházmegyének.

Sőt ugyanezek rendkívüli szolgálatokat tehetnek magának a kerületnek, s illetőleg ennek igazgató tanácsának is, mint az egyházkerület nevelésügyi bizottságának tagjai. Adja Isten!

Szakács Mózes.

TÁRCA.

Az egyházi főtanács üléseiből.

Kolozsvárt. okt. 22-én

A mai tanácskozás legnagyobb részét egy igen fontos kérdés vitatása töltötte be. A főtanács ugyanis egy korábbi üléséből bizottmányt küldött ki, mely véleményt adjon az iránt, hogy mily intézkedések lennének teendők az új törvény életbe léptetése iránt. E bizottmány aztán a mai ülésre beadta munkálatát, melyben szükségét látja annak, hogy a titkári kezelő-hivatal, és a szám-

vevőség reorganisatiója végett; ez állomások betöltése, valamint az idej zsinat elvileg elfogadott javaslata értelmében egy köztöke alapítása iránti határozat céljából; szóval, azon rendkívüli ügyek elintézésére, melyek most, az új szervezkedés kezdő pontján az egyszer fénforognak, a jövő év elejére rendkívüli közgyűlés hívas-sék egybe, a mint erre a szervezeti törvény az igazgató tanácsot föl is hatalmazza. Támogatta e javaslatot azon körülmény is, hogy a főtanodáknál több (7) rendes tanári állomás vár betöltésre, va-

Ímínt az is, hogy az igazgató-tanács választott tagjai felelősek az elintézt ügyekért, holott most a főtanács eddigi tagjai is szavazattal bírván a tanácsi ülésekben: a kötelezettséget megfelelő jog nélkül kénytelenek hordozni. Végül, az is érvül szól a rendkívüli közgyűlés mellett, hogy a mostani igazgató-tanács semmi érdemleges ügy eldöntésére hivatva magát nem érzi, s így a jövő évi augustusig, mint a rendes közgyűlés idejéig, igen sok életbe-vágó kérdés húzódik eldöntetlenül. Daczára ez érveknek, abban történt a megállapodás, hogy az új aera ne kezdessék meg „rendkívüli” közgyűléssel, mely igen könnyen félremagyarázásokra adhatna alkalmat; hanem, már csak a megteendő előmunkálatok fontosságánál fogva is, tartsák meg a törvényben kijelölt időben „rendes közgyűléssel.”

Eldöntetvén így, hogy a közgyűlés a rendes (augustusi) időig halad, a gyűlés elhatározta, hogy a képviselők a jövő év jan — februárjában választassanak meg, a törvény szabványai szerint.

Egy más bizottmányi javaslat alapján határozatba ment, hogy a titkári kezelő-személyzet, és irodai-kellékek költségére az igazgató-tanács 1200 frt. megállapítását fogja a közgyűlésnek ajánlani, addig is azonban, jövő évi jan. elejétől fogva, az eddigi kezelő-személyzet két irnokkal helyettesíttessék, évi 320 és 280 forint fizetéssel; a titkár bizatván meg alkalmas egyének ajánlatba hozatalával.

Egy harmadik bizottmány javaslata — az iránt, hogy rendszeres számvevő-hivatal állíttassék be, mely az egész anyaszentegyház minden számadásait részletesen felülvizsgálja — szintén elvettetett, s jövőre csak az összegezett számadási vizsgálatok lesznek a közgyűlés elé terjesztendők, ha ugyan a közgyűlés is elfogadja az igazgató-tanács e javaslatát.

A segély-kiosztási bizottmány jelentéséből kitűnvn, hogy az 1869-ben segélyezett egyházak legnagyobb része indokolatlan számadást küldtek be a segély-pénzek hovaforrásáról; valamint az is, hogy legtöbben nem a kitűzött célra fordították azt: az esperesekhez körrendelet intéztetik az okadatolt számadástétel iránt; több esperes eljárása felett rosزالását fejezi ki a főtanács, az összegek nem a kitűzött célra való fordításáért; a takarékpénztárba helyezett segély-összegekről szóló takarékpénztári könyvecskék pedig megőrzés végett bekéretnek a főtanácshoz.

Pár jelentéktelen, kezelési ügy ellátása után, e jó hosszúra nyult ülés véget ért.

Strausz és Baumgarten.

E két név egymás mellett! Sokak előtt különösnek fog tetszeni; s bármelyik e két férfiú közül — ha e sorokat olvasná — elbámulna, hogyan kerülnek egy társaságba. Strausz a hitetlen — ah, mit mondok! — a keresztyénség szétrombolója; ellensége minden religionak; az isten tagadó; kinek szíve a Leviatháné, kemény és szívós, mint egy malomkő; mi köze e Strausznak a „hívó” Baumgartennel? Majdnem úgy hangzik, mint Krisztus és Belial!

Valóban, igaz: e két férfiú nagyon különbözik egymástól; s theologiai nézeteik majdnem diametralis ellentétben állanak. S mindezek dacára, van bennök valami, a mi mindkettőjükkel közös.

Az utolsók lesznek elsők: kezdjük hát Baumgartennel.

A mi Baumgartent kitűntette és megbuktatta, az jellem. Mert ne akarja senki hinni, hogy a symbolikus könyvekről való holmi eltérések eszközölték, hogy ő Mecklenburgban tehetetlenné tétetett. Kliefoth és társai is engedtek még maguknak ily eltéré-

seket; s ezekért vele hasonló elátkozott sorsban részesülnek. Egyébiránt, hogy minő eretnkségeket tudtak Mecklenburgban el-tűrni: erre Holsten a legfényesebb példa. Bocsátott-e valaha az egyetemi tanár, Baumgarten, oly heterodox dolgokat világgá, mint ezt a gymnasiumi —, és éppen vallás-tanár Holsten tette? Meggömbült-e az utolsónak csak egy hajszála azért, hogy tiz évvel ezelőtt a Hilgenfeld folyóiratában azt állította, hogy a Krisztus megjelenése Pál apostol előtt — csak visio? S az ő derék, de minden esetre eretnek-nézeteit Pálról, még későbbi időben, tán üldözéssel és interdictummal bélyegezték-e? Nem! Semmi esetre sem helyeselték eretnkségét; de szemet hunytak rá, mert nézetei és egész fellépése nem volt oly határozottan a mecklenburgi pápaság ellen intézve; mint a Baumgartené. Ez t. i. egyéniségének egész hatalmával támadta meg azt a hierarchiai törekvést, mely Kliefoth, és cimborái által kellett volna, hogy uralomra vergődjék Mecklenburgban. Mint a népnek gyermeke, azt akarta, hogy a vallás, és különösen a lutheranizmus teljesen népszerűvé váljék. De ez csak úgy volt lehetséges, ha a hierarchiai törekvéseknek utolsó maradványai is kiirtatnak. Ha mindezeket Baumgarten szívének kamarájába zárta volna el, úgy bizonyára ez igen kedves lett volna a mecklenburgi pápáskodóknak; vagy adott volna hangot e törekvéseknek tudós értekezésekben; vagy tartott volna előadásokat azokról tanítványainak a tanteremben: mindezeket kedvetlenül vették volna tudomásul; de elviselték volna. De neki ez mind nem volt elég. Fellépett velök a papi-értekezleteken, s másutt; sem síma szavak, sem fenyegetések, vagy tényleges mellőzések — például: eltávolították a vizsgáló bizottságból — vissza nem tarthaták, hogy előbbi barátainak, most már elleneinek hierarchiai törekvéseit egész erejével és a nyilvánosság előtt meg ne támadja. Innen nem volt többé szabadulás; buknia kellett! A leghitványabb cselszövénnyel egy consistorialis határozatot szerkesztettek ellene; rendelkezésük alá vonva a legnyomorultabb gyarlóságokat és szenvedélyeket — mig szemben barátságos, mosolygó képet mutattak, háta megett fegyvereket kovácsoltak — megbuktatására.

Ís megbukott; jobban mondva: felfüggesztették tanári állomásától; s csupán rendes fizetését hagyták meg azon feltétel alatt, ha magát jól viseli. Hogyan volt lehetséges, számára e fizetést meghagyni, előttem megmagyarázhatatlan, miután — mecklenburgi értelemben — oly bizonyítványra, mely jó magaviseletről tanuskodjék: egyáltalában igényt nem tarthatott. Ugyanis, bukása után sem hagyott fel a hierarchia ellen kezdett harccal; s e miatt nem egyszer volt büntetve pénzzel, vagy szabadságával. Ís ha eddig jellem volt; most e küzdelmekben egész a teljességig emelkedett. S ha netán theologiai nézeteivel megbarátkozni nem lehet is, azt meg kell neki adni: hogy a mit ír, annak bélyege van; és a ki őt csak egyszer hallgatta, jellemének teljességét mintegy újra érzi az átolvasásnál. Vischer Frigyes mondá egyszer a nagy tübingeni-ről, Baurról: „valahányszor rá gondolok, mindannyiszor hangját is hallani vélem, melynek van valami csengése; mely a szívig hat, s mely a benső őszinteségnek tulajdona.” Éppen így vagyunk Baumgartennel is. Valahányszor tőle valamit olvasunk, hangját is halljuk: azt a hatalmas páthost; komoly méltóságot és bizonyos prophéta-szerűséget, s a mellett a félreismerhetetlen természetességet. Midőn őt halljuk és látjuk, úgy tetszik, mintha Amos prophéta volna — a kiről Baumgarten előadásokat tartott; ama prophétát, ki a nép közül emelkedve föl, nem csak nem fél a főpaptól, Amasiától, sőt ő emel vádat ellene a királynál — s éppen ezt tette gyakran Baumgarten Kliefottal és Hoffmannal szemben; és

a ki a jelennek minden szomorú kilátásai mellett is azon reményben él, hogy egyszer az ur felemeli Dávid szétrombolt hajlékát.

Azonban, a mi Baumgartennek jellemét a legszeretetre méltóbbá teszi az, hogy ő önzéstelenül, úgy szólván, elmélyedik egy másnak egyéniségébe. Vagy, világosabban szólva, Baumgarten magától és theologiai nézeteitől egészen eltekintve, bele tudja magát élni egy más gondolkodásnak lényébe, s innen másokat megérteni. A legfényesebb példa erre Baumgartennek magaviselete, brémai pap, Schwalbbal szemben. Schwalb t. i. az ő és új hitről tartott felolvasásában, egymás mellé állította az orthodox és modern vallásos nézeteket, s ő határozottan az utolsó mellé nyilatkozott a nélkül, hogy az elsőnek jogosultságát tagadta volna. Ezért, hivataltársai, illetőleg, azoknak egy része rátámadt; megkísértették a brémai senatust ellene fölláztatni; és a hírlapokban a hamis tanhirdető ellen három-negyed résznyire orthodox vallástételt adtak ki, mint vádat. Ugy tetszett, mintha a Hardenberg története a XVI-ik századból ismétlődne a XIX-ikben. És Baumgarten? Határozottan a Schwalb pártjára állott. Ott az ellenséges papok részén nem látott valódi hitet, hanem dacot és szűkkebliséget; Schwalbnál pedig látott — bár oly theologiai nézeteket, melyek az övével nem voltak egyeztetetők — de látott igazság szeretetet; bátorságot, és oly türelmességet, mely a más nézeteket nem vállat vonva tűri, hanem mint jogosultakat elismeri. S mindezekről látta, hogy benső, méjj vallásosságból származnak, s melyek bár eléggé érthető dogmai formában akarnak kifejezést találni, de valódi lényegük a szívben gyökerezik. S ezt Baumgarten, a „hívő“, nyíltan ki is mondotta a „hite tlen“ Schwalb előnyére és megszégyenítette azokat, kik ellene tanubizonyságot tettek, s kik közt egy néhányan olyanok is voltak, kik különben a mérsékelt szabad-elvűekhez szerették számítani magukat.

És e Baumgarten, e szent buzgósággal telt férfiú, ez egész jellem: martyrrá lett téve. Tizenhárom évvel ez előtt megfosztották egyetemi tanszékétől; s megtiltották, hogy Mecklenburgban szószékbe állhasson! És örök szégyen a német theologianak, sőt egész Németországnak, hogy e sokra becsült és tisztelt férfiú munkásságának sehol másutt nem birt tért nyitni. A göttingai és greifswaldi theologiai fakultásoknak jó véleménye Baumgarten iránt, bármenynyire elismerést érdemel is, de az elkövetett méltatlanságokkal szemben úgy tűnik fel, mint zengő érc és pengő címbalom. Ha Németországon oly jól állana a dolog a theológiával, mint jelenleg a politikával: a Baumgarten ellen elkövetett jogtalanság már rég ki volna engesztelve.

(Vége következik.)

Egy iskolamester esketése alkalmával. *)

I.

Coniugium humanae quaedam est academia vitae. Mely diák vers, tulajdonképpen való értelemben, annyit tesz:

A házasság életnek szemetes iskolája,
Ember életének egyik iskolája.

Interdum, miglen ezt más helyekről hívott tanúk által megbizonyíthatnám, azzal mutatom meg állításom igazságát, hogy a tisztességes tudományoknak hét ágát, mely a iskolákban taníttatik, felkeresem a házasság iskolájában, és demonstrálom, hogy valamint a tanítók az iskolában, úgy otthon a házasság életben a férfiú

és az aszszonyiállat, e körül a hét tisztességes tudomány körül jár és forgolódik, vagyis, ezt ürgeti-forgatja.

II.

Először is tehát forgatják a grammatikát. A grammatikában van megírva a nyelv helyes mestersége; ezért tanulnak meg a házasságok először is helyesen, értelmesen, okos regulák szerint beszélni, kivált a gyermekek között, és a cselédházban; megtanulják, miképpen kell egymás után rakni, ejteni a szót, silabákat, még a betűket is, hogy szarvas hibát ne ejtsenek, melyet azután korrigálni se lehet.

Együtt azután megtanulnak deklinálni és konjugálni. A deklinációnak hat kásusa, vagy esése van; a házasság grammatikájában a hetedik: a casus belli, melyre ne legyen eset, nektek azt komendálom. Az első kásusban nominál, vagy nevet ad a férfiú, miképpen Ádám nevet adott feleségének, és gyermekeinek. A második, vagy a genitivus casus, egyedül a feleségé, de mindenkor, és minden esetben a nominativustól származva, néha sine, néha cum augmento, mint a harmadik deklinációban. A három, négy, öt, csomókat köt, egészen az ablativusig, mikor a halál egyiket, vagy a másikat elhordja.

A második deklinációban tres sunt casus similes. A harmadikban tizenkétféle kifogás, vagy exceptio van, valamint a házasságban tizenkét esetben ellenkeznek, míg három esetben egyetértenek. A negyedik ú-val, búsul, az ötödik i-vel, sir, és ezzel végződik a házasság boldog deklinációja.

Azután hozzá fognak a conjugáláshoz, ezért hívják diáknal coniugiumnak, vagy járompárnak, és kezdik leginkább a rövid imperativumon: dic, duc, fac, fer! mondd, hozd, vidd, vedd! míg végre a hosszú plusquamperfectum után, megismerkednek az imperfectummal. Legjobb, ha a férj az am o mellett marad, és azt coniugálja az activa formában, a feleség maradjon a dio-, az audio mellett, mint megvan írva: a férj szeresse az ő feleségét, a feleség pedig engedelmes legyen.

III.

Forgatják a házaspárok másodszer a dialektikát, vagy a feleségek tudományát, nem azért pedig, mintha a feleséget azért hívnák feleségnek, hogy urával continue feleseljen, hanem azért, hogy a dialektika, vagy logika regulái szerint, minden ékesen és jó renddel menjen a háznál. A gyöngy-klárisokat fonatra fűzik, de ha a fonat elszakad, a felfűzött klárisok elszórtanak, anynyira, hogy nem lesz, a ki őket felszedje. Ilyen fonat a háznál a rend, mikor a férj és feleség egymást megértik, egymásnak kezére dolgoznak. Ez a rend olyan a házasság között, mint az orsó, mely a fonalat felszedi, és azután átereszt a gombolyagra.

IV.

Forgatják a házasságok, mintha iskolába járnának, harmadszor a rhetoricát. Már a legszebb rhetorika a házaspárok között, az együtt imádkozás: higondolják, megkésztik, kikerekítik, elmondják, és így küldik fel a jó Istenhez a magasságba. Ennek a rhetoricának reguláit a kegyesség írta meg, és ennek manualisa a buzgó szív.

Rosti uram szokta volt életében mondani: qui nescit orare, matrimonium contrahat, az az: a ki nem tud imádkozni, házasságát meg. Aszszonyt neki! a ki imádkozni nem tud, fogadom, hogy megtanulja esze nélkül. A mely háznál szitkozódnak, káromkodnak, ott nem tanultak rhetoricát.

V.

Negyedszer, gyakorolják magukat a muzikalás mesterségében, még pedig nem úgy, mint a dudánál szokás, hol a férj min-

*) Knauer János „Lélekharangjából“, mely szól a XVII-ik század végén, 1690. Dobos.

denkor egy hangon morog, a feleség pedig bele sipol, mert ez egy gonosz muzsika, nincsen benne hármónia. Ellenben a legszebb musika az, mikor az apa és az anya elkezd este, reggel énekelni, és a gyermekek, mint az orgonasípok, megszólalnak, ártatlan hangokon hívják az angyalokat, hogy a házat megőrizzék sat. (Itt elmarad a trombita és szent hegedű, és mindenféle instrumentum.)

VI.

Nem marad el ötödször az arithmetika, a számvetés mestersége. Az egész házaset nem egyéb összeadásnál és kivonásnál; a multiplikáció megterem e két muvkatból; a divisio, vagy az osztás megvan osztás nélkül sat.

VII.

Következik a geometria, vagy a mérésnek tudománya, melynek segítségével könnyű lesz kitalálni: hogy hány lépésre esik, és hogy milyen méj lesz a gödör, mit együtt ástok egymás számára, és az a keskeny föld alatt való ház, melyben ágyatok, nyoszolyátok szépen megfér egymás mellett, mely ágyat csak egyszer szokás felvetni.

VIII.

A házaset iskolájában tanítják végre az astronomiát, vagy a csillagokról szóló tudományt. József régenten egy álmod látott, abban a szép álomban az apa volt a nap, az anya volt a hold, a csillagok voltak a gyermekek, az ég és annak boltja volt a ház, mely alatt szépen jártak, és forogtak egymás mellett az égitestek. Ezek felett, a csillagok felett nagy magasságban mosolyog a kiterjesztett erősségnek nagy kék szeme, az isten, a boldogság tündöklő háza.

Ti pedig, ha úgy akarjátok, ez az egész nagy csillagos ég, ez az egész menyország megfér kis házatokban, ott tanulhatjátok, magyarázhatjátok méjjséges titkait, ott lakik valahol maga az isten is; megtalálhatjátok, ha keresitek.

A tisztességes tudományok mind a hét osztályát így lehet végezni a házaset iskolájában, és ha isten segít, mind a hét tudományból jó exament is adhattok.

Applicatio.

Már most az is szent igaz, hogy a tanítónak helye nagyon kellemetlen, nyomoruságos hely, a menynyiben nem egyéb, fáradságos munkánál, és még több háládatlanságnál; míg a házasság egy gyönyörűség állapot, hol a munka kedves, a fáradság édes, hol a többi sok keserűség, háládatlanság édes mézzel van enyhítve. Ezért nagyon jól tette az én kedves kollégám is, hogy fáradságos tanítói állapotának üres tarisznyáját a házaset nyakába akasztotta, és majd-abba mindenféle kedves, és jó ízű gyümölcsöt szedeget.

Mert maga az a tarisznya nem valami gyönyörűség iga; nem valami nagy gyönyörűség, esztendő hosszába mindennap, bizonyos órákban csintalan fiukkal vesződni, őket kifogni, befogni, be- és kiereszteni, mikint ezt a diák poéta szépen megénekelte:

Gratia rara, labor certus, cum pulvere poeder

Praemia sunt huius, certa magisterii;

az az: Állj a fejedre bár, jutalmad kevés jár; porral, büzzel fizet, szegény mester, téged — ha magad megunod — terhes hivatalod. Egy másik mester pedig olyan personának mondja lenni a tanító embert, a ki nyögve végzi hivatalát: persona, quae cum gemitu officium facit. Szép hivatal!

Mind a mellett engedett az isten a tanító embernek jobb órákat is, adott édes gyümölcsöt, melyet tarisznyájára szedhet. Nézzél csak bele a tarisznyába, ott találd mindjárt a nyáj as

feleséget házadnál. Feleséged házadnál, mint a szálló veszző! Drága kincs a nyáj as feleség!

Hozzon bár mindent házadhoz feleséged, de ha jó szót nem ad, vagy taszit, mint a kecske; vagy mint az északi szél, a boreás dúdol ajtódon, ablakodon: szegény ember! megvert vele a teremtő. Lakjál inkább sárkányokkal, mint egy föld alatt a zsimbes aszszonnyal, ki ha megbőszült, elfintorodik, vagy kifordul előtted, mint az üres zsák. Legyen szép, legyen a legszebb aszszony a te feleséged, de ha ilyen: minden szépsége mellett is rútt aszszony lesz belőle.

A szász ember, ha házasodik, mindig Frisch — friss feleséget keres, azaz olyatént, ki a kezdő betűk szerint legyen, szelid — freundlich — gazdag, fiatal, szép, szűz, házias sat. A magyar ember, ha házasodnék, vegyen szegény feleséget, az az, a kezdő betűk szerint, legyen az ő felesége szép, eszes, gazdag, élelmes, nyáj as. Egy ilyen szegény feleséggel mindig megérheti. Ha a te feleséged is ilyen szegény lesz, örülj! mert gazdagon házasodtál.

(Itt következik, és következnek a női attributumok, szépség, ész, gazdagság sat., de már ezek közönséges dolgok lévén, velők az olvasót nem untatom, Csak még a zárszót írom ide, záradékul.)

Nősza, már ilyenén feleséget nyertél te istentől, a kihez jól imádkoztál. Ilyen szép virágoskert, scholasterium, és mulatóház van ragasztva udvarod után; ilyen gyönyörűség tarisznya, vagy táská van akasztva sovány hivatalod nyakába.

Enynyi kincs van benne! . . Mind a tied! A dicsőség Istené!

Közli Dobos.

Ennek a közleménynek historiája a következő. Még a harmincas években megfordultam Pesten, Kilián antiqnariusnál, és olvasatlan megvettem, az Erdélyből került régi könyvek között egyet, melynek címe:

Trauer Glocke — Lélek csengettyű, vagy harang — Joh. Knaueri. Francofurti 1690.

A belekötött néhány lap — írópapíron találtam régi kincset, az az, két beszédet roszszul magyarra fordítva. Mint régi pénz, nagyon rozsdás volt. Megráspolyozva küldöm haza, az egyiket.

Dobos.

KÜLÖNFÉLÉK.

— A kultusz-miniszter az 1871—72-ik évre is elrendelte a felnöttek oktatását, éppen azon indokból, mert több helyütt nagyon jó eredménynek bizonyult be. Az illető tanítók megjutalmazására a mult évben felállított arányt határozták ez időre is, t. i. minden olyan felnött után, kit írni, olvasni anynyira megtanítanak, hogy a felfogásához mért nyomtatványokat nem csak elolvassa, de meg is érti, 3 frtot; olyanért, kit csak olvasni, vagy csak írni tanítanak meg, 2 frtot. Különösen ajánlja a miniszter, hogy a felnöttek oktatását oszszak be csoportokba, mely által el lenne érve, hogy egy év lefolyása alatt két-három csoport kerülne ki egy tanító keze alól, s mihelyt egy csoporttal letétette a vizsgát hiteles tanuk előtt, díjját azonnal felveheti. Mi részünkről a legmelegebben ajánljuk tanítóink figyelmébe e nevezetes intézkedést, mint olyat, mely által anyagi és erkölcsi megjutalmazásban részesülnek. Ne feledjék, hogy gyülesezhetünk akármennyit; kutathatjuk népünk elmaradottságának okait elméletileg, ha a gyakorlatban nem használunk fel mindent arra, hogy megkedveltessük vele a nemesebb dolgokat, s ez által képesebbé tegyük, hogy erkölcsi, polgári és hazafiai kötelességeit teljesíteni kész legyen. Ezért, munkára fel; keljenek nemes versenyre tanítóink; és

az legyen tiszteletre, legméltóbb, ki — fáradozva bár — de legszébb eredményt tud felmutatni!

— Ez aztán oly botrány, melyhez nem kell commentár! A hivatalos „Budapesti Közlöny“-ben a magyar kir. miniszterium pályázatot hirdet a bécsi Theresianumban megürrült egyik helyre. A pályázati egyik feltétel szerint előnnyel bírnak „azon árva magyar gyermekek, kiknek szülői a prot. vallásról a rom. kath. vallásra áttértek.“ Ha egy ultramontán plébános vezetése alatt álló árvaházban consequenter élnek ez üzemekkel; ha a concordatum ideje alatt mindent felhasználáltak, hogy a vegyes-házasságokban proselytákat csináljanak; ha még most is az interconfessionalis törvény dacára tömérdek visszaélést registralunk folytonosan: ez abnormis állapot sajnálattal ugyan, de fel tudjuk fogni; de, hogy hivatalosan, az ország, és a souverain nép felelős kormánya ily nyomorult előnyt nem szégyenel nevével megpecsételni, és ez által lábat adni az arcátlanságnak: ez oly eljárás, melytől maga a türelem is undorral fordul el! Quousque tandem, . . . !?

— Folyó hó 15-én tartották meg az ó-katholikusok Bécsben első isteni-tiszteletüket a Salvator-kápolnában. A szertartást Anton Lajos végezte el tömérdek hallgatóság jelen létében, mely a legszebb rendet tartotta fen, dacára hogy voltak, kik azon igyekeztek, hogy botrányt idézzenek elő. Ezzel megvan téve az első lépés arra, hogy külöszakadjanak az infallibilistáktól. Hanem azért Magyarország csendes; itt egy jó lélek sem akad, ki föllépésével protestaljon e nagy bolondság ellen. Ugy látszik: itt csak politika kell; földfelosztás, vagy kövér hivatal.

— (Értesítés.) A kolozsvári állami tanító-képezdéhez (majorok közt gr. Lázár-féle kert) 6—12 éves fiu- és leánygyermek számára egy gyakorló és minta vegyes népiskola; a tanítónő-képezdéhez (kül-magyarutca. b. Radákné-féle ház) 6—12 éves leánygyermek számára leány-népiskola állittatik be. Az irt iskolákban a gyermekekért semmi tandíjt sem kötelesek fizetni a szülők. A beiratás f. évi november 5. napján kezdődik mindenik képezde helyiségében az illető igazgatóknál. A miről, midőn a képezdek igazgató-tanácsa a szülőket értesíti, egyszersmind figyelemztetni siet, hogy gyermekeik növelése és taníttatása érdekében e kedvező alkalmat felhasználni siessenek. A képezdek igazgató-tanácsának megbízásából, Kovács Antal, a tanács jegyz.

1009 1871.

Felhívás.

Az erdélyi kir. biztos ó nagyméltósága útján hozzám juttatott következő miniszteri rendelet tudomásul vételére és megtartására hívom fel t. t. szolgatársaimat.

A jövő 1872-ik évben tartandó sorozás előmunkálatai haladéknélkül leendő keresztülvitelére rendeltetik, hogy az 1852-ik évben született ifjak az anyakönyvekből kiirassanak, és e kimutatások a folyó hó végeig az illető hatósághoz beadassanak.

A családi értesítőkre vonatkozólag e következők megtartandók:

a) A családi értesítők nem a régiek, hanem a védtörvény végrehajtási útmutatáshoz csatolt VIII. sz. alatti minta szerint készítendőek.

b) A családnak akár élő, akár meghalt tagjai kihagyás nélkül beirandók; a fiakra vonatkozólag pontosan beiktatandó ezeknek születésnapja, s illetőleg nőstülések, vagy halálozásuk ideje.

c) Ha a felmentésért folyamodó hadköteles édes anyja férj-

hez ment volna, ez újabb férj, vagy mostoha apa, és annak netán előbbi nejétől született gyermekei, úgy szintén az újabban férjhezment nőnek előbbi férjétől származott gyermekei is sorrendben bejegyzendőek.

d) Hol egyetlen unoka, vagy vő érdekében történik felszólamlás, nemcsak a nagyszülők, após, vagy anyós, és a felmentetni kért unoka, vagy vő, hanem a nagyszülők, illetőleg az após, vagy anyós minden gyermekei, és férjhez ment leányai, s azok egész családjá, kivétel nélkül bejegyzendőek.

Kolozsvárt, október 23. 1871.

Nagy Péter,
erd. ev. ref. püspök.

1016—1871.

KÖRÖZTETNEK:

1. Szilágy-szolnoki egyházmegyénkben:

a) a nagy-falusi fitanítói állomás, mely az elaggott tanító nyugalomba léptével félfizetésre töltenek be.

Javadalmi:

1. Tisztességes lakás házikerttel, és a szükségesebb gazdasági épületekkel;

2. 94 szekér tűzifának fele;

3. 200 véka gabonát meghaladó kepenek fele;

4. mintegy 36 o. é. frtra menő garaspénznek fele;

5. tandij: kezdőktől 12 kr, olvasóktól 24 kr, könyv nélkül tanulóktól 51 kr, és e kívül minden tanulótól egy-egy csirke;

6. két hold 1360 □ öl nagyobb részint első osztályu szántóföld, és 1100 □^o első osztályu rét fele részének használata.

b) Ugyancsak nagy-falusi egyházközségünkben a leánytanítói állomás, melylyel össze van kötve az organistaság is. Évi jövedelme, tisztességes lakáson kívül, 250 o. é. frtra megy.

Pályázati határnap november 20-ika.

A folyamodványok sz.-szolnoki esperes t. t. Dombi Lajos aa.-hoz Bogdandra (u. p. Hadad) küldendőek.

2. Gyula-Fehérvári egyházmegyénkben a vajas dm.-sz. t. imrei isk. tanítói állomás.

Javadalmi:

1. Tisztességes lakás egy holdnyi belső telekkel és kerttel;

2. 16 hold 929 □^o canonica-portio, melynek adóját az egyházközség fizeti, és a melyből négy holdnyit az egyháztagok szántanak, vetnek, és a mikor szalmás gabonával van bevetve, be is hordanak;

3. tandij 40—50 tanulótól 20 krjával;

4. párbér címen mintegy 10 frt;

5. 26 örökség után ugyanannyi véka kepe-gabona;

6. M.-Szt.-Imréről 81 frt. 47 kr. készpénzben.

Pályázati határnap november vége.

A folyamodványok gy.-fehérvári esperes, és egyházkerületi főjegyző n. t. Elekes Károly aa.-hoz Gy.-Fehérvárra küldendőek.

Kolozsvárt, október 23. 1871.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

1017—1871.

Szilágy-Szolnoki egyházmegyénkben az ákos kántor-tanítói és organistai állomás. Javadalmi: 1. 30 köből elegybuza; 2. fa- és garaspénz címen mintegy 90 frt. o. é.; 3. fordulónként 4 véka férőjü szántó, melyet az egyházközség tagjai szántanak meg; 4. a tanítói szénatermő hely, és gyümölcsös; 5. tandijban fizet mindenik tanuló 1 frtot o. é., és két véka csős törökbuza. Az iskola népessége 100-at meghaladó. Konfirmálandók fejenként 20 krt.; 6. temetési stola; 7. tisztességes lakás házi kerttel.

Pályázati határnap november vége.

A folyamodványok sz.-szolnoki esperes t. t. Dombi Lajos aa.-hoz Bogdandra (u. p. Hadad) küldendőek.

Kolozsvárt, október 23. 1871.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.